

IX/7,19

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI

dr. Vladimir Klemenčič, dr. Mirko Pak, mag. Andrej Černe,
dr. Matjaž Jeršič, mag. Anton Gosar, Jurij Senegačnik

Ljubljana, december 1983

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

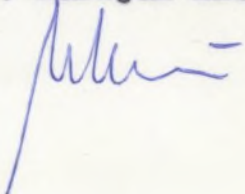
URP 5.3.1. USMERJANJE DRUŽBENEGA IN EKONOMSKEGA RAZVOJA
SRS IN SFRJ

PS. 5.3.1.2.13. Socialnogeografska in političnogeografska
diferenciacija slovenskega etničnega ozemlja

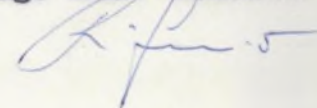
TS 1. Regionalni razvoj

1.2. PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA ALPSKEGA SVETA V
SLOVENIJI

Nosilec naloge:
dr. Marijan Klemenčič

Direktor:
mag. Rado Genorio

Ljubljana, december 1983

Nosilec naloge: dr. Marijan Klemenčič

Avtorji teksta: dr. Vladimir Klemenčič (Poselitev in struktura prebivalstva slovenskega alpskega sveta)

dr. Mirko Pak (Trgovina in obrt kot dejavnik regionalnega razvoja v slovenskem alpskem svetu)

mag. Andrej Černe (Prometnogeografski položaj slovenskih Alp)

dr. Matjaž Jeršič (Turizem in rekreacija)

mag. Anton Gosar (Problematika počitniških bivališč v alpskem prostoru)

Jurij Senegačnik (Stanje in novejši razvoj pastirskega gospodarstva v slovenskih Alpah)

Kartografske priloge: B. Antonić, J. Antonić, C. Vojvoda,
F. Merjasec, Z. Drole, B. Šprogar, T. Povirk,
N. Katnič

Analitska obdelava: študenti Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani

K A Z A L O

	str.
I. POSELITEV IN STRUKTURA PREBIVALSTVA SLOVENSKEGA	
ALPSKEGA SVETA (dr. Vladimir Klemenčič).....	1
Literatura	9
II. TRGOVINA IN OBRT KOT DEJAVNIK REGIONALNEGA	
RAZVOJA V SLOVENSKEM ALPSKEM SVETU (dr. Mirko Pak)..	14
Uvod	14
Omrežje trgovskih naselij	16
Omrežje obrtnih naselij	24
Oskrbna središča glede na razvoj prebivalstva	34
Elementi centralnosti trgovske in obrtne	
oskrbne funkcije	44
Viri in literatura	47
III. PROMETNOGEOGRAFSKI POLOŽAJ SLOVENSКИH ALP	
(mag. Andrej Černe)	48
Analiza cestnega omrežja slovenskih Alp	48
Povezanost cestnega omrežja	50
Beta indeks	51
Maksimalno možno število vezi	51
Ciklomatsko število	52
Dosegljivost vozlišč v cestnem omrežju	52
Vezno število	54
Povprečno vezno število	54
Shimbelov indeks	56
Povprečni Shimbelov indeks	57
Dosegljivost vozlišč v cestnem omrežju glede	
na razdaljo	57
Železniški in cestni potniški in blagovni osnovni	
promet v slovenskih Alpah	61
Železniški promet	61
Cestni potniški promet	69
Cestni blagovni promet	71
Zaključek	95
Seznam literature in virov	96

IV.	TURIZEM IN REKREACIJA (dr. Matjaž Jeršič)	97
	Uvod	97
	Splošna metodološka pojasnila	97
	Pojem turistični kraj	98
	Pojem turistični kraj v statistiki	100
	Vrednotenje naselij na osnovi turističnih bivalnih zmogljivosti	101
	Rezultat vrednotenja	104
	Vloga turističnih počitniških stanovanj	106
	Vloga zasebnih turističnih sob	107
	Strukturna značilnost bivalnih zmogljivosti	108
	Vrednotenje naselij na osnovi turističnega prometa	110
	Kazalec o relativni intenziteti turističnega prometa ..	110
	Kazalec o razmerju med številom registriranih nočitev v poletni polovici leta (v času od aprila do septembra) ter zimski polovici leta (v času od januarja do marca in od oktobra do decembra)	111
	Kazalec o povprečni dobi bivanja gostov	112
	Rezultat vrednotenja	114
	Zaključek	116
V.	PROBLEMATIKA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V ALPSKEM PROSTORU (mag. Anton Gosar)	119
	Območja počitniških hiš v in ob večjih turističnih središčih dolinskega sveta v osrčju visokogorja	121
	Območja počitniških hiš v svetu gorskih kmetij in zaselkov	121
	Opredelitev aktualnih problemov geografskega raziskovanja počitniških bivališč	125
	Statistično zajetja in prostorska razmestitev počitni- ških hiš v Sloveniji	127
	Razmere in problemi počitniških bivališč v slovenskem alpskem svetu	129
	Počitniške hiše in stanovanja v jezersko gorski pokrajini	131
	Počitniške hiše in apartmani v zimsko-športnih središčih	131

Počitniške hiše in stanovanja v izletniških krajih in klimatskih letoviščih	132
Počitniške hiše in stanovanja na območju planšarij, gorskih kmetij, zaselkov in vasi	132
Počitniška bivališča v Bohinju - primer intenzivne preobrazbe alpske pokrajine	133
Literatura	149
Viri	153
VI. STANJE IN NOVEJŠI RAZVOJ PASTIRSKEGA GOSPODARSTVA	
V SLOVENSКИH ALPAH (Jurij Senegačnik)	155
Oris problematike p̄aninskega gospodarstva	155
Splošna metodološka pojasnila	158
Število in struktura živine na planinah	165
Število aktivnih planin in teritorij proučevanja	160
Gibanje števila živine v razdobju 1973-1982/83	165
Problemi pastirskega osebja	171
Dostopnost in opremljenost planin	174
Opravila na planini	176
Bodoče perspektive planin .....l.....	178
Turizem in rekreacija na planinah	178
Zaključek	180
Viri in literatura	182
VII. Seznam kart in grafikonov	184

I. POSELITEV IN STRUKTURA PREBIVALSTVA SLOVENSKEGA ALPSKEGA SVETA^x

Zadnji odrastki vzhodnega dela Evropskih Alp segajo prek italijansko-jugoslovanske in avstrijsko-jugoslovanske meje na severozahodu Jugoslavije na obmejna območja Socialistične republike Slovenije¹⁾. Za ta svet, ki ga označujejo slovenski geografi "Slovenski Alpski svet", je, tako kot za ostale Alpe, značilna neenaka in redka poselitev z obsežnimi neposeljenimi območji. Ilešič deli Slovenske Alpe na Zahodne in Vzhodne²⁾. K Zahodnim spadajo pretežno iz dolomita in apnenca sestavljene Julijske Alpe in zahodni del Karavank, k Vzhodnim pa pretežno apniške Kamniško-Savinjske Alpe in vzhodne Karavanke, ki so v razliko od zahodnih Karavank sestavljene mešano iz apnenca in nepropustnih kamenin. Medtem ko je za Julijske Alpe, Zahodne Karavanke ter Kamniško-Savinjske Alpe značilna podoba visokogorskega apniškega sveta z izostrenimi apniškimi vrhovi, strmimi visokimi golimi stenami in ozkimi, z gozdom pokritimi dolinami, je za vzhodne Karavanke značilna podoba prepletенosti med priostrenimi apniškimi vrhovi, ki se vzpenjajo nad nepropustnim svetom z blagimi zaobljenimi oblikami. Makrogeografsko sodi Slovesnki Alpski svet med gospodarsko razvitejše dele Slovenije in Jugoslavije z intenzivno socialno in prostorsko mobilnostjo prebivalstva^{3,4)}. Ta se kaže v absolutni rasti prebivalstva, hitrem socialnem prestrukturiranju iz agrarne v neagrarno družbo in močni dnevni migraciji prebivalstva⁵⁾.

Poselitev in razvoj strukture prebivalstva je navezana na tri tipe pokrajine: na redko poseljene kotlinice in rečne doline, na redko poseljena pobočja po terasah in slemenih redko naseljenega gorskega sveta in na obsežnejše ravnice na vznožju gorskega sveta, ki se odpira širšemu ravnemu svetu alpskih kotlin in dolin.

Na zahodni strani Julijskih Alp je v notranjosti večji kompleks poleg avtorja dr. Vladimírja Klemenčiča so v tem delu raz. naloge sodelovali sodelavci: študenti B. Šprogar, T. Povirk, asistent A. Gosar.

pleks ravnejšega sveta vezan na Bovško kotlinico in njene stranske doline in razširjeno dno reke Soče med Kobaridom in Tolminom. Na vzhodni strani Julijskih Alp nudi več plodnega sveta tektonska kotlina Bohinja. Na območju vzhodnega dela Slovenskih Alp, Kamniško-ŽSavinjskih in vzhodnih Karavank, pa nudi za poselitev več primernega prostora le Gornje-grajska in Mozirska kotlinica ter dolina Drete in Mežiška kotlinica. Sredi gorskega sveta nudi za poselitev primernega več zložnega sveta tudi Dolina med Ljubljansko kotlino v Sloveniji in Kanalsko dolino v Italiji.

Medtem ko so bile ravnice na vznožju gorskega sveta poseljene že pred 11. stoletjem, je postopno poseljevanje notranjosti Alp trajalo do 15. stoletja, ko so dosegla naselja zgornjo mejo v posameznih delih apniških Alp in na zložnejšem svetu vzhodnih Karavank višino prek 1300 metrov. Notranjost Alp in območja odprtega sveta gorskega vznožja so že od poselitve prebivalstva med seboj ozko gospodarsko povezana in soodvisna v regionalno-gospodarskem, s tem pa tudi v spreminjanju načina poselitve in strukture prebivalstva iz klasične statične agrarne v strukturo moderne in mobilne urbane družbe. Na gospodarsko preobrazbo alpskega prostora in njegovega obrobja odločilno vpliva uveljavljanje koncepta policentričnega družbeno-gospodarskega razvoja, ki se je z razvojem industrije⁶⁾ in turizma^{7,7a)} posredno ali neposredno, sicer neenako intenzivno, uveljavil po drugi svetovni vojni na vseh kotlinicah in dolinah, v notranjosti kot na vznožnih ravninah Alp in njihovih obrobni kotlinicah in dolinah ter ravninah, so dobila industrijo in turistične obrate, obrobna območja nizkega poseljenega gorskega sveta so pa postala območja dnevne migracije delovne sile.

Po kotlinicah in dolinah sredi gorskega sveta so nastala v predindustrijski dobi sklenjena gručasta naselja večinoma z več kot 200 prebivalci ter z enim ali več naselij, ki so imela več kot 500 prebivalcev.

Naselja v notranjosti gorskega prostora izven kotlinic in

rečnih dolin po terasah, slemenih ali manj strmih pobočjih so imela do 150, veliko pa jih je imelo celo manj kot 50 prebivalcev. Tu so vsa naselja razloženega tipa ali pa samotne kmetije. Večji kompleksi samotnih kmetij so na Jezerskem in Mozirskem na območju Kamniško-Savinjskih Alp ter nad Mežiško dolino na vzhodnih Karavankah. Na odprtem zunanjem robu vznožja ožjega dela gorskega prostora so naselja sklenjenega tipa, so gosteje poseljena in so imela že v predindustrijski dobi več kot 300 prebivalcev. Tod so bila naselja pomešana z majhnimi trgi in mesti z več kot 1000 prebivalci.

Upravno teritorialno so tako kot ostala Slovenija tudi Slovenske Alpe razdeljene med teritorialno obsežne občine. Večina občin vključuje svoj teritorij, poleg območij gorskega sveta, še bolj ali manj obsežen teritorij ravnejšega sveta na vznožju gorskega prostora. Večina od osmih gorskih občin: Jesenice, Tržič, Radovljica, Kranj in Kamnik imajo občinska središča, pa tudi vse pomembnejše poselitvene kraje na ravninah vznožja gorskega sveta med Julijskimi Alpami, Karavankami in Kamniško-Savinjskimi Alpami. Ta gospodarsko razvita območja z močnim naraščanjem števila prebivalstva ter socialno prostorsko mobilnim prebivalstvom, pripada Gorenjski, ki je severni del gospodarsko najbolj razvitega dela Ljubljanske kotline, Slovenije in Jugoslavije. Občina Tolmin, ki leži prometno izolirano na zahodnem delu Julijskih Alp v dolini Soče, je prostorsko najobsežnejša, z veliko neposeljenega visokogorskega sveta in z zelo malo ravnejšega, za poselitev, pa tudi za kmetijsko izrabo primernejšega sveta. Na že omenjenem ravnejšem svetu Bovške kotline in razširjeno dolino Soče med Kobaridom in Tolminom se je naselila industrija in razvil turizem, vendar s skromnimi populacijskimi učinki, saj to območje ostaja slejkoprej območje depopulacije⁹⁾.

Tudi občina Mozirje leži v osrčju gorskega sveta Kamniško-Savinjskih Alp. Teritorialno se povezuje z gospodarsko razvitejšo Celjsko kotlino le prek hribovitega sveta. Največji

centralni kraj, občinsko središče Mozirje, skromen po velikosti, z dobrimi 3000 prebivalci, leži sredi gorskega sveta, tudi ne more zadržati depopulacije obsežnih redko poseljenih območij v njegovi širši ali ožji okolici. Občina Ravne na Koroškem, ki vključuje v svoje območje pretežno gorski svet, pa ima z industrijskimi in rudarskimi naselji v Mežiški dolini, ki se v zadnjih treh desetletjih hitro razvijajo, močan vpliv na naraščanje prebivalstva.

Po razvoju poselitve in strukturi prebivalstva po panogah gospodarskih dejavnosti sodijo Slovenske Alpe v zadnjih dveh desetletjih med območja hitre deagrarizacije s hitrim nazadovanjem kmečkega ter naraščanjem nekmečkega prebivalstva. Učinki hitre industrializacije se kažejo v oblikovanju območij dnevne migracije¹¹⁾, kar je tudi povezano s prestrukturiranjem gospodinjstev s kmečkimi gospodinjstvi iz kmečkih v polkmečka in iz polkmečkih v nekmečka. Že do leta 1971 je prebivalo v krajih zaposlitve manj kot tretjina zaposlenega prebivalstva, nekatere novejša vzorčne raziskave pa kažejo, da se je s povečanjem števila delovnih mest intenzivnost dnevnega pretakanja delovne sile še močno povečala in razširila na večje razdalje.

Vendar so tudi po teh procesih velike razlike med območji notranjega gorskega sveta in zunanjim obrobjem, oziroma med občinami, ki leže sredi gorskega sveta in alpskimi občinami z obsežnejšim ravnim svetom na vznožju gorskega obrobja. V vseh alpskih občinah je v zadnjih dveh desetletjih skupaj naraslo število prebivalstva za 21 %. V prvem razdobju 1961-1971 je število prebivalstva naraščalo počasneje kot v razdobju hitrejše industrializacije med letoma 1971-1981. V občini Tolmin, kjer nazaduje število prebivalstva vsa povojna leta, se je v zadnjem desetletju pod vplivom industrializacije depopulacija nekoliko omilila, v gorski občini Mozirje pa je pričelo število prebivalstva v zadnjem desetletju skromno naraščati. V občinah Kranj in Kamnik je v dveh

desetletjih naraslo celo za $1/3$, v ostalih občinah industrijske Gorenjske: Radovljica, Jesenice in Tržič ter v občini Mežica, pa je število prebivalstva med letoma 1971-1981 naraslo za okoli 20 %.

Ustrezno naraščanju števila prebivalstva se je tudi večala gostota prebivalstva na 1 km^2 . V vseh osmih občinah skupaj je narasla od 62 v letu 1961 na 67 v letu 1971 in na 74 v letu 1981. V gorski občini Tolmin se je znižala od leta 1961 do leta 1981 od 25 na 22. V istem času se je povečala v občini Mozirje od 30 na 31. V ostalih občinah pa se gostota prebivalstva na 1 km^2 v različni meri povečuje. Največjo gostoto dosega občina Kranj s 146, Kamnik in Tržič imata leta 1981 90, med 80 in 90 prebivalcev na 1 km^2 pa imajo občine Jesenice, Tržič, Kamnik, občina Radovljica pa le 50 prebivalcev na 1 km^2 .

Pod vplivom hitre rasti delovnih mest v industriji, turizmu, pa tudi drugih neagrarnih dejavnosti, ostaja sicer pri diferenciranosti poselitve sredi gorskega, depopulaciji podvrženega sveta, ter močne zgostitve na ravnejšem svetu gorskega podnožja Gorenjske in Mežiške doline.

Območja z naraščanjem števila prebivalstva so se med letoma 1971-1981 skoraj na vseh ravnejših predelih v gorski notranjosti in na obrobju Alp sklenila prek občinskih meja in na obrobju gorskega sveta v območja različne intenzivne rasti in gostote prebivalstva. Na širših obrobjih gorskega sveta, ki so prometno povezana in leže bliže zaposlitvenim krajem je širjenje območij dnevne migracije na območja depopulacije, število prebivalstva pa je pričelo naraščati, stagnirati ali počasneje upadati. Na širokih, redko poseljenih prometno odmaknjenih območjih število prebivalstva še naprej nazaduje, zato so se oblikovala obsežna območja s kritično nizko gostoto, pod 25 prebivalci na 1 km^2 . Med letoma 1971 in 1981 je naraščalo število prebivalstva v 195 krajih, v istem razdobju

pa se je zmanjšalo število krajev z nazadovanjem števila prebivalstva od 363 na 317.

Na večanje obsega območij z naraščanjem števila prebivalstva nam kaže rast števila prebivalstva po katastrskih občinah. Med letoma 1961 in 1971 je nazadovalo število prebivalstva na 160, med letoma 1971 in 1981 pa le še na 134 katastrskih občinah, naraščalo pa je število prebivalstva v prvem obdobju na 96, v drugem obdobju pa na 122 katastrskih občinah.

Ker je bila industrializacija glavni dejavnik gospodarske preobrazbe Alpskega prostora, je bilo leta 1971 med aktivnimi prebivalci več kot polovica industrijskih delavcev. Pretežno alpski občini Tolmin in Mozirje, ki sta pridobili pomembnejše število industrijskih delovnih mest šele v zadnjem desetletju, imata med aktivnimi prebivalci okoli tretjino v industriji zaposlenih, občine s staro industrijo, Tržič in Ravne imata le-te več kot 60 %, občine Kranj, Jesenice, Radovljica in Kamnik pa med 52 in 58 %. Industrija je močno odtegnila delovno silo kmetijstvu. V celotnem Alpskem prostoru je bilo leta 1971 le 15 % kmečkega prebivalstva, v občinah Jesenice, Radovljica, Kamnik in Ravne na Koroškem pa med 12 in 18 %. Pravega kmečkega elementa je malo, saj je bilo že leta 1966 med gospodinjski s kmečkimi gospodarstvi le ena šestina kmečkih, nekmečkih in polkmečkih pa le dobra tretjina.

Slovenski Alpski svet je v razvoju ekonomske strukture in razporeditve prebivalstva v zaključni fazi urbanizacije na odprtih ravnejših območjih ob vznožju gorskega sveta. Iz predindustrijske dobe podedovano omrežje naselij se je v predindustrijski dobi delilo na tri tipe:

- a) redko poseljenih pobočij,
- b) teritorialno manj obsežnih zgostitvah po kotlinicah in dolinicah v notranjosti gorskega sveta,

c) območja večjih zgostitev prebivalstva in naselij, ki so pod vplivom industrializacije in turizma že v razdobju 1971-1981 dosegla v preobrazbi prebivalstva visoko fazo urbane družbe.

Skoraj celotno ravninsko območje Gorenjske med Julijskimi Alpami, Karavankami in Kamniško-Savinjskimi Alpami, občine Radovljica, Jesenice, Tržič, Kranj in Kamnik, se je pod vplivom hitre rasti prebivalstva in skrčenega števila kmečkega prebivalstva izoblikovala struktura prebivalstva urbane družbe. Na tem območju so nastale obsežne aglomeracije sklenjeno zazidanih območij. Kraji, ki so imeli industrijo že pred drugo svetovno vojno ter vsa stara vplivna središča so močno povečala število prebivalstva in delovnih mest. Številna nekdanja vaška naselja so se spremenila v spalna naselja z več kot 1000 prebivalci.

Podobne procese oblikovanja strukture prebivalstva urbane družbe zasledimo tudi v Mežiški dolini. Začetki oblikovanja območij koncentracije neagrarnega prebivalstva, ki so omejene na sicer manj obsežen prostor, zasledimo na vseh območjih kotlinic in dolinic v notranjosti Alp. Na večini območij neravnega gorskega sveta po pobočjih, terasah in slemenih celotnega Slovenskega Alpskega sveta pa je značilno hitro nazadovanje števila in gostote prebivalstva. Pod vplivom industrializacije se v kotlinah in dolinah oblikujejo naselja s povečanim številom prebivalstva, ki dosegajo tudi do 3000 prebivalcev in spalna naselja, ki z več kot 300 prebivalci presegajo zgornjo mejo števila prebivalstva nekdanjega vaškega naselja. V prometno od krajev z industrijo odmaknjenih območjih, zlasti v višini več kot 800 metrov, se je število prebivalstva po naseljih skrčilo na nekaj desetih kmečkih, večinoma ostarelih prebivalcev.

Zaključki in pogled v bodočnost:

Po naših analizah razvoja in poselitve prebivalstva se odpirajo tri temeljna vprašanja prostorskega značaja:

- a) doseganje kritično nizke gostote prebivalstva v notranjosti gorskega prostora, ki že ogroža existenco nadaljnje poselitve prebivalstva obsežnih območij;
- b) velikega deleža zemlje, ki je s prestrukturiranjem kmečkih gospodinjstev v polkmečka ali nekmečka v rokah nekmečke, vse manj od zemlje odvisnega prebivalstva;
- c) upadanje števila kmečkega prebivalstva in večanje števila nekmečkega prebivalstva ter s tem procesom povezano opuščanje obdelave kmetijske zemlje, živinoreje in ogozdovanja.

Dosedanji rezultati dela in nakazani problemi poselitve in strukture prebivalstva Slovenskih Alp narekujejo pripravo nove metodologije in teoretičnih izhodišč za opredelitev talnih tipov demografskih področij, ki bodo odražali stvarno diferenciacijsko poselitev in strukture prebivalstva Slovenskega Alpskega prostora povezano z vsemi prostorskimi problemi, ki so odvisni od strukture in poselitve prebivalstva. Rajonizacija ter ponovna poglobljena proučitev izbranih sondnih območij po tipih demografskih območij nam bo šele pokazala soodvisnost dejavnikov demografskega razvoja od dejavnikov gospodarskega razvoja, ali še bolje, soodvisnost razvoja prebivalstva od dejavnikov družbenega planiranja, zlasti pa kmetijske politike ter koncepta dosedanjega socialnega, gospodarskega in regionalnega razvoja.

LITERATURA:

1. Melik Anton: Slovenski Alpski svet. - Ljubljana, 1954. - Str. 607
2. Ilešič Svetozar: Slovenske pokrajine. - Geografski obzor-
nik, Ljubljana: 1956, štev.2, str. 25-38
3. Klemenčič Vladimir: Geografija prebivalstva Slovenije. -
Geografski vestnik, Ljubljana: XLIV 1972 (1972). - Str.
133-157
4. Klemenčič Vladimir: Tipi demografskih območij 1969 (s karto).
V: Stanje v prostoru in razvojne težnje: Regionalno pro-
storsko planiranje za območja SR Slovenije: dokumentacij-
sko gradivo II. - Ljubljana 1973
5. Klemenčič Vladimir: Zur sozioökonomischen Entwicklung in
den slowenischen Alpen.
V: Die Zukunft der Alpen I. München 1975, str. 63-69
6. Vrišer Igor: Industrialization of Yugoslavia. - Geographica
Iugoslavica 2, Titograd: 1980 (1980). - Str. 101-111
7. Gosar Anton: Problemi gradnje počitniških hišic v alpskem
svetu Slovenije. - Gorenjska, Ljubljana: (1981), str. 237-
250
- 7a. Kočevar Rado: Gorenjska in turizem. - Gorenjska, Ljubljana:
(1981), str. 47-53
- 7b. Meze Drago: Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini
po letu 1967. - Geografski zbornik, Ljubljana: 20 (1980),
str. 7-98
- 7c. Meze Drago: Hribovske kmetije med Predvorom in Begunjami
na Gorenjskem. - Ljubljana, 1980/81, str. 48.
Elaborat Geogr.inštituta Antona Melika, ZRC SAZU
8. Melik Anton: Slovenija. - V Ljubljani 1963. - Str. 610
9. Vladimir Klemenčič, Mirko Pak, Anton Gosar, Marijan
Klemenčič, Darka Uranjek: Aktualni socialnogeografski
problemi Zgornjega Posočja. - Zgornje Posočje, Ljubljana:
(1978), str. 127-135
10. Medved Jakob: Mežiška dolina. - Ljubljana, 1967. - Str.
187
11. Klemenčič Vladimir: Prostorska diferenciacija Slovenije
po selitveni mobilnosti prebivalstva. - Geografski zbornik:
Ljubljana: 12 (1971). - Str. 137-219
12. Klemenčič Vladimir: Problemi mešane strukture gospodinjstev
in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. - Geografski vestnik,
Ljubljana: XL 1968, str. 19-49 (z 8 kartami v tekstu in 1
karto v prilogi)
13. B.Šprogar: Gostota prebivalstva v slovenskem alpskem svetu
(seminarska naloga), tipkopis, PZE za geografijo, Lj.1983.
14. T.Povirk: Kmečko prebivalstvo v alpskem svetu Slovenije,
(seminarska naloga), PZE za geografijo, tipkopis, Lj.1983.

Tabela I^x

Rast števila prebivalstva po občinah - 1961, 1971, 1981

Občina	1961	1971	1981	1961/71	1971/81	1961/81
Tolmin	23503	21931	21010	93	96	89
Jesenice	26016	27551	30878	106	112	119
Radovljica	26898	28608	31809	106	111	118
Tržič	11350	12460	13915	110	112	103
Kranj	47779	56355	66096	118	117	138
Kamnik	19897	22474	26376	113	117	133
Mozirje	15160	15332	15792	101	103	104
Ravne	21753	24973	25921	115	104	119
Skupaj	192356	209684	231797	109	111	121
S R S	1591507	1727137	1884047	109	109	118
S F R J	18549264	20522972	22490638	111	110	121

^xPriložene tabele in karte so bile izdelane s sodelovanjem sodelavcev B.Šprogarja, T.Povirkove in mag.A.Gosarja.

Tabela II

Gostota prebivalstva po občinah SRS

Občina	Površina	1961	1971	1981
Tolmin	39930	25	23	22
Jesenice	37474	67	74	82
Radovljica	64066	42	45	51
Tržič	15540	73	80	90
Kranj	45285	106	124	146
Kamnik	28925	69	78	91
Mozirje	50751	30	30	31
Ravne	30365	72	79	85
Skupaj	312336	62	67	74
S R S	2025100	79	85	93
S F R J	25580400	72	80	88

Tabela III

Gibanje števila prebivalstva po naseljih,
katastrskih občinah in občinah

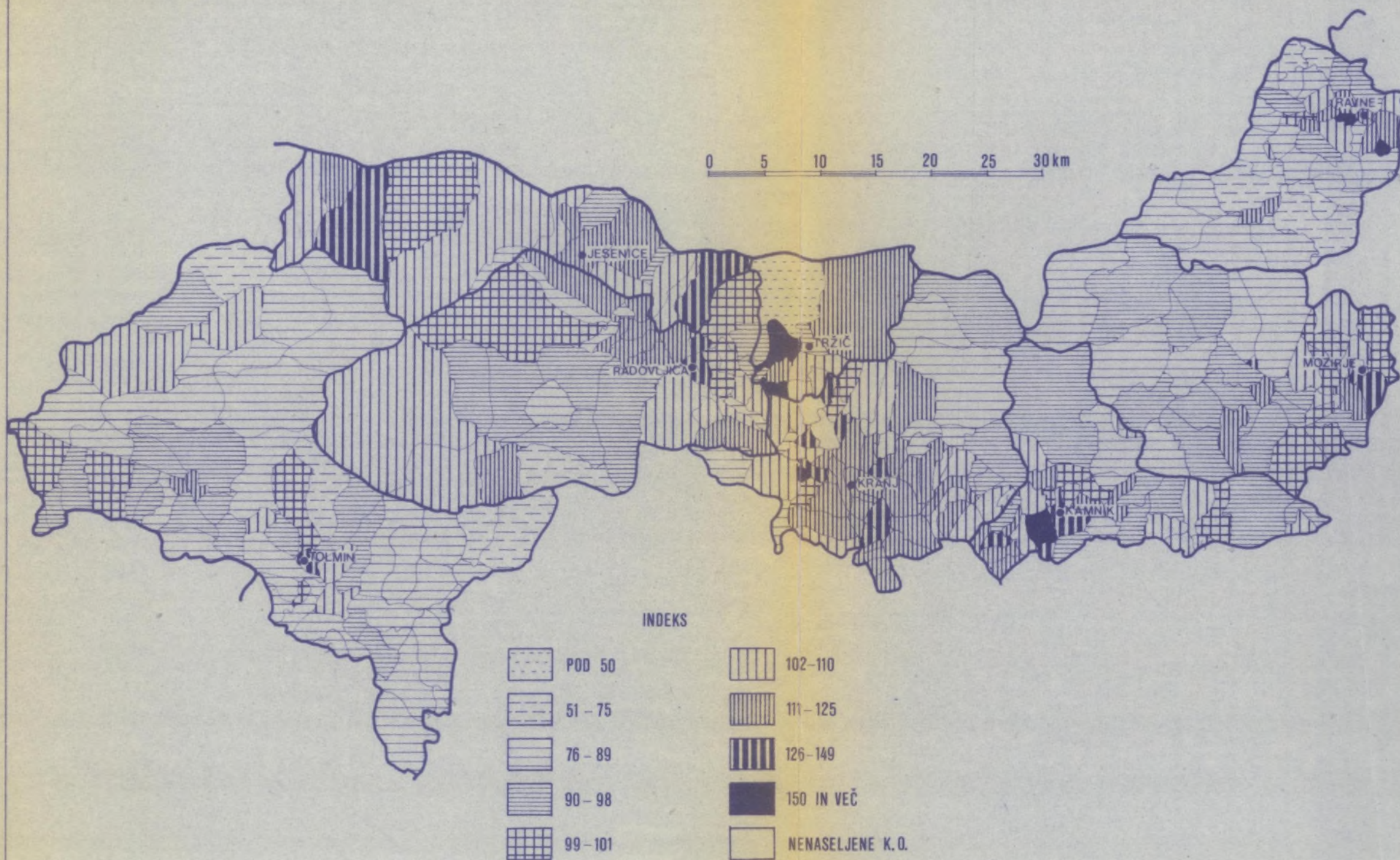
Upravne enote	1961/71			1971/81			1961/81			
	naz.	stag.	narašč.	naz.	stag.	narašč.	naz.	stag.	narašč.	
Naselja	608	363	40	195	317	43	248	352	38	218
Kat.obč.	284	160	28	96	134	28	122	178	19	116
Občine	8	1	1	6	1	1	6	1	∅	7

Tabela IV

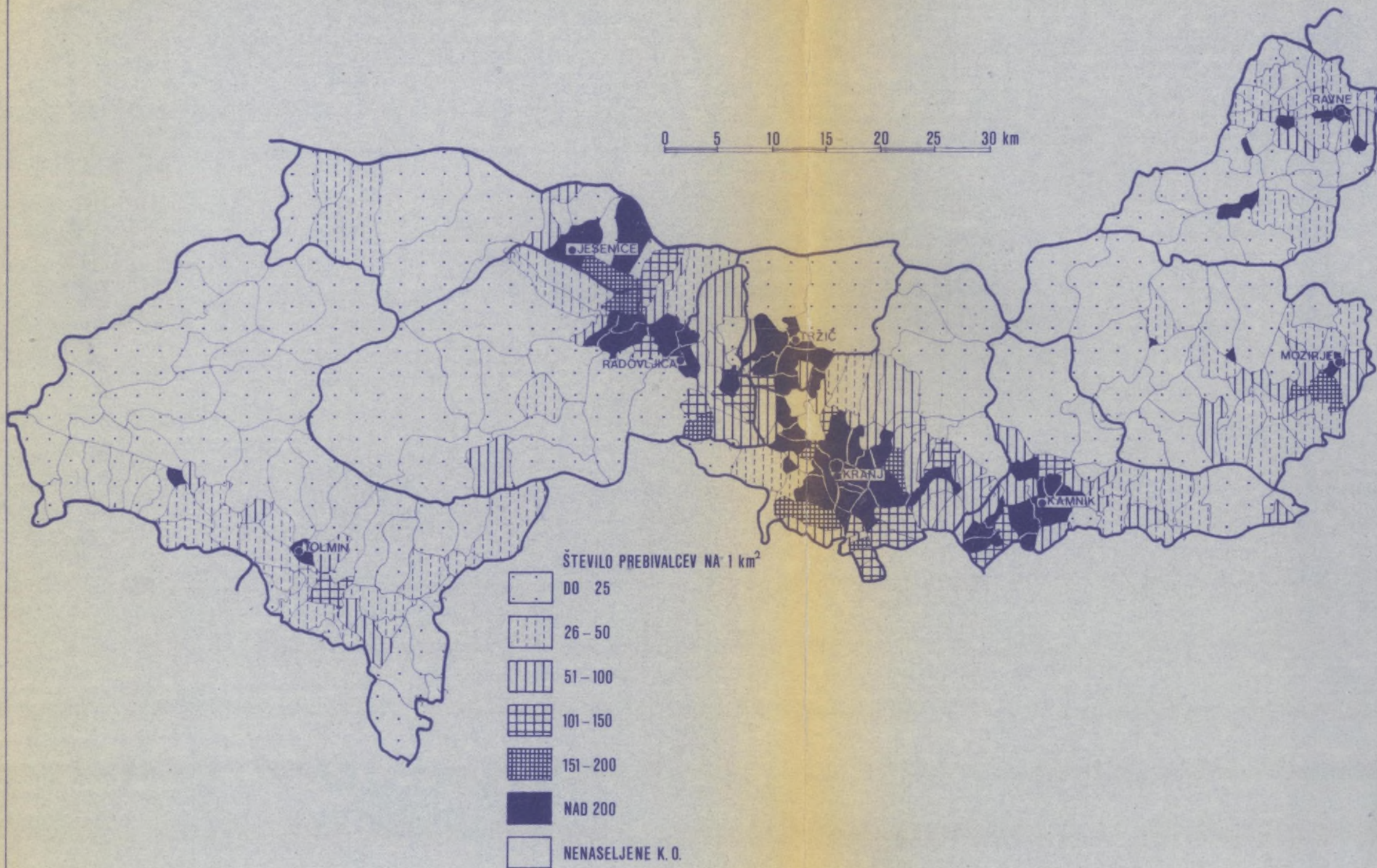
Struktura prebivalstva po sektorjih dejavnosti

Občina	Skupaj	Primarni	%	Sekundarni	%	Terciarni	%	Kvartarni	%
Tolmin	8657	2966	34,5	3224	37,0	1721	19,9	746	8,6
Jesenice	11936	423	3,8	6920	58,0	3127	26,3	1466	12,3
Radovljica	12401	1688	13,7	6623	53,4	3003	24,2	1077	8,7
Tržič	5974	421	6,6	4145	66,4	986	15,8	422	6,8
Kranj	27340	3195	11,7	15367	56,2	5624	20,6	3154	11,5
Kamnik	10816	2029	18,8	6014	55,6	1972	18,2	801	7,4
Mozirje	5937	2586	43,5	2007	33,8	1033	17,4	311	5,3
Ravne	8796	1140	13,0	5465	62,1	1384	15,7	807	9,2
Skupaj	91857	14458	15,7	49765	54,2	18850	20,5	8784	9,6

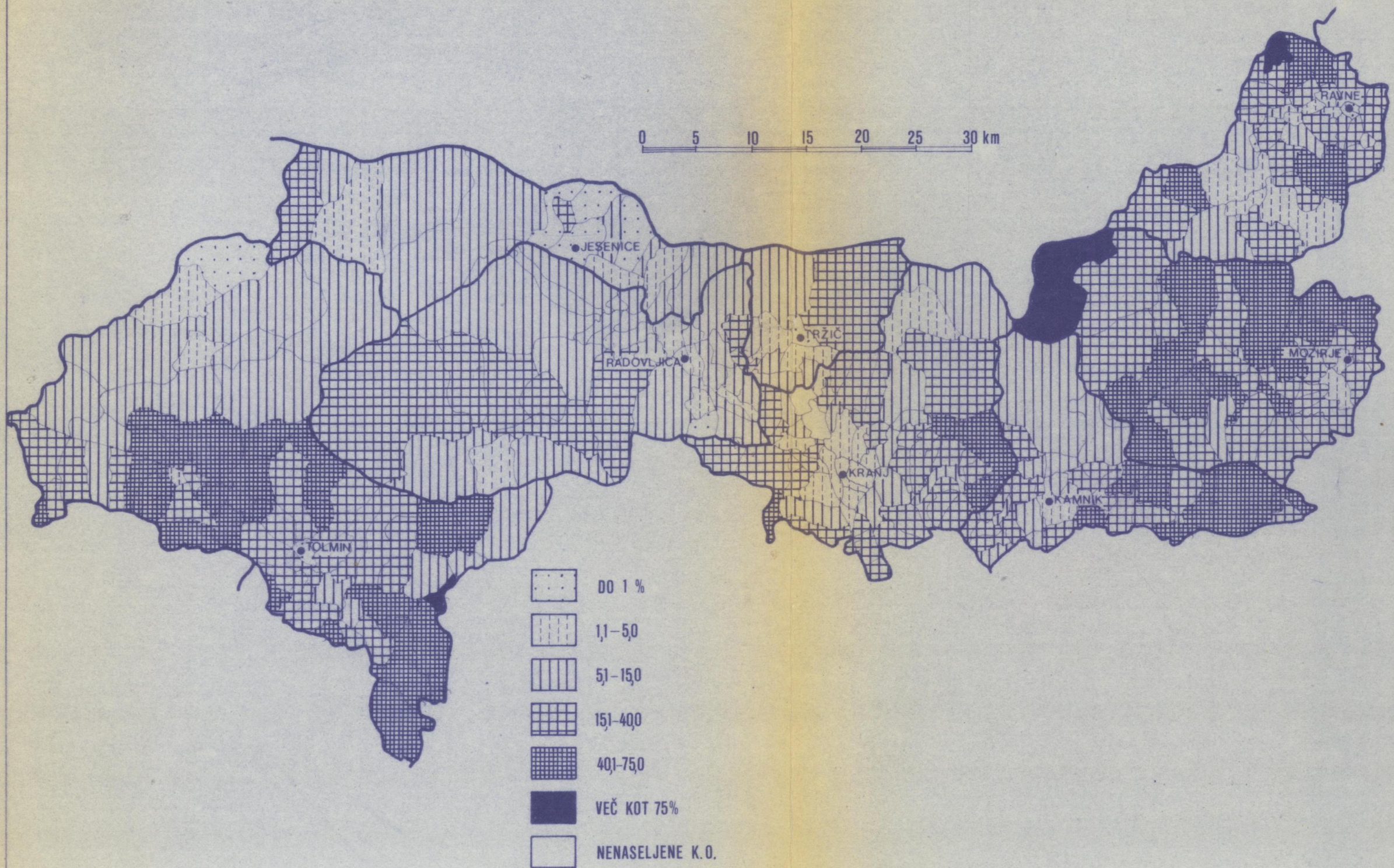
GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA MED LETOMA 1971 IN 1981 PO K.O.

GOSTOTA PREBIVALSTVA PO K.O. LETA 1981

DELEŽ KMEČKEGA PREBIVALSTVA PO K.O. LETA 1971

II. TRGOVINA IN OBRT KOT DEJAVNIK REGIONALNEGA RAZVOJA V SLOVENSKEM ALPSKEM SVETU

Uvod

Namen raziskave je opredeliti možnosti oskrbovanja prebivalstva slovenskega alpskega sveta v okviru trgovine in obrti ter njune funkcije v oblikovanju omrežja in strukture centralnih naselij. Obe oskrbni dejavnosti sta najtesneje povezani z vsakdanjimi potrebami človeka in kažeta prostorski model, podoben poselitvi prebivalstva. Hkrati pa sta osnova centralnosti naselij in spremljata njihov nadaljnji razvoj. Pomen v preteklosti veliko pomembnejše obrtne funkcije, ki je bila nosilec razvoja gospodarstva in centralnih naselij, je sicer na splošno močno nazadoval. V regionalnem razvoju pa ima še vedno važno, marsikje tudi nadpovprečno funkcijo, še zlasti ob današnji splošni tendenci po hitrejšem razvijanju drobnega gospodarstva. Trgovina pa je ob svoji regionalni funkciji še močneje razvila svojo centralno funkcijo s povečanjem kupne moči prebivalstva, boljšo dostopnostjo in na tej osnovi s širjenjem vplivnih območij centralnih krajev, z boljšo organizacijo in kvaliteto ponudbe in drugim.

Slovenski alpski svet, ki je v raziskavi opredeljen z devetimi najbolj tipičnimi alpskimi občinami (Jesenice, Kamnik, Kranj, Mozirje, Radovljica, Ravne, Škofja Loka, Tolmin in Tržič) z nadpovprečno razvito industrijo na širšem območju in z nekaterimi drugimi razvojnimi dejavnostmi v posameznih predelih ali naseljih in ob nadpovprečno razvitem prometnem omrežju ter ob obstoječi razporeditvi centralnih naselij, ima tudi specifično razvito oskrbno funkcijo, kar velja še posebej za industrijo in obrt. Predvsem se na to vplivali naslednji dejavniki: nadpovprečna razvitost in dustrije in gospodarstva nasploh, gosta poselitev v nižjih predelih, prometna povezanost z Ljubljano, slovenskim gospodarskim križem in med lokalnimi središči, ter reliefna izoblikova-

nost. Slednja je celotni alpski svet razdelila na dva dela, manjši, ravninski del z močno koncentracijo gospodarstva in prebivalstva, ter hriboviti, pretežno neposeljeni svet. Glede na navedene dejavnike nastopajo tudi velike razlike v opremljenosti med posameznimi območji, med njihov opremljenostjo z omrežje naselij s trgovinami in obrtnimi obrati ter z njihovo opremljenostjo s centralnimi naselji, kot nosilci obeh oskrbnih dejavnosti.

Osnovni proces je krepitev oskrbnih središč in večanje njihovih vplivnih območij, ki se med seboj vedno bolj prepletajo. Ob relativno hitrem razvoju trgovine in obrti izven občinskih središč, ki sicer še vedno zaostaja za realnimi potrebami, ostajajo občinska središča kot vodilna centralna naselja tudi nadalje središča najhitrejšega in najkvalitetnejšega razvoja obeh dejavnosti. V vsem tem se kaže velika odvisnost od reliefa in s tem povezane poselitve prebivalstva.

Število trgovskih obratov in število obrtnih obrato ter s tem tudi število naselij s tovrstnimi oskrbnimi dejavnostmi se je v vsem alpskem svetu močno pomnožilo ter postalo kvalitetno, obrt pa tudi po sestavi razvilo in spremenilo. Pri tem je važno funkcijo opravila tudi Ljubljana, h kateri gravitirajo glede oskrbe vse gorenjske občine in občina Kamnik, medtem ko so tolminska, mozirska in ravenska občina neodvisno od večjega oskrbnega središča razvijale svoje lastno omrežje trgovskih in obrtnih centralnih naselij. V slednjih treh občinah se to kaže predvsem v neprimerno slabši strukturiranosti oskrbnih dejavnosti. Na vsem obravnavanem območju je samo občina Kranj nadpovprečno razvila oskrbno funkcijo in jo edina opravlja tudi za obsežna območja drugih občin.

Na osnovi teh izhodišč so bila zastavljena osnovna vprašanja raziskave trgovine in obrti v slovenskem alpskem svetu: kakšno je omrežje obeh oskrbnih funkcij in kakšne so razlike med posameznimi območji; kakšno je omrežje in struktura cen-

tralnih naselij glede na obe oskrbni funkciji in kakšna je soodvisnost z najnovejšim prebivalstvenim razvojem. Delni rezultati raziskovanja so bili predstavljeni že v Zborniku Gorenjska ter v referatih na medinštitutskih seminarjih¹⁾.

Od skupno 786 naselij v vseh devetih občinah ima 415 naselij najmanj eno obrtni obrat in 201 naselje najmanj eno trgovino. Za vsa ta naselja zbrani podatki so bili analizirani po njihovi centralnosti s tem, da so bila upoštevana naselja z najmanj dvema trgovskima obratoma in naselja z najmanj štirimi obrtnimi obrati, v skupni analizi pa je bila spodnja meja števila trgovin in obrti 6. Glede na to so bila naselja ovrednotena trikrat: posebej po številu trgovin, po številu obrtnih obratov in po skupnem številu trgovskih in obrtnih obratov. Večina od teh naselij je bila vključena v vse tri skupine hkrati, manjša naselja pa seveda ne. V podrobnejšo analizo oskrbnih naselij torej niso bila vključena tista z enim trgovskim ali z do tremi obrtnimi obrati, ter seveda naselja brez njih. Torej bi naj vsaj šest skupnih obratov pomenilo najosnovnejšo stopnjo centralnosti, kar se do te mere ujema s Kokoletovo opredelitvijo centralnih krajev v SR Sloveniji, da ostalih večinoma ne uvršča niti med subcentralne vasi²⁾.

Za vse tri skupine /naselja po številu trgovin, obrti in skupno/ so bili postavljeni razredi, ki so prikazani v tabelah. Razredi so zaradi različne gostote trgovskih in obrtnih obratov različni, zaradi primerljivosti pa v posameznih primerih tudi enaki.

Omrežje trgovskih naselij

Glede na zgoraj navedene dejavnike gospodarskega, družbenega in prostorskega razvoja je za slovenski alpski svet značilna nadpovprečna razvitost trgovine in obrti z izredno močno koncentracijo v ravninah in večjih dolinah ter na območju gorenjskih in kamniške občine. Medtem ko ima v Sloveniji 20%

naselij vsaj eno trgovino, je ta delež v obravnavanem območju 25,5%, seveda z velikimi razlikami med občinami. Najnižji je ta odstotek v kamniški občini, sledi škofjeloška, potem pa sta pod povprečjem še mezijska in ravenska. To so vse občine z obsežnimi sredogorskimi predeli, ki so še dokaj poseljeni z majhnimi naselji. V ostalih treh gorenjskih občinah leži večina naselij na ravninskem svetu, ki so tudi večja. Medtem ko je najvišji delež oskrbnih obratov v nerazviti tolminski občini posledica koncentracije naselij v dolinah in tudi dokaj velike oddaljenosti med njimi. To kaže na močno učinkovanje večjih dejavnikov na gostoto omrežja naselij s trgovinami, med katerimi močno izstopata splošna gospodarska razvitost in relief s strukturo poselitve. Podobno stanje kaže tudi za proučevanje oskrbnih funkcij močno relevanten pokazatelj gostota prebivalcev na eno trgovino, ki je s 170 ena najnižjih in daleč pod slovenskim povprečkom, ki znaša kar 459 ljudi. Ob vsem tem pa nima niti vsaka krajevna skupnost svoje trgovine, temveč le 86,9%, z najvišjim deležem v najbolj razvitih občinah Jesenice, Kranj, Radovljica in Ravne, v ostalih pa je delež pod 80% /Karta 1/. Iz navedenega je vidna kompleksnost oskrbe in še posebej trgovske funkcije kot dejavnik in posledica ali rezultat gospodarskega in splošnega regionalnega razvoja. Kvaliteta oskrbe in še posebej trgovine, izražena z njeno strukturo in opremljenostjo pa kaže drugačne, predvsem od gospodarske razvitosti odvisne rezultate in prostorske elemente³⁾

Omrežje naselij s trgovino je torej še dokaj gosto ob koncentraciji v ravnem svetu, kar pomeni, da sta si splošna gostota in dejansko omrežje vendarle nekoliko v kvalitetnem neskladju. Medtem ko ima prebivalstvo nižinskih predelov za SR Slovenijo celo nadpovprečno dobre pogoje vsaj osnovnega li kratkoročnega oskrbovanja, pa je to pri odročnih hribovitih predelih manj ugodno. To še posebej velja za občine Kamnik, Mozirje in Ravne. Minimalno centralnost, to pomeni najmanj dva trgovska obrata, pa ima le 8,9% vseh naselij, oziroma 34,8% vseh naselij s trgovino. Ker gre v teh naseljih večinoma za tradicionalne trgovine z mešanim blagom z

Tabela 1: Slovenski alpski svet - Oskrbna naselja po številu trgovskih obratov

Občine Trgovski obrati	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Radovljica		Ravne Šk.Loka		Tolmin		Tržič		SKUPAJ			
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%		
2 - 3	1	16,7	4	80,0	6	60,0	3	33,3	5	50,0	2	33,3	8	57,1	3	37,5	-	-	32	45,7
4 - 5	2	33,3	-	-	3	30,0	3	33,3	2	20,0	1	16,7	2	14,3	-	-	-	-	13	18,6
6 - 7	2	33,3	-	-	-	-	2	22,2	-	-	-	-	1	7,1	1	12,5	1	50,0	7	10,0
8 - 9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 in več	1	16,7	1	20,0	1	10,0	1	11,1	3	30,0	3	50,0	3	21,4	4	50,0	1	50,0	18	25,7
k u p a j	6	100,0	5	100,0	10	100,0	9	100,0	10	100,0	6	100,0	14	100,0	8	100,0	2	100,0	70	100,0

omejeno izbiro artiklov, so možnosti oskrbovanja še relativno zmanjšane. Tabela 1 kaže strukturo naselij glede na število trgovin, razdeljenih na pet enakomerno rastočih razredov. Ob tem se pokaže neustrezna regionalna struktura trgovskih oskrbnih središč. V prvi skupini z dvema oziroma tremi trgovskimi obrati je kar 45,7% vseh naselij z najmanj dvema trgovinama, v naslednjih dveh razredih delež hitro upade, v četrtem razredu pa sploh ni nobenega naselja. To nedvomno pomeni neenakomerno razvitost omrežja, kateremu manjkajo naselja z določeno trgovinsko funkcijo. To velja za vse občine, pe prav posebno pa za kamniško, radovljiško, ravensko, tolminsko in kranjsko, kjer ob ustrezno opremljenem občinskem središču trgovinska funkcija v drugih središčih ni razvita, ali pa drugih središč enostavno primanjkuje. Tipičen primer je kranjska občina, kjer ob velikem občinskem središču ni več nobenega s 4 do 9 trgovinami. Nedvomno je to posledica številnih dejavnikov od modela poselitve do razvojne politike trgovskih organizacij, kar vodi k močni centralizaciji in še hitrejšemu razvoju centra samega, na drugi strani pa ob tolikšni kupni moči prebivalstva k podaljšanju ali vsaj stagnaciji že tako precejšnje razdalje med krajem bivanja in krajem nakupovanja. Podobno velja za Kamnik in, če ugotavljamo, da so trgovski obrati za srednjeročno in dolgoročno oskrbovanje koncentrirani predvsem samo v največjih središčih, je to stanje še toliko slabše /Karta 1/. Kar 25,7% trgovskih središč z 10 in več trgovinami je sicer dokaj visok delež, vendar gre v večini občin le za občinsko središče, v jeseniški, kamniški, kranjski, mozirski in tržiški občini. Sekundarna središča so le še Bled in Lesce v radovljiški občini, Prevalje in Mežica v ravenski, Železniki in Žiri v Škofjeloški ter Bovec, Kobarid in Mosta na Soči v tolminski občini.

Zato je sicer razdalja ravninskih vasi do večjih oskrbnih središč še sprejemljiva, medtem ko predstavlja ta v hribovitem obrobju že problem za normalno oskrbovanje. Na Gorenjskem /v občinah Jesenice, Kranj, Radovljica, Škofja Loka in

Tržič je 40,5% naselij z dvema in več trgovinami le do 8 km oddaljenih od občinskih središč, 23,8% od 8-14 km in 35,7% več kot 14 km. Če bi temu priključili še večja centralna naselja /Bled, Lesce, Žiri in Železniki/, bi se ta razdalja še zmanjšala.

Oddaljenost naselij z 2 in več trgovinami od občinskih središč

Občine	0-8 km	8-14 km	nad 14 km
Jesenice	33,3%	33,3%	33,3%
Kranj	40,4%	50,0%	10,0%
Radovljica	40,0%	20,0%	40,0%
Škofja Loka	35,7%	7,1%	57,1%
Tržič	100,0%	-	-
S k u p a j	40,5%	23,8%	35,7%

Na povečane razdalje vpliva zlasti relief. Ob močni oskrbni usmeritvi v občinska središča pa se na Gorenjskem in v kamniški občini pojavlja kot močan modifikator bližina Ljubljane, na katero so prebivalci teh občin navezani tudi na delo, zdravstvo, upravo, šolstvo in drugo. S centralizacijo oskrbe v največjih središčih se potencira tudi njihov razvoj na račun manjših središč.

K navedenemu je treba prišteti še prostorske razlike v strukturi trgovine. Na mala oskrbna središča se vežejo namreč predvsem le trgovine za kratkoročno oskrbo, medtem ko je v vsem slovenskem alpskem svetu, podobno velja za vso SR Slovenijo, trgovina za srednjeročno in dolgoročno oskrbo izredno močno skoncentrirana v občinskih središčih in v zelo majhnem številu sekundarnih centralnih naselij.

Tabela 2 kaže močno koncentracijo tako srednjeročne kot dolgoročne oskrbe v večjih centralnih naseljih. Tako pride v 1. skupini 23 trgovin za srednjeročno in 14 trgovin za dolgoročno oskrbo, v 2. skupini 16 trgovin za srednjeročno in 10 za dolgoročno, v 3. skupini 6 in 4, v 4. skupini 0,5 in 0,4, v

Tabela 2: Struktura trgovskih obratov glede na centralnost naselij^{x, xx}

Centralnost naselij	Trgovine za kratkoročno oskrbo	Trgovine za srednjeročno oskrbo	Trgovine za SKUPAJ dolgoročno oskrbo	
1 št.	89	45	27	161
%	55,3	27,9	18,6	100
2 št.	194	82	48	324
%	60,0	25,2	14,8	100
3 št.	148	59	37	244
%	60,6	24,4	15,2	100
4 št.	68	11	9	88
%	77,3	12,5	10,2	100
5 št.	58	4	11	73
%	79,4	5,5	15,1	100
6 št.	132	6	7	145
%	91,0	4,1	4,9	100
Skup. št.	689	207	139	1035
%	66,6	20,0	13,4	100

- ^x
- 1) centralna naselja I. stopnje /Kranj/
  - 2) centralna naselja II. stopnje /Jesenice, Radovljica, Škofja Loka; Kamnik, Ravne./
  - 3) centralna naselja III. stopnje /Kranjska gora, Bled, Lesce, Bohinjska Bistrica, Tržič, Železniki, Žiri, Mozirje, Črna, Prevalje/
  - 4) centralna naselja IV. stopnje /Dovje, Mojstrana, Žirovnica, Begunje, Lipica, Bohinjska Srednja vas, Kropa, Cerklje, Goriče, Naklo, Preddvor, Šenčur, Zg. Jezersko, Gorenja vas, Poljane, Komenda, Motnik, Srednja vas, Stahovica, Gornji grad, Ljubno, Luče, Nazarje, Solčava, Mežica/
  - 5) centralna naselja V. stopnje /Gozd-Martuljk, Rateče, Gornje, Ljubno, Podnart, Stara Fužina, Križe, Podljubelj, Duplje, Predoslje, Žabnica, Bukovica, Dražgoše, Hotavlje, Javorje, Leskovica, Lučine, Selca, Zali log, Šmartno v Tuh. dolini, Radmirje, Rečica, Šmartno ob Dreti, Kotlje/
  - 6) vsa ostala naselja s trgovino
- Zgornja klasifikacija temelji na Kokoletovi razdelitvi centralnih naselij.

^{xx}V osnovne tri skupine trgovin so vključene naslednje vrste trgovin:

- za kratkoročno oskrbo - trgovine z živili in trgovine z mešanim blagom;
- za srednjeročno oskrbo - trgovine s tekstilnimi in usnjnimi izdelki, prodajalne drogerije, stekla, keramike, barv, knjig, cvetja, prodajalne drugega neživil. blaga in tekočih goriv;
- za dolgoročno oskrbo - motorna vozila, kmetijski stroji in

5. in 6. skupini pa še mnogo manj.

Če ta pregled še dopolnimo s pregledom po občinah /tabela 3/, je odvisnost strukture trgovin glede na kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno oskrbo od velikosti in razvitosti centralnega naselja še večja in opozarja na velik razkorak med njim in drugimi oskrbnimi središči v njihovi opremljenosti.

Močna koncentracija trgovin v občinskih središčih pa se kaže tudi v deležu trgovin v njih. Ta je nižji samo tam, kjer se pojavijo sekundarna središča. Ta so v občini Tolmin in Škofja Loka posledica oddaljenosti od občinskih središč in imajo dokaj razvita samostojna vplivna območja, kar velja še predvsem za občino Tolmin. Na drugi strani gre v ravenski občini za enakomerno številčno razvitost trgovine v Prevaljah in na Ravnah zaradi splošne nerazvitosti te funkcije v občinskem središču, kot posledica premajhne pozornosti namenjene razvoju te dejavnosti v občini sploh. V občinah Radovljica in Jesenice pa je razvoj turizma prispeval k nadpovprečni razvitosti trgovine v glavnih turističnih središčih, Kranjski gori in še zlasti na Bledu, kjer je prav zato trgovina vsaj po številu trgovskih obratov kratkoročne oskrbe bolj razvita kot v samem občinskem središču. Delež trgovin v posameznih občinskih središčih je zato naslednji: Jesenice 52%, Kamnik 74%, Kranj 76,3%, Mozirje 28,6%, Ravne 31,7%, Radovljica 26,1%, Škofja Loka 43,2%, Tolmin 25,6% in Tržič 73,6%. Skupaj s preostalimi centralnimi naselji II. in III. stopnje bi koncentracija znašala kar 69,3% za ves slovenski alpski svet.

Vendar je delež trgovin za kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno oskrbo v večjih centralnih naseljih višji. Tako je na primer v največjem središču, Kranju, kar 55,3% trgovin za kratkoročno oskrbo, večji delež pa je v Kamniku, Mozirju, Radovljici, Bohinjski Bistrici zaradi manjšega števila vseh trgovin. Ne glede na to pa velja splošna ugotovitev, da s številom trgovinskih obratov narašča v centralnih naseljih tudi delež trgovin za srednjeročno in dolgoročno oskrbo. Tam, kjer se močneje uveljavlja prekomejno oskrbovanje in turizem, kot železnina, trgovine s fotomaterialom, urami, nakitom, izdelki domače obrti, trgovine s kušini...

Tabela 3: Slovenski alpski svet - Delež trgovskih obratov kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne oskrbe

Občine	Jesenice	Kamnik	Kranj	Mozirje	Radovljica	Ravne	Šk.Loka	Tolmin	Tržič	SKUPAJ
Vrsta oskrbe	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kratkoročna oskrba	76,7	61,0	63,5	71,4	71,0	63,5	74,8	76,7	70,3	69,4
Srednjeročna oskrba	17,8	36,4	33,2	25,0	23,9	32,7	22,5	21,7	18,9	26,9
Dolgoročna oskrba	5,5	2,6	3,2	3,6	5,1	3,8	2,7	1,6	10,8	3,7

na primer v Kobaridu, Tolminu, Mostu na Soči, Kranjski gori in na Jesenicah, vpliva to na zvišan delež kratkoročnih trgovskih obratov.

Omrežje obrtnih naselij

Druga oskrbna panoga je obrt, ki je bila v alpskem prostoru tradicionalno dobro razvita. Iz nje so se razvili številni industrijski obrati, številne obrti pa so opustili. Industrijska proizvodnja je nadomestila proizvode številnih vrst obrti, ki so jih zamenjale nove. Tako je današnja struktura obrti rezultat tradicije in novega razvoja, današnje omrežje obrtnih obratov pa predvsem urbanizacije. Sicer kaže omrežje obrtnih obratov podoben model kot omrežje trgovskih obratov, to je koncentracijo v ravninskem svetu v območjih koncentracije prebivalstva, še zlasti močno v Ljubljanski kotlini. Ob tem je pa omrežje obrtnih obratov ali naselij z obrtnimi obrati širše, zajema večje število naselij, sega tudi v nekatere manj dostopne predele in manjša je razlika v koncentraciji med največjimi in najmanjšimi središči. Na splošno lahko ugotovimo, da kaže omrežje naselij z obrtmi podobo modela suburbanizacije.

V analizo obrtnih oskrbnih naselij so bila vključena naselja z najmanj 4 obrtnimi obrati in uvrščena v štiri razrede, ki so prikazani v tabeli 4. Takšna naselja že lahko označimo kot obrtna oskrbna naselja.

Vsaj en obrtni obrat ima v obravnavanem območju 415 naselij ali 52,8%. Primerjava naselij z 2 in več trgovskimi obrati ter s 4 in več obrtnimi obrati kaže razmerje 70:175, kar pomeni 2,5 krat gostejše omrežje obrtnih naselij od trgovskih.

Med obrtnimi oskrbnimi naselji prevladujejo po pričakovanju naselja s 4-5 obrtnimi obrati, katerih delž znaša 30,8%. Naslednji dve skupini imata le 20, oziroma 30% obrtnih oskrbnih naselij, najvišji pa je delež naselij z 10 in več obrtnimi o-

Tabela 4: Slovenski alpski svet - Oskrba naselja po številu obrtnih obratov

Občina Obrtni obrati	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Radovljica		Ravne		Šk.Loka		Tolmin		Tržič		SKUPAJ	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
4 - 5	4	26,7	9	34,6	11	28,2	10	37,0	3	17,6	1	16,7	6	33,3	5	38,5	5	38,5	54	30,8
6 - 7	6	40,0	6	23,0	5	12,8	5	18,5	5	20,4	1	16,7	3	16,7	4	30,8	1	7,7	36	20,5
8 - 9	-	-	2	7,7	4	10,3	2	7,4	4	23,5	-	-	4	22,2	-	-	2	15,4	18	10,3
10 in več	5	33,5	9	34,6	19	48,7	10	37,0	5	29,4	4	66,6	5	27,8	4	30,8	5	38,5	67	38,3
S k u p a j	15	100	26	100	39	100	27	100	17	100	6	100	18	100	13	100	13	100	175	100

brati. Med občinami so precejšnje razlike in jih lahko uvrstimo v tri tipe: občine z enakomernim deležem obrtnih centralnih naselij kot sta Radovljica in Škofja Loka, ki imata obe največje število sekundarnih središč. Drugi tip so naselja z visokim deležem najmanjših obrtnih oskrbnih naselijin visokim ali celo najvišjim deležem največjih obrtnih oskrbnih naselij kot Kranj, Mozirje, Tržič, Kamnik; v tretji tip pa sodijo občine s predvsem visokim deležem četrte skupine in z odsotnostjo tretje skupine obrtnih oskrbnih naselij.

Še bolj kot pri trgovini je pri obrti v ospredju dostopnost. Obrti imajo namreč vprlivo območje svoje dejavnosti, ki se je z razvojem motorizacije, povečanim povpraševanjem, večjimi potrebami zaradi povečane gostote prebivalstva ter hitre urbanizacije in suburbanizacije stalno večalo. Dostopnost pa je povezana tudi s strukturo obrti. Tradicionalne obrti so zamenjale nove, prostorsko veliko bolj mobilne, ki se zaradi potrebe po večjem prostoru naseljujejo izven večjih naselij ali na njihovem robu. Med takšne nove obrti sodijo lesna, kovinska, gradbena in avtoprevoznitvo. Iz teh razlogov se je obrt hitreje razvila v bolj razvitih občinah in območjih. Druga značilnost prostorskega razvoja pa je močna koncentracija v okolici večjih središč, močnejša koncentracija ob glavnih prometnicah in upadanje z oddaljivanjem od teh središč. Glede na to je obseg suburbanizacije tesno povezan s koncentracijo obrtnih obratov, kar je zopet odvisno od velikosti največjih centralnih naselij. Da je razvoj obrti v Ljubljani najbližjih občinah odvisen tudi od nje same, so rezultati opravljene ankete potrdili.

Obrtni obrati in obrtna središča so skoncentrirana predvsem v gorenjskih in v kamniški občini, kar je povezano s splošnim gospodarskim razvojem, povezanim z industrijskim. Obrt močno pospešuje tudi kooperacija z industrijo, pojavlja pa se tudi specialna obrt artiklov za potrebe rekreacije z izredno širokim gravitacijskim zaledjem, ki seže tudi daleč preko republiških meja.

Tabela 5: Slovenski alpski svet - Obrtni obrati glede na centralnost naselij

Skupine obrti		Naselja po centralnosti												
		1	2	3	I.	4	5	6	II.	7	8	9	III.	SKUPAJ
1	št.	109	14	41	164	33	7	47	87	29	18	76	123	374
	%	29,1	3,7	11,0	43,8	8,8	1,9	12,6	23,3	7,7	4,8	20,3	32,9	100,0
2	št.	119	19	58	196	34	15	83	132	71	43	125	239	567
	%	21,0	3,3	10,2	34,5	6,0	2,6	14,6	23,3	12,5	7,6	22,0	42,1	100,0
3	št.	70	30	59	159	25	15	51	91	68	54	89	211	461
	%	15,2	6,5	12,8	34,5	5,4	3,2	11,1	19,7	14,7	11,7	19,3	45,8	100,0
4	št.	76	34	35	145	17	18	19	54	42	39	81	162	361
	%	21,0	9,4	9,7	40,2	4,7	5,0	5,3	15,0	11,6	10,8	22,4	44,8	100,0
5	št.	34	20	38	92	12	-	18	30	6	48	51	105	227
	%	15,0	9,7	16,7	40,5	5,3	-	7,9	13,2	2,6	21,1	22,5	46,3	100,0
6	št.	269	116	176	561	51	21	94	166	43	147	339	529	1256
	%	21,4	9,2	14,0	44,6	4,1	1,7	7,5	13,3	3,4	11,7	27,0	42,1	100,0
Skup.	št.	677	233	407	1317	172	76	312	560	259	349	761	1369	3246
	%	28,9	7,2	12,5	40,6	5,3	2,3	9,6	17,2	8,0	10,7	23,4	42,2	100,0

Omrežje naselij z nad 10 obrtnimi obrati kaže torej močno koncentracijo: v občini Jesenice sodijo sem naselja Jesenice, Mojstrana, Kranjska gora, Moste in Žirovnica; v občini Radovljica: Bled, Sp.Gorje, Zg.Gorje, Lesce, Radovljica, Zasip; v občini Škofja Loka: Gorenja vas, Selce, Puštal, Škofja Loka, Železniki; v občini Tržič: Bistrica, Križe, Pristava, Retnje, Tržič; v občini Kamnik: Duplica, Komenda, Moste, Šmarca; v občini Mozirje: Bočna, Gornji Grad, Ljubno, Luče, Mozirje, Nazarje; v občini Ravne pa Črna, Mežica, Ravne in Prevalje. Ob teh je še nekaj manjših naselij z nad 10 obrtnimi obrati, še posebej nekatera obmestna naselja.

Število obrtnih obratov močno upada glede na stopnjo centralnosti naselij od 374 v Kranju kot edinem centralnem naselju I. stopnje do 9 obrtnih obratov v centralnih naseljih V. stopnje. V sami sestavi po vrstah obrtnih obratov pa večje razlike ni. Tabela 5 kaže strukturo obrti s 40% obrtnih obratov kovinske, lesne in stavbene obrti, s 17,2% tekstilnih, živilskih in raznovrstnih obrtnih obratov ter 42,2% storitvenih, gostinskih obratov in avtoprevoznikov^x.

Dokajšnje razlike pa nastopajo med občinami kot posledica gospodarske usmerjenosti in razvitosti, močnejše urbanizacije in splošne regionalne gospodarske povezanosti. Izredno visok delež prve skupine kažejo občine Kranj, Tržič, pa tudi slabo razviti občini Mozirje in Tolmin, kjer je obrt na splošno mnogo manj razvita. Medtem ko gre pri prvih dveh občinah za močno koncentracijo v obmestjih, je pri ostalih dveh omrežje obrtnih obratov bolj disperzno. Sicer pa je tudi v drugih občinah, med katerimi ima najnižji odstotek obrti I. skupine občina Ravne, tovrstna obrt skoncentrirana bližje središčem in močno pojema z oddaljenostjo od njih.

-
- ^x I./ 1.-kovinski izdelki, 2.-predelava lesa, 3.-stavbna obrt;
II./ 1.-izdelava tekstilnih izdelkov, 2.-izdelava živil,
3.- izdelava in popravilo raznovrstnih izdelkov;
III./ 1.- osebne, obrtne in druge storitve,
2.- gostinstvo,
3.- avtoprevoznništvo.

Druga skupina obrti je najslabše zastopana, med njimi je največ tradicionalnih obrti, med katerimi je predelava živil močno v ozadju. V tej skupini obrti je tudi najmanj inovacij, prostorsko pa so prav tako kot obrti I. skupine vezane predvsem na večja obrtna središča.

Posebnost je III. skupina z največjim deležem /42,2%/ vseh obrtnih obratov, med katerimi močno prevladujejo avtoprevozniki. Ti so tudi najbolj disperzno, poleg seveda gostinskih obratov, razporejeni. Najdemo jih veliko v obmestjih in tudi v bolj odročnih naseljih. Na drugi strani pa so usluge močno koncentrirane v največjih središčih in njihov delež prej pomeni slabo razvitost drugih vrst obrti, kot pa njihovo nadpovprečno razvitost.

Da je obrt sledila koncentraciji prebivalstva, kaže njen hiter razvoj in njeno prestrukturiranje. Njena prostorska mobilnost pa jo je privedla tudi v marsikatero bolj odročno naselje, s čimer so ta okrepila, nekatera pa celo pridobila določene elemente centralnosti. Glede na precej bolj prostorsko razširjeno omrežje obrtnih oskrbnih središč od trgovskih je funkcija obrti v regionalnem razvoju zelo pomembna.

Omrežje trgovskih in obrtnih središč

Obe oskrbni funkciji, trgovina in obrt, skupno močno opredeljujeta centralnost naselij, še zlasti pri manjših središčih. Centralnost se sicer v večini naselij krepi, vendar različno; v večjih centralnih naseljih trgovina in obrt, v manjših pa samo obrt. Poleg tega je razvoj obrti pospešilo še investiranje zdomcev ter močno pomnožena kmetijska in gozdarska mehanizacija, ki je prav v alpskem svetu najbolj razvita. Zato je kategorizacija centralnih naselij glede na opremljenost s trgovino in obrtjo močno relevantna.

Tabela 6: Slovenski alpski svet - Oskrbna naselja po številu trgovskih in obrtnih obratov

Občine Trgovski in obrtni obrat	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Radovljica		Ravne		Šk.Loka		Tolmin		Tržič		SKUPAJ	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
6 - 8	6	50,0	7	41,2	8	25,0	7	38,9	6	37,4	1	20,0	7	43,8	6	60,0	3	33,3	51	37,8
9 - 12	1	8,3	3	17,6	10	31,2	2	11,1	4	25,0	-	-	4	25,0	-	-	3	33,3	27	20,0
13 - 15	1	8,3	3	17,6	4	12,5	3	16,7	1	6,2	-	-	1	6,2	-	-	1	11,1	14	10,3
16 - 18	1	8,3	-	-	3	9,4	1	5,5	1	6,2	-	-	1	6,2	-	-	-	-	7	5,2
19 - 21	1	8,3	1	5,9	2	6,2	1	5,5	-	-	-	-	1	6,2	-	-	-	-	6	4,4
22 in več	2	16,6	3	17,6	5	15,6	4	22,2	4	25,0	4	80,0	2	12,5	4	40,0	2	22,3	30	22,2
S k u p a j	12	100	17	100	32	100	18	100	16	100	5	100	16	100	10	100	9	100	135	100

Seštevek trgovskih in obrtnih obratov je bil uporabljen za oblikovanje v tabeli navedenih razredov. Kot trgovska in obrtna oskrbna centralna naselja so bila opredeljena naselja z najmanj 6 obrati obeh dejavnosti skupaj.

Vseh oskrbnih središč je v alpskem svetu 135, njihovo število pa upada z velikostjo razreda. Tako ima kar 37,5% oskrbnih središč 6-8 obratov, v naslednjem razredu je delež že polovico manjši in se nato še za polovico zniža. Podobno strukturo smo zasledili zlasti pri naseljih s trgovskimi obrati in deloma tudi pri naseljih z obrtnimi obrati. To ponovno potrjuje pomanjkanje oskrbnih središč določene stopnje, oziroma veliko praznino med prvim in deloma drugim razredom ter razredom z najvišjim številom oskrbnih obratov, v katerem je kar 22,2% vseh oskrbnih središč.

Med posameznimi občinami so razlike. Prevladujejo občine z izredno močno koncentracijo oskrbnih središč v prvem in zadnjem razredu. V tem sta ekstremni občini Tolmin in Ravne brez vmesnih središč. Ti dokaj veliki območji sta torej za boljšo oskrbo orientirani samo v največja štiri središča, ki so z obrtnimi obrati še dokaj dobro opremljena, skromno pa s trgovskimi obrati za srednjeročno in dolgoročno oskrbo. Obe periferno in prometno odročno ležeči območji gravitirata v oskrbi k sosednjim občinskim središčem, kar pomeni odliv kupne moči. Poleg ostalega je razlog temu tudi slaba organiziranost, oziroma organizacijska razdrobljenost trgovine brez večjih investicijskih posegov v izboljšanje kvalitete oskrbe. Sledijo občine Jesenice, Radovljica, Tržič z minimalnim številom vmesnih središč in njihovo močno prostorsko koncentracijo. Bolj enakomerna strukturiranost oskrbnih središč pa je v občinah Škofja Loka, Mozirje, Kamnik in še zlasti v občini Kranj z najmanjšimi ekstremi. Medtem ko gre pri občinah Mozirje in Škofja Loka za bolj disperzno razporeditev različno velikih oskrbnih središč, pa je v kamniški in kranjski občini vidna njihova koncentracija blizu občinskega središča in ob glavnih prometnicah, kjer se tudi deloma pod

vplivom Ljubljane pojavlja izredno močna suburbanizacija. Tukaj gre za oblikovanje novih oskrbnih središč za ustrezno zadovoljevanje hitro rastočega se prebivalstva predvsem s kvalitetno trgovino za kratkoročno oskrbo in za nadpovprečno koncentracijo obrti. V srednjeročni in dolgoročni oskrbi so ta oskrbna središča še vedno usmerjena v obe občinski središči.

Primerjava s Kokoletovo opredelitvijo centralnih krajev predvsem glede na oskrbno funkcijo kaže z današnji stanjem določene razlike. Bolje opremljenih oskrbnih središč je bistveno več kot je po Kokoletovi opredelitvi ruralnih središč, centralnih in subcentralnih vasi skupaj. Primerjali bomo samo zadnje tri razrede z nad 16 oskrbnimi obrati, kakršno opremljenost večina subcentralnih vasi še ni dosegla. Po Kokoletu je bilo v slovenskem alpskem svetu skupno 28 centralnih vasi, danes pa je v najvišjih treh razredih /z nad 16 trgovinami in obrtmi skupaj/ 42 naselij. Centralnih in subcentralnih vasi je bilo skupaj 43, vseh krajev z nad 6 oskrbnimi obrati pa je 135. V občini Jesenice, kjer ležijo vsa središča v savski dolini, je število centralnih vasi enako številu krajev z nad 16 obrati /Dovje-Mojstrana, Kranjska gora, Žirovnica/. Jesenice same so seveda oskrbno središče višjega ranga. Enako velja v kranjski občini za Kranj. Centralnih vasi je bilo 6, krajev z nad 16 obrati pa poleg Kranja 9 /Sp.Brnik, Zg.Duplje, Preddvor, Hrastje, Kokrica, Britof, Cerklje, Naklo, Šenčur/. Izmed treh subcentralnih vasi se je le eno povzpelo v to skupino naselij. V občini Radovljica so bile ob Bledu, Lescah, Radovljici ter Bohinjski Bistrici še tri centralne vasi, od katerih nima nobena več kot 16 obratov. Zato je poleg zgoraj naštetih štirih naselij to dosegla subcentralna vas Zg.Gorje. V občini Škofja Loka sta bili poleg Škofje Loke, Železnikov in Žirov še dve centralni in 8 subcentralnih vasi. Razen treh večjih središč ima le še Gorenja vas nad 16 obratov. V občini Tržič pa imata 16 obratov le Tržič in Bistrica, Križe in Podljubelj pa sta ostali subcentralni vasi. Tudi v kamniški občini, kjer so bile štiri centralne in ena subcentralna vas,

imajo nad 16 obratov le občinsko središče Kamnik in ob njem še Moste ter subcentralna vas Šmarca. V občini Mozirje je bilo kar pet centralnih vasi in tri subcentralne. Danes pa imajo nad 16 obratov poleg Mozirja še štiri subcentralne vasi: Gornji Grad, Ljubno, Luče in Nazarje ter Bočna, ki sploh ni sodila niti med subcentralne vasi. V občini Ravne imajo nad 16 oskrbnih obratov Ravne, Prevalje, Črna in Mežica. V občini Tolmin s štirimi centralnimi in dvema subcentralnima vasema pa ima poleg centrov višjega ranga, Tolmina, Bovca in Kobarida, nad 16 oskrbnih obratov le še Most na Soči.

Zgornja primerjava Kokoletove kategorizacije naselij izpred petnajstih let s sedanjim stanjem centralnosti glede na število trgovskih in obrtnih obratov kaže določene razvojne značilnosti. V tem izredno dinamičnem obdobju so se najbolj okrepili največji centri, nekoliko manj stari ruralni in ponekod tudi obmestni centri. Vse to so hkrati naselja z največjo absolutno in relativno rastjo prebivalstva. Regionalna opredelitev teh centrov pa je seveda različna glede na obstoječe omrežje centralnih krajev, njihovo velikost in prometni položaj. Manjši centralni kraji v funkciji občinskega središča pogojujejo razvoj drugih bolj oddaljenih sekundarnih središč /Jesenice, Škofja Loka, Radovljica, Tolmin, Ravne, Mozirje/. Večji centralni kraji v funkciji občinskih središč, kot je to primer pri Kranju, pa pogojujejo razvoj večjih sekundarnih središč. Vsekakor je to pogojeno tudi z obsežnostjo občinskih teritorijev in njihovo reliefno izoblikovanostjo. Zato pa večji centralni kraji pogojujejo s pospešeno urbanizacijo tudi hitrejši razvoj oskrbnih funkcij v obmestjih. Seveda je to dokaj zapleten proces, v katerem sodeluje niz prostorskih, ekonomskih, socialnih in drugih dejavnikov, ki v tekmovanju cene, prostora in kvalitete sodelujejo pri oblikovanju trgovsko-obrtne centralnosti naselij.

Oskrbna središča glede na razvoj prebivalstva

S krepitvijo trgovsko-obrtnih funkcij je največkrat povezano močno povečanje števila prebivalcev, prav tako pa sama koncentracija prebivalstva močno pospešuje razvoj trgovsko-obrtnih dejavnosti. Ta soodvisnost je prisotna povsod, veliko močnejše v predelih močnejše koncentracije prebivalstva in močnejše tudi pri večjih središčih. To je neposreden vpliv značaja poselitve in gospodarske razvitosti okolja. Tako je bil v bolj razvitih občinah pri naseljih s trgovino delež naselij z rastjo prebivalstva v obdobju 1971-1981 nad 60%, v občinah Ravne, Mozirje in Tržič je bil okrog 50% in v občini Tolmin le še 26%. Iz tabele 7 pa je razbrati, da vladajo logične zakonitosti v stopnji razvoja prebivalstva v trgovskih, obrtnih ali v trgovsko-obrtnih središčih in znotraj teh še med posameznimi razredi.

Da je trgovina močnejši dejavnik centralnosti naselij od obrti, je razvidno iz tabele po manjšem deležu naselij, v katerih je prebivalstvo nazadovalo /18,6%/, in na splošno večjem deležu naselij, v katerih je prebivalstvo naraščalo. To se sicer stopnjuje z boljšo opremljenostjo naselij s trgovinami, vendar je tudi med naselji z 10 in več trgovinami nekaj takšnih, v katerih prebivalstvo iz različnih vzrokov nazaduje ali stagnira. Če vzamemo samo naselja s porastom nad 5%, znaša njihov delež le 62,8%, kar je za trgovska oskrbna središča zelo neugodno stanje ob zgornji teoretični predpostavki, da je koncentracija trgovine povezana tudi s koncentracijo prebivalstva. Takšnih oskrbnih središč je največ v občinah Mozirje /3/, Škofja Loka /8/, Radovljica /3/ in Tolmin /5/. Večinoma gre za obsežna območja, kjer lokalni trgovski centri ne povečujejo števila prebivalstva, temveč le krepijo svoja vplivna območja.

Pri obrtnih središčih je delež naselij z manj kot 5% povečanjem števila prebivalstva bistveno višji in znaša kar 44,5%, torej skoraj polovico. Sem sodijo praktično vsa središča z

Tabela 7: Slovenski alpski svet - Oskrbna naselja po gibanju števila prebivalstva v obdobju 1971-81

Gib.št. preb. 71-81	Naza- dovanje	0-4,9 %	5-9,9 %	10-14,9 %	15-19,9 %	20 in več%	SKUPAJ %
Oskrbna središča po št.obratov							
Trgovskih							
2 - 3	8	7	2	8	2	5	32
4 - 5	1	3	2	1	2	4	13
6 - 7	1	2	1	1	-	2	7
8 - 9	-	-	-	-	-	-	-
10 in več	3	1	1	3	3	7	18
S k u p a j	13	13	6	13	7	18	70
%	18,6	18,6	8,6	18,6	10,0	25,7	100,0
Obrtnih							
4 - 5	23	6	5	7	6	7	54
6 - 7	10	8	5	3	1	9	36
8 - 9	7	5	1	2	1	2	18
10 in več	11	8	8	9	7	24	67
S k u p a j	51	27	19	21	15	42	175
%	29,1	15,4	10,8	12,0	8,6	24,0	100,0
Trgovskih in obrtnih							
6 - 8	15	11	7	6	1	11	51
9 - 12	8	6	3	4	1	5	27
13 - 15	4	3	1	-	2	4	14
16 - 18	3	-	-	2	-	2	7
19 - 21	-	-	2	-	-	4	6
22 in več	2	4	3	4	5	12	30
S k u p a j	32	24	16	16	9	38	135
%	23,7	17,8	11,8	11,8	6,6	28,1	100,0

Tabela 8: Slovenski alpski svet - Razvoj števila prebivalstva v trgovskih in obrtnih oskrbnih naseljih v obdobju 1971-81

Občine	Jesenice %	Kamnik %	Kranj %	Mozirje %	Radovljica %	Ravne %	Šk.Loka %	Tolmin %	Tržič %	SKUPAJ %
Oskrbna naselja po št.trgovskih obratov										
2 - 3	5,9	76,8	11,5	22,4	3,7	- 7,0	9,5	-11,5	-	15,6
4 - 5	2,2	-	9,9	27,7	15,7	5,2	10,3	-	-	11,2
6 - 7	32,9	-	-	7,4	-	-	0,7	-15,4	69,2	29,8
8 - 9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 in več	12,2	25,0	22,5	36,6	24,8	16,5	4,8	19,9	12,9	17,0
S k u p a j	13,0	35,9	20,5	24,1	20,0	12,8	6,3	11,9	12,3	16,0
Oskrbna naselja po št. obrotnih obrat.										
4 - 5	7,7	10,9	7,7	- 7,0	17,6	-10,0	13,1	6,0	-20,0	2,6
6 - 7	6,3	9,8	25,6	- 9,0	11,3	1,0	44,8	- 4,6	65,3	13,0
8 - 9	-	1,2	14,3	0,7	2,3	-	- 5,2	-	25,8	3,9
10 in več	12,7	33,5	21,1	15,6	22,9	14,1	21,1	19,9	-11,5	19,4
S k u p a j	9,9	27,3	19,6	5,7	18,1	13,8	18,4	14,5	10,6	16,7

manj kot dvema trgovinama, pa še nekatera od njih. Po tem še posebej izstopajo središča najnižjega razreda s 4-5 obrtnimi obrati. Takšnih središč je precej v vseh občinah, močno pa prednjači mozirska. Drug ekstrem je pa visoko število naselij s hitro rastjo prebivalstva v obrtnih oskrbnih središčih s 6 in več obrtnimi obrati. Vsekakor ti podatki potrjujejo soodvisnost med obrtjo in centralnostjo naselij, vendar prej zaradi povečanja števila prebivalstva in le redko v smislu nosilca urbanizacije.

Polarizacija se še poglobi v trgovsko-obrtnih središčih z najmanj 6 obrati. Polarizacija je v skupini središč z nazadovanjem ali stagnacijo prebivalstva, kamor sodi kar 41,5% središč, drug višek pa doseže skupina s porastom prebivalstva nad 20%, kamor sodijo večinoma obmestna, urbanizaciji in tudi povečanju števila trgovin in obrtnih obratov najbolj podvržena naselja. Večjih razlik med občinami pa sploh ni, razen že splošne značilnosti, da so gibanja manj ugodna v gospodarsko manj razvitih občinah. Tako nazaduje ali stagnira prebivalstvo v naslednjem deležu oskrbnih središč: Mozirje 66,7%, Tolmin 60%, Škofja Loka 56,2%, Tržič 44,4%, Radovljica 43,7%, Jesenice 50%, Kamnik 35,2%, Ravne 20% in Kranj 15,6%. Te dokaj neugodne številke se še poglobijo ob tem, da je razmerje med naselji z nazadovanjem in stagnacijo števila prebivalstva 23%:17%. Ker sodijo sem tudi številna oskrbna središča z nad 13 obrati, kaže to na relativno skromno koncentracijo prebivalstva ob sicer znani disperzni suburbanizaciji v slovenskem alpskem svetu in je v popolnem nasprotju s procesi v slabše razvitih predelih v drugih republikah, pa tudi v Sloveniji. Sicer pa beleži porast števila prebivalstva od 0-20% 59,9% oskrbnih središč in nad 20% 28,1%, od največjih z nad 22 trgovsko-obrtnimi obrati so to Britof pri Kranju, Kranj, Radovljica, Tolmin, Bistrica pri Tržiču, Moste in Šmarca pri Kamniku, Gornji Grad in Mozirje.

Sam razvoj števila prebivalstva v različnih oskrbnih središčih pa kaže razlike in določene zakonitosti med občinami,

velikostnimi razredi in med tremi kategorijami središč. Manjša oskrbna središča imajo počasnejši, v posameznih primerih tudi negativni razvoj števila prebivalstva. Trgovska središča pa kažejo bolj ugodno gibanje števila prebivalstva kot obrtna.

Pri trgovskih oskrbnih središčih je bil razvoj prebivalstva v obdobju 1971-1981 po posameznih razredih sledeči: z 2-3 obrati 15,6%, 4-5 obrati 11,2%, 6-7 obrati 29,8% ter z 10 in več obrati 17,0%, ob povprečku 16,0%. Povečanje števila prebivalstva je rezultat priseljevanja v ta centralna naselja, ki je večje tam, kjer se večina prebivalstva iz manjših naselij še ni poprej izselila kot je bil to primer na tolminskem in v občini Ravne. Od tod nazadovanje števila prebivalstva v manjših oskrbnih središčih. Mozirje je zopet primer koncentracije prebivalstva iz manjših podeželskih v večja oskrbna središča v zadnjem obdobju. Občine Jesenice, Tržič in Škofja Loka beležijo skromno rast, močnejšo pa trgovska oskrbna središča v občinah Kamnik, Kranj in Radovljica.

Sicer pa je zanimivo, da je po posameznih razredih oskrbnih središč najbolj neugodno gibanje števila prebivalstva v vseh skupinah z do 18 oskrbnimi obrati v občini Mozirje, neugodno je gibanje števila prebivalstva tudi v oskrbnih središčih občin Tolmin in Ravne. Prav v teh treh občinah pa smo ves čas tudi ugotavljali neustrezno omrežje oskrbnih obratov, še posebej trgovin za srednjeročno in dolgoročno oskrbo, kakor tudi dokaj slabo strukturo oskrbe, ki ima svoj vrh v nezadostno opremljenem občinskem središču. To so tudi tri zelo izolirane občine, ki so v primerjavi z drugimi nadpovprečno vezane na oskrbovanje v lastnih oskrbnih središčih, zaradi česar je lahko stanje ovrednoteno še za slabše.

Druga skupina občin s skromnejšo rastjo števila prebivalstva v oskrbnih središčih ali celo z nazadovanjem, v katerem od velikostnih razredov oskrbnih središč, ima določene specifične dejavnike razvoja oskrbne funkcije. Zaradi tega razvoj

Tabela 9: Slovenski alpski svet - Razvoj števila prebivalstva v trgovsko-obrtnih oskrbnih središčih
v obdobju 1971-81

Občine										
Oskrb.sred. po št. trg. in obrtnih obratov	Jesenice %	Kamnik %	Kranj %	Mozirje %	Radovljica %	Ravne %	Šk.Loka %	Tolmin %	Tržič %	SKUPAJ %
6 - 8	5,7	7,0	22,5	- 5,3	4,8	-	24,9	- 6,7	30,7	8,2
9 - 12	2,8	11,6	16,7	- 1,1	9,1	-	9,4	-	2,7	10,5
13 - 15	- 8,2	21,2	10,9	2,5	11,7	-	18,3	-	-15,8	9,5
16 - 18	12,2	-	14,9	- 2,0	18,2	-	- 8,1	-	-	10,1
19 - 21	5,8	46,7	14,9	53,4	-	-	24,2	-	-	22,9
22 in več	13,6	25,0	22,1	23,3	23,7	14,1	-1,9	19,9	12,4	17,8
S K U P A J	11,6	22,8	20,3	11,1	18,6	14,1	9,0	11,2	11,0	15,7

prebivalstva ne sledi povsem razvoju oskrbnih dejavnosti, ki se razvijajo hitreje. Takšni razvojni dejavniki predvsem trgovine in v manjši meri tudi obrti so v občini Jesenice turizem in tudi prekomejno oskrbovanje. Turizem je močno prisoten tudi v občini Radovljica /Bled/, v občinah Škofja Loka in še zlasti Tržič pa je urbanizacija in s tem povečanje števila prebivalstva močno usmerjeno v obmestna naselja, samo občinsko središče pa se vsled pomanjkanja prostora ne razvija toliko prostorsko kot funkcijsko. Trgovsko-obrtna funkcija se v obeh središčih krepi, poleg tega pa gre v obeh primerih tudi za močno prepletanje oskrbe in tudi urbanizacije z drugimi občinami.

Tabeli 10 in 11 kažeta število prebivalcev na eno oskrbno središče. Osnovne zakonitosti so pozitiven odnos med opremljenostjo oskrbnega središča in številom prebivalstva. Ta odnos se omaja predvsem pri občini Mozirje, Škofja Loka in Tržič, kar pomeni samo neenakomerno razvitost oskrbnih središč. Druga osnovna ugotovitev pa je, da je gostota prebivalcev na en obrat mnogo višja v trgovskih kot v obrtnih oskrbnih središčih. Razlike so pa velike tudi med posameznimi občinami. Tako imajo naselja z 2-3 trgovinami od 300 do 800 prebivalcev, s 4-5 trgovinami pa celo od 250 do 1300 prebivalcev. Opremljenost oskrbnih središč s trgovskimi obrati je torej odvisna od celega spektra dejavnikov, med katerimi nedvomno prednjači velikost in poseljenost vplivnega območja. Tako imamo zopet najnižje gostote v občini Mozirje in deloma tudi v občini Tolmin, kar nedvomno vpliva potem tudi na samo sestavo, oziroma opremljenost teh oskrbnih obratov.

Obrtna oskrbna središča so majhna po številu prebivalstva, gostota je v središčih s 4-5 obrtnimi obrati od 150 do 600 prebivalcev, potem pa se gostota bistveno ne spremeni vse do tistih središč z nad 10 obrtnimi obrati, ki so tako v bistvu tudi največja centralna naselja. Glede na povprečno gostoto 252, 421 in 508 prebivalcev na eno središče z do 10 obrtnimi obrati lahko sklepamo, da gre v glavnem za neur-

Tabela 10: Slovenski alpski svet - Število prebivalcev na eno trgovsko-obrtno središče

Občine	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Radovljica		Ravne		Šk.Loka		Tolmin		Tržič		Skupaj	
	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981
6 - 8	439	464	189	102	223	374	265	251	356	378	143	145	298	372	448	418	304	330	305	330
9 - 12	614	631	312	364	495	609	391	386	558	609	-	-	896	981	-	-	730	751	566	626
13 - 15	515	473	392	475	673	890	289	296	797	890	-	-	508	601	-	-	341	287	493	539
16 - 18	894	1003	-	-	386	1755	682	669	1485	1755	-	-	627	576	-	-	-	-	692	762
19 - 21	584	618	428	628	1083	1245	466	715	-	-	-	-	2235	2777	-	-	-	-	980	1204
22 in več	9255	10515	2699	3376	6373	3435	743	916	2777	3437	4051	4623	2880	2825	1372	1646	3257	3661	3550	4184
k u p a j	1980	2212	703	864	1394	1317	423	470	1110	1317	3269	3727	925	1008	818	909	1106	1229	1148	1329

bana naselja, saj imajo vsi nekoliko večji centri najmanj 10 obrtnih obratov.

Iz obeh vrst oskrbnih obratov sestavljena centralna naselja kažejo vmesno podobo z dokaj nizkim številom prebivalstva, zlasti pri skupini centrov s 6-8 obrati, pri čemer z nizko gostoto ponovno izstopa občina Mozirje. Zelo nizko gostoto prebivalstva na en oskrbni obrat najdemo še v nekaterih skupinah oskrbnih središč v občinah Škofja Loka, Jesenice, Kamnik in Tržič. Večjo centralnost trgovskih centrov kaže tudi povečanje gostote prebivalstva na en obrat med letoma 1971-1981. To povečanje je bilo v trgovskih središčih za 11,2% do 29,7%, v obrtnih pa od 2,4% do 19,4%. Značilno pa je zmanjšanje gostote v nekaterih središčih ob istem številu oskrbnih obratov v obeh obdobjih. To pomeni samo zmanjšanje števila prebivalstva, še več pa jih je z izredno skromnim povečanjem gostote. V trgovskih središčih se je gostota zmanjšala v treh primerih, to je v najnižjih centrih v občinah Mozirje, Ravne, Tolmin in Kamnik. Minimalno povečanje pa je samo v dveh primerih.

Pri obrtnih središčih je primerov zmanjšanja ali minimalnega povečanja gostote prebivalstva mnogo več in sega tudi v bolj opremljene oskrbne centre. Skupno se je gostota zmanjšala v osmih skupinah obrtnih centrov v občinah Jesenice, Mozirje, Škofja Loka, Tolmin, Ravne in Tržič. Če temu dodamo še šest razredov z minimalnim povečanjem števila prebivalstva, ima skoraj polovica velikostnih kategorij /razredov/ obrtnih središč v devetih obravnavanih občinah negativno gibanje števila prebivalstva ali popolno stagnacijo. To pa ni pozitiven odnos med opremljenostjo obrtnih oskrbnih središč in njihovo centralnostjo. Samih oskrbnih središč z nazadovanjem ali popolno stagnacijo prebivalstva pa je precej nad polovico.

Trgovsko-obrtna središča kažejo vmesno podobo s prevlado tistih zakonitosti, ki nastopajo v trgovskih oskrbnih središčih. V najmanjših oskrbnih središčih, kjer gre za očitno

Priloga 11: Slovenski alpski svet - Število prebivalcev na eno trgovsko-obrtno oskrbno naselje

Občine	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Radovljica		Ravne		Šk.Loka		Tolmin		Tržič		SKUPAJ	
	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981	1971	1981
1 - 3	825	874	443	406	518	594	372	348	505	524	522	485	581	636	300	265	-	-	497	575
4 - 5	601	615	-	-	1175	1291	540	584	1106	1279	3495	3679	228	251	-	-	-	-	962	1070
6 - 7	800	1064	-	-	-	-	545	585	-	-	-	-	791	797	689	814	2005	3393	900	1168
8 - 9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
in več	17394	19519	6652	8316	27211	33338	1151	1573	3519	4393	4236	4937	2610	2735	1646	1372	4509	3927	5194	6080
k u p a j	3504	3959	1684	2290	2721	3384	553	658	1529	1836	2875	3156	980	1149	900	1007	3257	3660	1832	2142
<hr/>																				
1. nas. po obrtnih																				
ratov																				
4 - 5	260	296	279	310	152	164	249	231	294	347	652	591	278	275	188	199	328	262	246	252
6 - 7	497	419	189	208	291	365	236	215	582	650	143	145	601	871	410	391	153	253	373	421
8 - 9	-	-	163	165	465	532	417	420	622	636	-	-	674	639	-	-	294	370	489	508
in več	4101	4626	1254	1674	2100	2543	541	586	2381	2927	4051	4937	1827	2213	1646	1372	1725	1975	1606	1918
k u p a j	1636	2103	587	747	1151	1387	367	356	1070	1263	2816	3109	838	993	621	704	846	936	937	1094

prevlado obrtnih obratov je gostota prebivalstva skromna in skromno je tudi večanje gostote; v občinah Mozirje in Tolmin gre za nazadovanje, v Ravnah pa za popolno stagnacijo. Sicer pa je kar sedem razredov v vseh občinah beležilo zmanjšanje gostote prebivalstva.

V celotnem slovenskem alpskem svetu je bilo v centralnih oskrbnih središčih glede na njihovo opremljenost naslednje povečanje gostote prebivalstva: s 6-8 obrati za 8,2%, z 9-12 obrati za 9,3%, s 13-15 obrati za 9,3%, s 16-18 obrati za 10,1%, z 19-21 obrati za 22,8% in v centrih z 22 in več obrati za 17,8%, medtem ko je povprečje za vse obrate znašalo 15,7%.

Elementi centralnosti trgovske in obrtne oskrbne funkcije

Sondna anketa o vplivnih območjih petih oskrbnih središč na Gorenjskem, v Naklem, Šenčurju, Cerkljah, Begunjah in Lescah, je zajela 200 kupcev. Povprašani so bili o svojem poreklju, o regionalni usmeritvi pri različnih vrstah oskrbe in o oceni obstoječe trgovske infrastrukture.

Vseh pet centralnih naselij si je izoblikovalo svoje vplivno območje za kratkoročno oskrbo, v okviru katere opravljajo svoje oskrbne funkcije. Velikost vplivnega območja za kratkoročno oskrbo pa je odvisna od atraktivnosti te funkcije in od oddaljenosti od večjega, predvsem pa občinskega središča. To velja za vseh pet središč, med katerimi sta prostorsko v ospredju Kranj in Ljubljana za srednjeročno in dolgoročno oskrbo. Že pri oskrbi s tekstilnimi izdelki so manjša oskrbna središča izločena in opravljajo to funkcijo poleg Ljubljane skoraj izključno občinska središča. To omogočajo majhne razdalje in kompleksna usmeritev zadovoljevanja potreb prebivalstva Gorenjske v večjih središčih in v Ljubljani, poleg že poprej naštetih motivov. Posledica tega je določena opredelitev razvoja posameznih oskrbnih dejavnosti in posameznih centralnih naselij sploh. Glede na rezultate analize, same raz-

vojne trende in razvojne načrte, o kakšnih občutnejših spremembah v strukturi oskrbnega omrežja tudi ne moremo govoriti.

Za celotni slovenski alpski svet je značilna nadpovprečna gostota omrežja trgovskih in obrtnih oskrbnih centrov, še zlasti v gorenjskih občinah. To velja zlasti za naselja z eno trgovino in nekaj več obrtnimi obrati. Že naselij z najmanj dvema trgovinama je le 8,9% ali 34,8% naselij, ki imajo sploh trgovino.

Občutno so kvantitativne in kvalitativne razlike zlasti med različno razvitimi območji, Gorenjsko na eni ter tolminsko, mozirsko in ravensko občino na drugi strani, kjer je zlasti trgovina bistveno slabše razvita. Vseskozi se kaže izredno močna odvisnost oskrbnega omrežja od reliefa in s tem povezane koncentracije prebivalstva.

Velika je razlika v opremljenosti med velikimi in manjšimi oskrbnimi centri. Tako imamo praviloma nadpovprečno opremljen občinski center in vrsto malih centrov, medtem ko je vmesnih centrov izredno malo. Tudi to vodi k nadaljnji koncentraciji oskrbnih obratov in nadaljnjemu odlivu kupne moči v občinska središča.

Izjema so občinska središča Tolmin, Mozirje in Ravne, kjer zaradi skromne razvitosti in tudi strukturiranosti trgovine in obrti ni večjih odstopanj od sekundarnih občinskih središč, ki se prav zaradi tega tudi pojavljajo in konkurenčno nadalje razvijajo. V nekaterih naseljih občin Jesenice, Tržič, Radovljica in Tolmin je turizem in prekomejno oskrbovanje pospešilo razvoj oskrbnih obratov, predvsem trgovine za kratkoročno oskrbo.

Vseskozi se kaže pomembnost prometne dostopnosti, ki je vodilna zlasti pri razvijanju obrtnih oskrbnih centrov. Zato so obrtni obrati koncentrirajo okrog večjih središč in ob glavnih prometnicah.

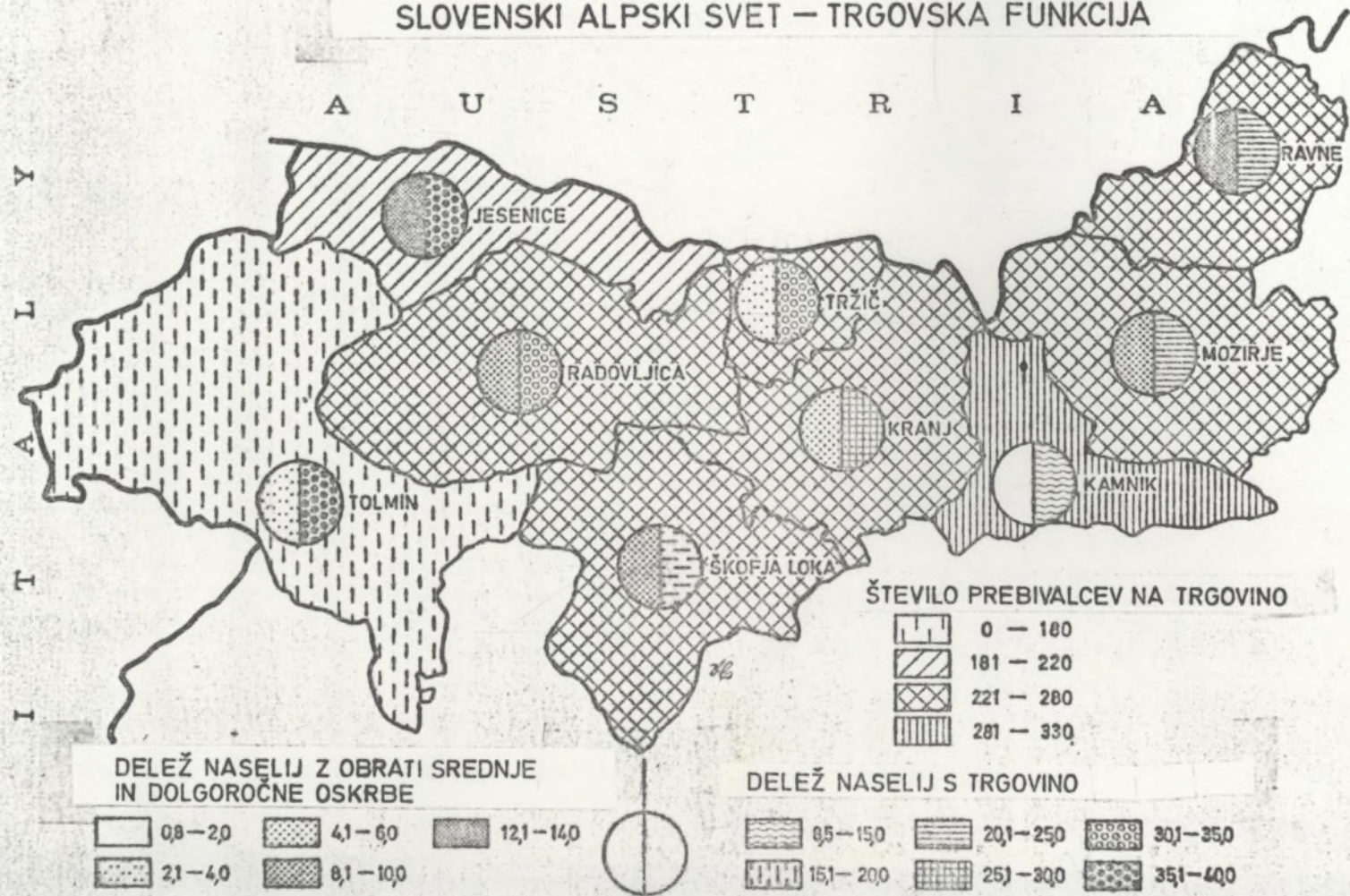
Značilna je struktura obrtnih obratov z velikim deležem avtoprevoznikov in s prevlado obrti prve skupine. Ta struktura je povsem podobna oni, ki smo jo ugotovili za Zahodno Slovenijo.

Od Kokoletove opredelitve centralnih naselij se je stanje bistveno spremenilo. Povečalo se je število centrov, predvsem pa so ti boljše opremljeni, v prvi vrsti z obrtnimi obrati.

Oskrbno središče ne pomeni vedno tudi jedro urbanizacije, še zlasti ne v primeru obrti. Velik delež trgovsko-obrtnih oskrbnih centrov je namreč v obdobju 1971-1981 zgubilo prebivalstvo, še več pa jih je zmanjšalo gostoto, del pa tudi stagnira. Sicer pa imajo trgovski centri raznih stopenj občutno ugodnejše gibanje števila in gostote prebivalstva kakor obrtni centri.

Potrebna bi bila podrobna raziskava raznih tipov oskrbnih središč z vsem dejavniki njihovega razvoja. Na ta način bi lahko tudi opredelili potrebe po spreminjanju oziroma formiranju korigiranega omrežja oskrbnih središč, oziroma njihov strukturni razvoj.

SLOVENSKI ALPSKI SVET – TRGOVSKA FUNKCIJA

VIRI IN LITERATURA

1. Trilar Valentin: Organizacija omrežja trgovinskih drobno-prodajnih kapacitet z vidika oskrbe prebivalstva Gorenjske. Gorenjska, Ljubljana 1981, str. 221-227.
2. Kokole Vladimir: Centralni kraji v SR Sloveniji. Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971.
3. Pak Mirko: Trgovina in obrt kot dejavnik centralnosti naselij na Gorenjskem. Gorenjska, Ljubljana 1981, str. 228-235.
Pak Mirko: Die Versorgungsfunktion in der Slowenischen Alpenwelt. Referat na meduniverzitetnem seminarju v Tuzingu /v tisku/.
Pak Mirko: Regionalna struktura objektov oskrbe v SR Sloveniji. Geographica Slovenica 7, Ljubljana 1978, str. 77-84.
4. Analize ter plani razvoja trgovine in obrti za posamezne občine.
5. Anketa potrošnikov v Naklem, Šenčurju, Cerkljah, Begunjah in Lescah.
6. Podatki o trgovinah za leto 1980. Zavod SRS za statistiko. Podatki o trgovinah in obrtnih obratih zbranih po občinah.

III. PROMETNOGEOGRAFSKI POLOŽAJ SLOVENSКИH ALP

O slovenskem prometnem omrežju obstaja številna literatura in nešteto mnogovrstnih študij in razprav, ki opredeljujejo prometni položaj in vlogo prometnega omrežja z različnih vidikov.

Zato smo analizirali značilnosti prometnega omrežja v prvi vrsti na osnovi analize prometnega omrežja s pomočjo nekaterih metod in geografskih analiz. Le te prikazujejo položaj omrežja, njegovo strukturo in funkcijo v nekoliko drugačnem kontekstu. Predvsem pa z vidika, ki ga do zdaj nismo pogostoma srečevali. Vsekakor pa ne pri opredeljevanju prometnega omrežja znotraj alpskega območja. Zavedamo se, da je uporaba analize prometnega omrežja v geografiji in uporaba njenih metod omejena zaradi pomanjkljivosti, tako v metodološkem kot vsebinskem smislu. Analiza obravnava namreč le del prometnega omrežja, in sicer samo cestnega omrežja. Prav tako pa tudi znotraj cestnega omrežja samo nekatere elemente tega omrežja, kot npr. vozlišča in vezi, tiste, kiso v večji meri osnovnega pomena za analizo prometnega omrežja v geografiji. Obenem predstavlja analiza seveda le del analize prometnega omrežja in zato pomeni samo nov prispevek k celotnem spoznavanju osnovnih značilnosti.

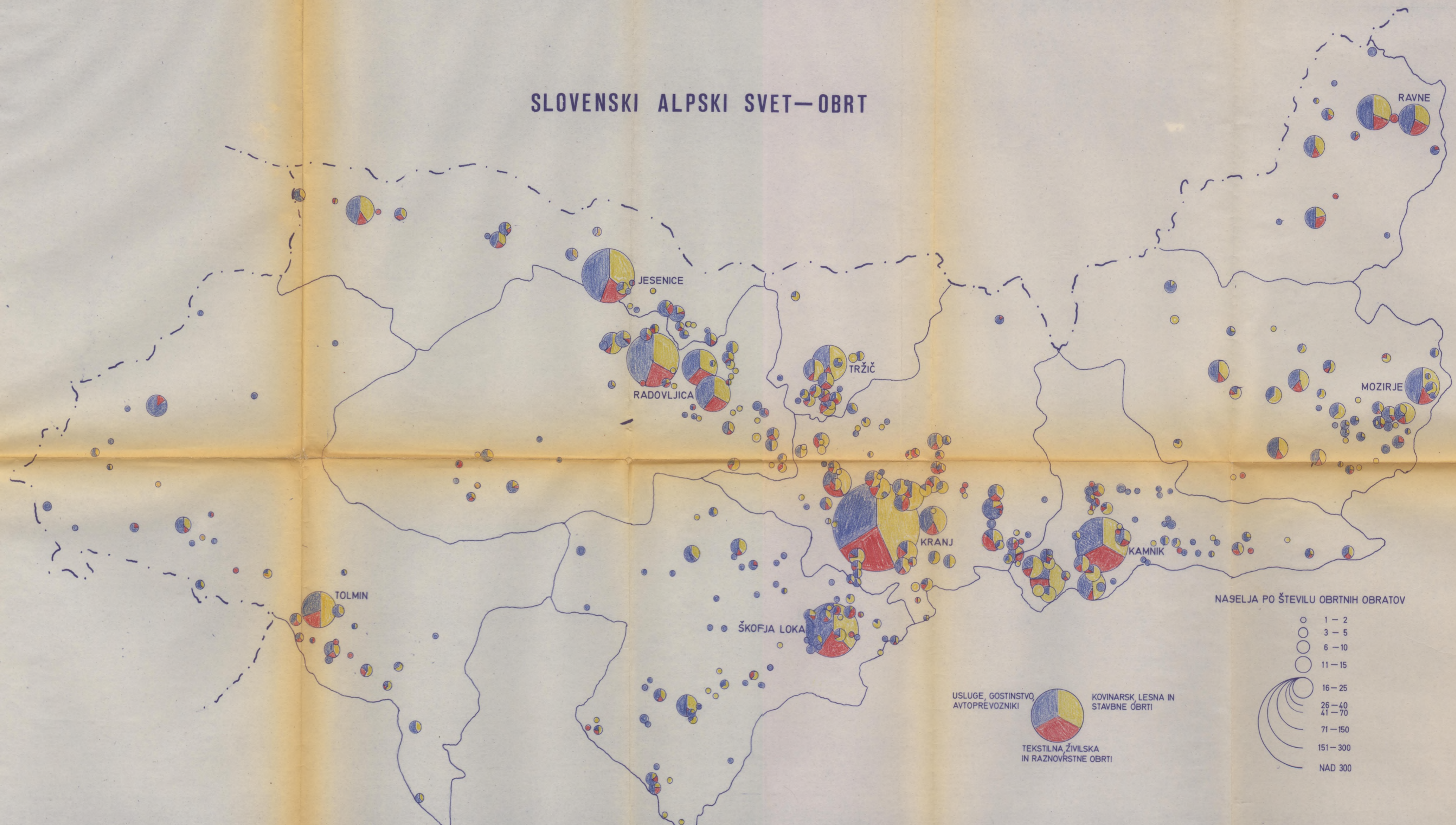
1.1. Analiza cestnega omrežja slovenskih Alp

Značilnost cestnega omrežja v slovenskih Alpah je opredeljena na osnovi tipologije^x cestnega omrežja znotraj takoimenovanega "območja slovenskih Alp". Pri topološkem grafikonu cestnega omrežja v slovenskih Alpah smo zato upoštevali glavna cestna vozlišča ali križišča in njihove medsebojne povezave, glavne linije ali vezi.

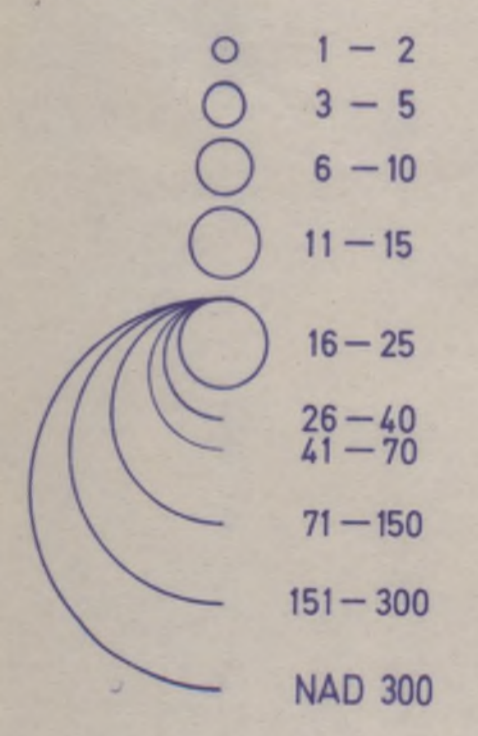
---

^xTopologija kot del geografije proučuje razporeditev točk in linij, razmerje med točkami in linijami v prostoru.

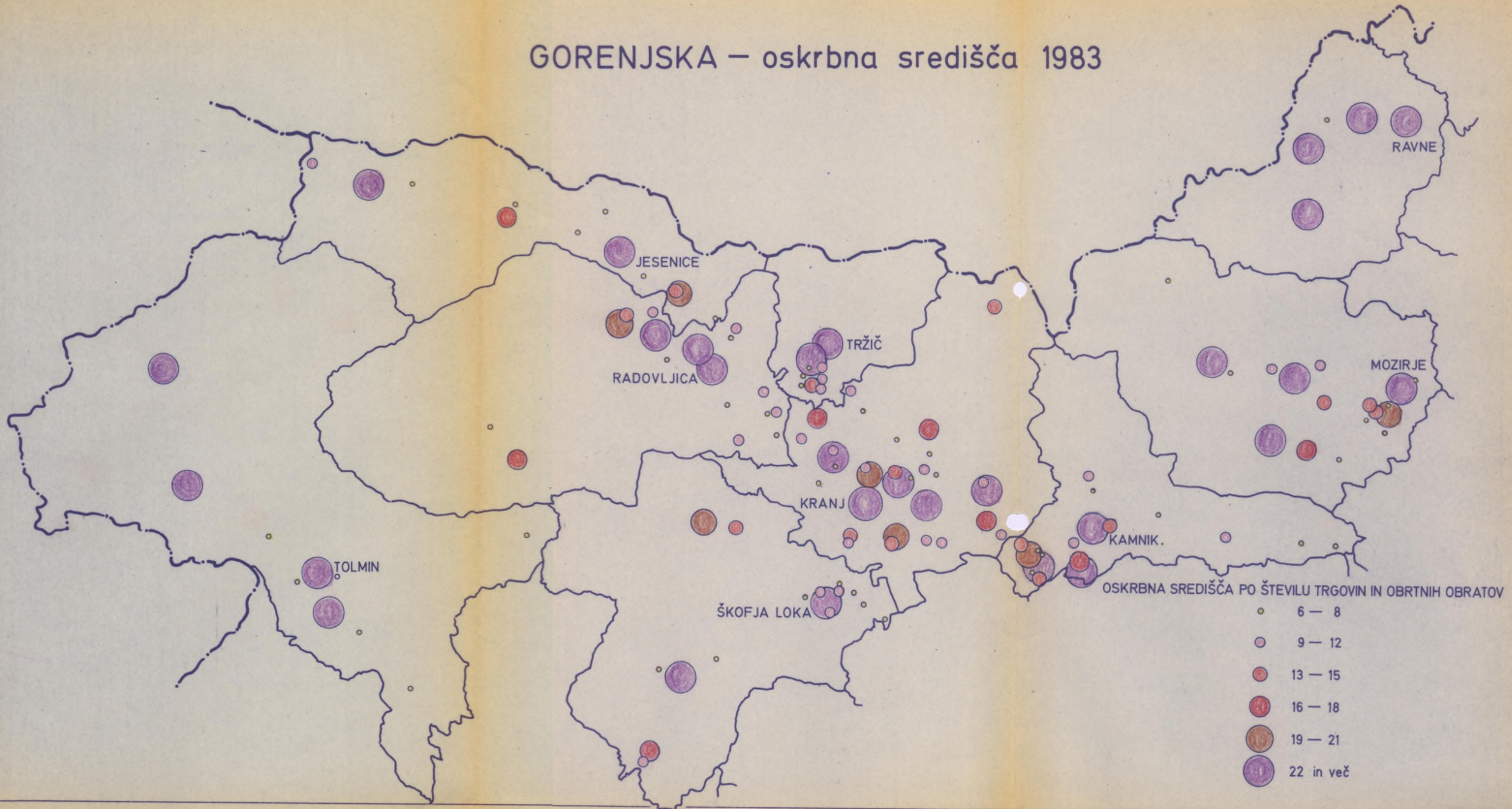
SLOVENSKI ALPSKI SVET—OBRT

NASELJA PO ŠTEVILU OBRTHNIH OBRATOV

GORENJSKA – oskrbna središča 1983

Izbor vozlišč se nanaša na posamezna naselja - občinska središča in mejne prehode^x zato, da bi lahko opredelili njihovo medsebojno povezanost in dostopnost v cestnem omrežju.

Pri medsebojnih povezavah in linijah ali vezeh smo upoštevali obstoječo cestno povezavo. Vendar povezavo, neglede na kvaliteto (kategorizacijo) cestnega omrežja. Hkrati so upoštrevane magistralne in regionalne cestne povezave in zveze med posameznimi vozlišči. Na tej osnovi predstavlja topološki grafikon cestnega omrežja slovenskih Alp, omrežje štiriindvajsetih linij (24), ki povezujejo med seboj petindvajset (25) vozlišč.

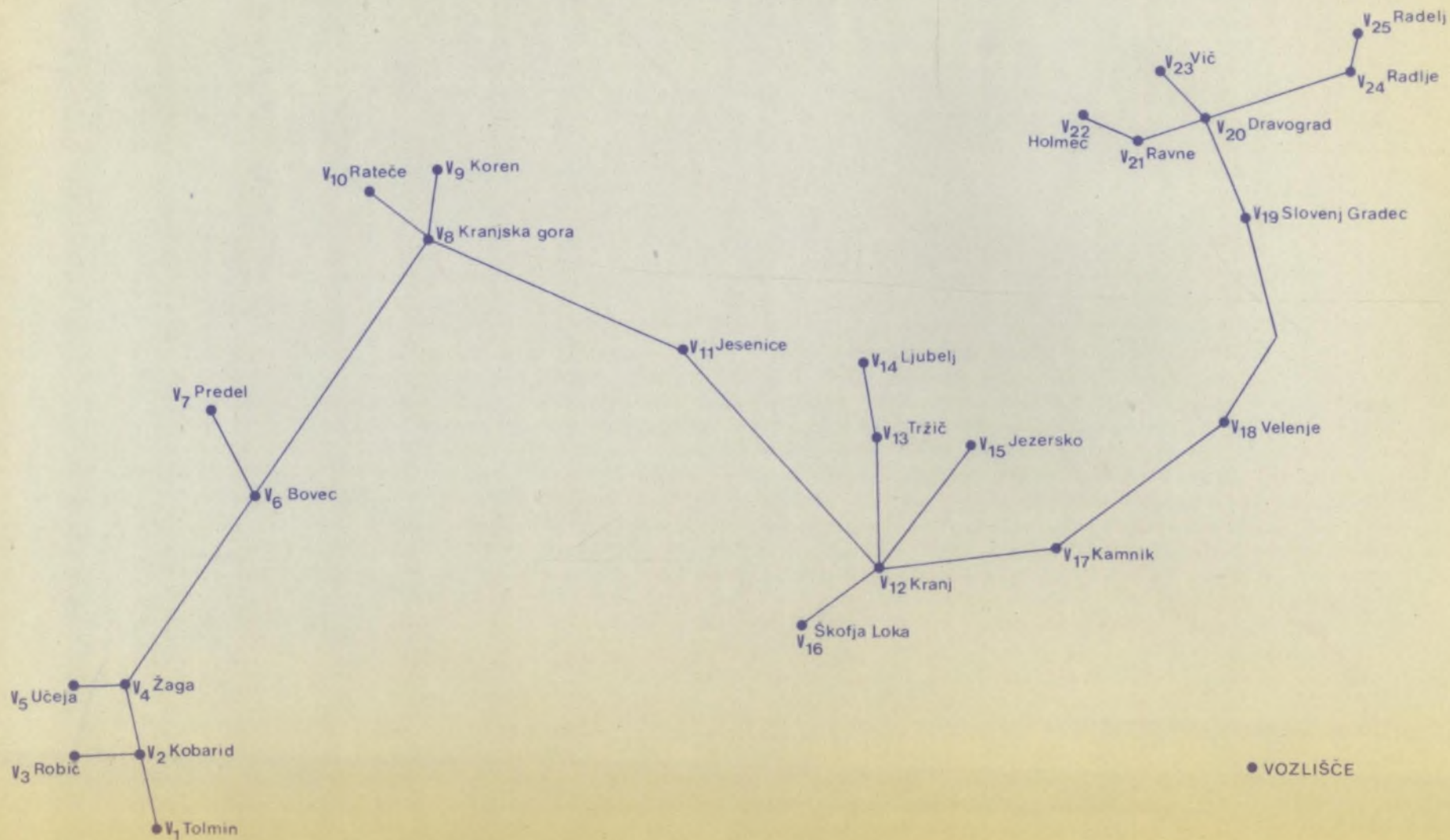
Med petindvajsetimi vozlišči smo upoštevali naslednja:

1. Polmin	16. Škofja Loka
2. Kobarid	17. Kamnik
3. Robič	18. Velenje
4. Žaga	19. Slovenjgradec
5. Učeja	20. Dravograd
6. Bovec	21. Ravne na Koroškem
7. Predel	22. Holmec
8. Kranjska gora	23. Vič
9. Koren	24. Radlje ob Dravi
10. Rateče	25. Radelj
11. Jesenice	
12. Kranj	
13. Tržič	
14. Ljubelj	
15. Jezerako	

---

^xMejne prehode smo upoštevali zaradi nadaljne analize blagovnega in potniškega, cestnega in železniškega prometa, na važnejših cestnih mejnih prehodih v slovenskih Alpah: na jugoslovansko-italijanski in jugoslovansko-avstrijski meji.

TOPOLOŠKI GRAFIKON CESTNEGA OMREŽJA V SLOVENSKIH ALPAH

Topološki grafikon ima eno petorno (Kranj), dva četvorna (Kranjska gora, Dravograd), tri trojna (Kobarid, Žaga, Bovec), sedem dvojnih (Jesenice, Tržič, Kamnik, Velenje, Slovenjgradec, Ravne, Radlje) in dvanajst (Tolmin, Robič, Učeja, Predel, Koren, Rateče, Ljubelj, Jezersko, Škofja Loka, Holmec, Vič, Radulj) končnih vozlišč^x.

S pomočjo topološkega grafikona smo izdelali dvojno matrico, ki predstavlja osnovo za opredelitev stopnje povezanosti cestnega omrežja in stopnjo dostopnosti petindvajsetih omenjenih vozlišč, krajev in naselij v cestnem omrežju slovenskih Alp.

1.2. Povezanost cestnega omrežja

Povezanost cestnega omrežja prikazuje stopnjo medsebojne povezanosti vozlišč v topološkem grafikonu. Čim večje je število povezav med vozlišči, tem boljša je povezanost vozlišč v omrežju. Z drugimi besedami, stopnja povezanosti omrežja je tem večja, čim več vezi ima omrežje v odnosu do določenega števila vozlišč. Visoka stopnja medsebojne povezanosti pa seveda pomeni lahko učinkovito prometno omrežje.

Za topološki grafikon cestnega omrežja v slovenskih Alpah smo določili tri merila stopnje povezanosti: beta indeks, maksimalno možno število vezi in ciklomatsko število.

---

^xOmejitev topološkega grafikona je pogojena z omejitvijo območja slovenskih Alp.

1.2.1. Beta indeks

Beta indeks je najpreprostejše merilo povezanosti v omrežju, saj izraža odnos med številom vezi v omrežju in številom vozlišč.

V našem primeru topološkega grafikona cestnega omrežja je vrednost beta indeksa naslednja

- število linij, vezi $L=24$
- število vozlišč, križišč $V=25$

$$\text{-beta indeks} = \frac{L}{V} = \frac{24}{25} = 0,96$$

Na tej osnovi lahko uvrstimo cestno omrežje slovenskih Alp med takoimenovana razvejana ali preprosta omrežja, ki imajo vrednost beta indeksa manjšo od 1. Opozoriti pa moramo seveda na to, da je beta indeks uporaben predvsem za vrednotenje preprostih omrežij, brez krožnic, manj primeren pa za popolnejša omrežja.

1.2.2. Maksimalno možno število vezi

Maksimalno možno število vezi v omrežju izračunamo s pomočjo formule $3/V-2/$. Maksimalno možno število vezi v omrežju izraža tisto število vezi, ki bi vsa vozlišča v omrežju povezovala v "popolno", "izpopolnjeno" ali "idealno" omrežje.

Maksimalno možno število vezi v topološkem grafikonu cestnega omrežja slovenskih Alp je:

$$\text{maksimalno možno število vezi} = 3/25-2/=69$$

Petindvajset oznanjenih vozlišč v topološkem grafikonu cestnega omrežja slovenskih Alp bi tvorilo "idealno" omrežje, če bi bila povezana med seboj z devetinšestdesetimi vezmi, ne pa samo štiriindvajsetimi $/24/$. Odnos med obstoječim številom vezi in maksimalnim možnim številom izražen v odstotkih, znaša 34,7%. Obstoječe cestne povezave predstavljajo samo 34,7% vseh povezav, ki bi bile možne v omrežju s štiriindvajsetimi vozlišči, kar seveda ne pomeni avtomatično, da je to omrežje neučinkovito.

1.2.3. Ciklomatsko število

Ciklomatsko število, kot eno izmed meril povezanosti omrežja izrazimo v naslednji obliki:

$$\text{ciklomatsko število} = L - \sqrt{V - 1}$$

Uporaba ciklomatskega števila je omejena zaradi tega, ker imajo omrežja z različno stopnjo povezanosti lahko enako ciklomatsko število.

Vrednost ciklomatskega števila za topološki grafikon cestnega omrežja slovenskih Alp je na osnovi omenjene formule:

$$\text{ciklomatsko število} = 24 - \sqrt{25 - 1} = 0$$

Enako kot pri beta indeksu, nam tudi vrednost ciklomatskega števila pove, da prištevamo taka omrežja med razvejana ali preorosta omrežja. Tak tip omrežij ima namreč vrednost ciklomatskega števila 0.

1.3. Dosegljivost vozlišč v cestnem omrežju

Osnovo za nadaljne izračune različnih topoloških meril dosegljivosti vozlišč v omrežju predstavlja matrica najkrajše poti. Z matrico najkrajše poti prikazujemo število potrebnih vezi, preko katerih bi dosegli vsako vozlišče v omrežju, ali skupno število vezi do vseh vozlišč v omrežju. Matrica najkrajše poti nam kaže torej število vezi, ki jih moramo prepotovati, da bi prispeli iz enega vozlišča v drugo, oziroma iz tega vozlišča do vseh ostalih vozlišč v omrežju. Iz matrice najkrajše poti smo določili za topološki grafikon cestnega omrežja slovenskih Alp naslednja topološka merila dosegljivosti: vezno število, povprečno vezno število, Shimbelov indeks in povprečni Shimbelov indeks.

MATRICA NAJKRAJŠE POTI - ŠTEVILO VEZI

T A B E L A

	V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	V ₅	V ₆	V ₇	V ₈	V ₉	V ₁₀	V ₁₁	V ₁₂	V ₁₃	V ₁₄	V ₁₅	V ₁₆	V ₁₇	V ₁₈	V ₁₉	V ₂₀	V ₂₁	V ₂₂	V ₂₃	V ₂₄	V ₂₅	Shim- belov indeks	vezno šte- vilo
V ₁ Tolmin		1	2	2	3	3	4	4	5	5	5	6	7	8	7	7	7	8	9	10	11	12	11	11	12	148	12
V ₂ Kobarid	1		1	1	2	2	3	3	4	4	4	5	6	7	6	6	6	7	8	9	10	11	10	10	11	126	11
V ₃ Robič	2	1		2	3	3	4	4	5	5	5	6	7	8	7	7	7	8	9	10	11	12	11	11	12	148	12
V ₄ Žaga	2	1	2		1	1	2	2	3	3	3	4	5	6	5	5	5	6	7	8	9	10	9	9	10	116	10
V ₅ Učeja	3	2	3	1		2	3	3	4	4	4	5	6	7	6	6	6	7	8	9	10	11	10	10	11	139	11
V ₆ Bovec	3	2	4	1	2		1	1	2	2	2	3	4	5	4	4	4	5	6	7	8	9	8	8	9	94	9
V ₇ Predel	4	3	4	2	3	1		2	3	3	3	4	5	6	5	5	5	6	7	8	9	10	9	9	10	116	10
V ₈ Kranjska gora	4	3	4	2	3	1	2		1	1	1	2	3	4	3	3	3	4	5	6	7	8	7	7	8	84	8
V ₉ Koren	5	4	5	3	4	2	3	1		2	2	3	4	5	4	4	4	5	6	7	8	9	8	8	9	106	9
V ₁₀ Rateče	5	4	5	3	4	2	3	1	2		2	3	4	5	4	4	4	5	6	7	8	9	8	8	9	106	9
V ₁₁ Jesenice	5	4	5	3	4	2	3	1	2	2		1	2	3	2	2	2	3	4	5	6	7	6	6	7	79	7
V ₁₂ Kranj	6	5	6	4	5	3	4	2	3	3	1		1	2	1	1	1	2	3	4	5	6	5	5	6	78	6
V ₁₃ Tržič	7	6	7	5	6	4	5	3	4	4	2	1		1	2	2	2	3	4	5	6	7	6	6	7	104	7
V ₁₄ Ljubelj	8	7	8	6	7	5	6	4	5	5	3	2	1		3	3	3	4	5	6	7	8	7	7	8	112	8
V ₁₅ Jezersko	7	6	7	5	6	4	5	3	4	4	2	1	2	3		2	2	3	4	5	6	7	6	6	7	100	7
V ₁₆ Škofja Loka	7	6	7	5	6	4	5	3	4	4	2	1	2	3	2		2	3	4	5	6	7	6	6	7	111	7
V ₁₇ Kamnik	7	6	7	5	6	4	5	3	4	4	2	1	2	3	2	2		1	2	3	4	5	4	4	5	84	7
V ₁₈ Velenje	8	7	8	6	7	5	6	4	5	5	3	2	3	4	3	3	1		1	2	3	4	3	3	4	93	8
V ₁₉ Slovenjgradec	9	8	9	7	8	6	7	5	6	6	4	3	4	5	4	4	2	1		1	2	3	2	2	3	104	9
V ₂₀ Dravograd	10	9	10	8	9	7	8	6	7	7	5	4	5	6	5	5	3	2	1		1	2	1	1	2	117	10
V ₂₁ Ravne	11	10	11	9	10	8	9	7	8	8	6	5	6	7	6	6	4	3	2	1		1	2	2	3	136	11
V ₂₂ Holmec	12	11	12	10	11	9	10	8	9	9	7	6	7	8	7	7	5	4	3	2	1		3	3	4	157	12
V ₂₃ Vič	11	10	11	9	10	8	9	7	8	8	6	5	6	7	6	6	4	3	2	1	2	3		2	3	144	11
V ₂₄ Radlje	11	10	11	9	10	8	9	7	8	8	6	5	6	7	6	6	4	3	2	1	2	3	2		1	138	11
V ₂₅ Radelj	12	11	12	10	11	9	10	8	9	9	7	6	7	8	7	7	5	4	3	2	3	4	3	1		161	12

število linij $l = 24$ število vozlišč $v = 25$ beta indeks $= \frac{l}{v} = \frac{24}{25} = 0,96$ maksimalno možno število vezi $= 3/v - 2/ = 3/25 - 2/ = 69$

povprečno vezno število

- vsota veznih števil $= 234$ - število vozlišč $= 25$ - povprečno vezno št. $= \frac{234}{25} = 9,36$

Shimbelov indeks

- vsota Shimbelovih indeksov $= 2901$ - število vozlišč $= 25$ - povprečni Sh. indeks $= \frac{2901}{25} = 116,04$

1.3.1. Vezno število

Vezno število je število vezi, ki jih moramo prepotovati, da bi dosegli iz enega vozlišča najoddaljenejše vozlišče. V bistvu je vezno število najvišja vrednost v vrsti matrice najkrajše poti. Iz matrice najkrajših poti lahko razberemo, da je vozlišče 12 - Kranj najdosegljivejše vozlišče, v primerjavi z vsemi ostalimi štiriindvajsetimi vozlišči. Iz Kranja namreč lahko dosežemo vsako drugo vozlišče v omrežju, če prepotujemo največ šest vezi. Vsekakor je to odraz centralne lege Kranja znotraj topološkega cestnega omrežja slovenskih Alp. Glede na vezno število imajo visoko stopnjo dosegljivosti /vezno število 7/ v omrežju še: Jesenice, Tržič, Jezersko, Škofja Loka in Kamnik. Obrobni položaj Tolmina, Robiča, Holmca in Radelj pa se odraža v najslabši dosegljivosti, saj potrebujemo od teh vozlišč dvanajst vezi, da dosežemo ostala najoddaljenejša vozlišča v omrežju.

1.3.2. Povprečno vezno število

Povprečno vezno število je povprečje veznih števil vseh vozlišč v omrežju, izračunamo ga tako, da seštejemo vsa vezna števila in vsoto delimo s številom vozlišč v omrežju.

Povprečno vezno število v topološkem grafikonu cestnega omrežja slovenskih Alp je naslednje:

- vsota veznih števil = 234

- število vozlišč = 25

- povprečno vezno število = $\frac{234}{25} = 9,36$

Iz vseh vozlišč v omrežju lahko dosežemo najoddaljenejše vozlišče v omrežju preko povprečno 9,36 vezi. Nadpovprečno dosegljiva vozlišča so torej: Kranjska gora, Jesenice, Kranj, Tržič, Ljubelj, Jezersko, Škofja Loka, Kamnik in Velenje. Povprečno dosegljiva vozlišča v omrežju so Bovec, Koren, Rateče in Slovenjgradec.

1.3.3. Shimbelov indeks

S Shimbelovim indeksom prikazujemo število vezi, ki so potrebne, da povežemo vsako vozlišče z vsemi ostalimi vozlišči v omrežju po najkrajši poti. Shimbelov indeks je vsota vrednosti v vrsti matrice najkrajše poti.

Na tej osnovi merjenja stopnje topološke dosegljivosti v topološkem grafikonu cestnega omrežja slovenskih Alp, je najdosegljivejši Kranj, slede pa mu Jesenice, Kranjska gora in Kamnik. Zanimiv je položaj Bovca, ki je pred Škofjo Loko in to navzlic odmaknjenemu, perifernemu položaju. Neugodno prometno dostopnost potrjuje tudi Shimbelov indeks, podobno kot vezno število, za vozlišča Tolmin, Robič, Holmec in Radelj.

Primerjava med obema histogrami, histogramom veznega števila in histogramom Shimbelovega indeksa nas opozarja na stopnjo variranja vrednosti Shimbelovega indeksa. Vrednosti Shimbelovega indeksa za posamezna vozlišča v večji meri variirajo, kot vrednosti za vezna števila posameznih vozlišč. To je razumljivo, saj je Shimbelov indeks mnogo bolj primerno merilo za prikazovanje dosegljivosti vozlišč v omrežju, kot vezno število. V prvi vrsti zato, ker lahko jasneje zaznava manjše medsebojne razlike. Tako so vrednosti Shimbelovega indeksa različne tudi za vozlišča v omrežju, ki imajo enako vezno število.

Iz primerjave med veznim številom in Shimbelovim indeksom lahko ugotovimo, da je npr. dostopnost Jesenic, Tržiča, Jezerskega, Škofje Loke in Kamnika, ki imajo sicer enako vezno število, glede na Shimbelov indeks zelo različna. Med temi vozlišči so najbolj dosegljive Jesenice, ki so pred Kamnikom, Jezerskim in Tržičem. Škofja Loka je med temi vozlišči najmanj dosegljiva. Ponovno je zanimiv odnos npr. med Škofjo Loko, Jesenicami in Tržičem.

1.3.4. Povprečni Shimbellov indeks

Povprečni Shimbellov indeks je povprečje Shimbellovih indeksov vseh vozlišč v omrežju. Povprečni Shimbellov indeks izračunamo tako, da seštejemo Shimbellove indekse vseh vozlišč in vsoto delimo s številom vseh vozlišč v omrežju.

V našem primeru je povprečni Shimbellov indeks za topološki grafikon cestnega omrežja slovenskih Alp

- vsota Shimbellovih indeksov = 2901

- število vozlišč = 25

- povprečni Shimbellov indeks = $\frac{2901}{25} = 116$

Na osnovi povprečnega Shimbellovega indeksa lahko ugotovimo, da je v topološkem grafikonu cestnega omrežja kar trinajst /13/ križišč nadpovprečno dostopnih: Bovec, Kranjska gora, Koren, Rateče, Kranj, Jesenice, Tržič, Ljubelj, Jezersko, Škofja Loka, Kamnik, Velenje in Slovenjgradec. Povprečno dostopnost imata Žaga in Predel. Dobra polovica vozlišč /52,0%/ ima torej nadpovprečno dostopnost v topološkem grafikonu cestnega omrežja.

1.3.5. Dosegljivost vozlišč v cestnem omrežju glede na razdaljo

Do sedaj smo ugotavljali topološko dosegljivost v topološkem grafikonu cestnega omrežja slovenskih Alp s pomočjo števila veziiposameznih vozlišč, ali s številom najkrajših povezav med vozlišči. Nikjer nismo upoštevali razdalje med vozlišči, ki jo moramo prepotovati od vozlišča do vozlišča, posebno v primeru proučevanja dosegljivosti cestnega omrežja v slovenskih Alpah pa je to vrednotenje še prav posebnega pomena, saj so povezave v veliki meri pogojene z naravno geografskimi razmerami.

Zato je razdalja celo pomembnejši pokazatelj, kot pa samo dejstvo, da obstaja povezava med dvema vozlišči. Zato smo v matrico najkrajše poti vnesli dejanske razdalje v kilometrih in na tej osnovi določevali stopnjo dostopnosti.

Matrica najkrajših poti, izražena v km nam tako prikazuje nekatere nadaljne, osnovne in posebne značilnosti topografskega grafikona cestnega omrežja, v nekoliko drugačnih odnosih.

V bistvu smo hoteli prikazati razdalje od kateregakoli izmed petindvajsetih vozlišč do vseh ostalih in ugotoviti razdalje za vsa vozlišča. Razvrstili smo posamezna vozlišča v omrežju v različne stopnje dostopnosti, glede na dejansko razdaljo med njimi.

Vozlišče, ki ima najmanjšo vsoto vrednosti razdalj do vseh ostalih vozlišč, predstavlja najbolj dosegljivo vozlišče.

Glede na oddaljenost vozlišč je stopnja dosegljivosti posameznih vozlišč v topološkem grafikonu v veliko primerih zelo različna od stopnje dosegljivosti vozlišč na osnovi Shimbelovega indeksa.

Kranj, Jesenice in Kranjska gora imajo v obeh primerih enako stopnjo dosegljivosti. Kamnik, Velenje, Bovec, Jezersko so v slabšem položaju glede na medsebojno oddaljenost med vozlišči.

V matrici najkrajše poti izražene v km ima Škofja Loka, sedaj glede na svojo centralno lego v omrežju dosti višjo stopnjo dosegljivosti, kot v primeru Shimbelovega indeksa. Po stopnji dostopnosti sledi namreč Kranjski gori. Prav tako imata večjo stopnjo dosegljivosti Rateča in Koren.

Vozlišča z najslabšo stopnjo dostopnosti izražajo svojo periferno lego tako v prvem, kot v drugem primeru.

Merila, ki prikazujejo relativno skromno topološko povezanost celotnega omrežja slovenskih Alp, predstavljajo osnovno značilnost topološke sestave omrežja. Struktura omrežja je v tem pogledu zelo skromna. Zaradi vejne razvejanosti omrežja, ki poteka od osrednjellinije, pa slaba struktura istočasno tudi še ne pomeni slabe prometne dostopnosti vozlišč v omrežju, ravno nasprotno. Prometno omrežje v taki topološki obliki omogoča relativno nadpovprečno dostopnost posameznih središč. Vendar žal samo središč na osnovni liniji /npr. /Jesenice, Kranj, Kamnik/. Vsa ostala vozlišča na vejnih fazah /npr. mejni prehodi/ pa so v odnosu do celotnega omrežja in njih vozlišč relativno slabo dostopna.

MATRICA NAJKRAJŠIH POTI - RAZDALJA V KM

	V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	V ₅	V ₆	V ₇	V ₈	V ₉	V ₁₀	V ₁₁	V ₁₂	V ₁₃	V ₁₄	V ₁₅	V ₁₆	V ₁₇	V ₁₈	V ₁₉	V ₂₀	V ₂₁	V ₂₂	V ₂₃	V ₂₄	V ₂₅	
V ₁ Tolmin		13	28	26	33	35	43	79	85	85	100	127	147	159	162	137	150	210	237	299	257	209	253	267	273	3429
V ₂ Kobarid	13		8	21	28	30	43	74	80	80	95	122	144	156	157	132	195	205	232	244	252	209	248	202	268	3303
V ₃ Robič	28	8		21	28	30	43	74	80	80	95	122	144	156	157	132	195	205	232	244	252	269	248	262	268	3268
V ₄ Žaga	26	21	21		7	9	22	53	59	59	74	101	121	133	136	111	129	184	211	223	231	234	227	241	247	2848
V ₅ Učēja	33	28	28	7		16	29	60	60	66	81	68	148	140	143	118	131	191	218	230	238	250	234	248	254	3045
V ₆ Bovec	35	30	30	9	16		13	44	50	50	65	92	112	124	127	102	115	175	207	214	222	234	218	232	238	2754
V ₇ Predel	48	43	43	22	29	13		57	69	63	78	105	125	137	140	115	128	183	215	227	235	247	231	245	251	3030
V ₈ Kranjska gora	79	74	74	53	60	44	57		6	6	21	48	68	80	83	58	71	131	158	170	178	190	174	188	194	2265
V ₉ Koren	85	80	80	59	66	50	63	6		12	27	54	74	86	89	64	67	127	154	106	174	136	170	184	190	2310
V ₁₀ Rateče	85	80	80	59	66	50	63	6	12		27	54	74	86	89	64	67	127	154	106	124	186	170	184	190	2310
V ₁₁ Jesenice	100	95	95	74	81	65	78	21	27	27		27	47	59	62	37	50	110	137	149	157	169	153	167	173	2160
V ₁₂ Kranj	127	122	122	101	108	92	105	48	54	54	27		80	32	35	10	23	83	110	122	130	142	126	140	146	2107
V ₁₃ Tržič	147	144	144	121	128	112	125	68	74	74	47	20		52	55	30	43	103	130	142	150	162	154	168	174	2527
V ₁₄ Ljubelj	159	156	156	133	140	124	137	30	86	86	59	32	52		67	42	55	105	132	144	152	164	156	170	176	2723
V ₁₅ Jezersko	162	157	157	136	143	126	140	33	89	89	62	35	55	67		45	58	108	135	147	155	167	151	165	171	2804
V ₁₆ Škofja Loka	137	132	132	111	118	102	115	58	64	64	37	10	30	42	45		33	93	120	132	140	152	136	150	156	2309
V ₁₇ Kamnik	150	195	195	124	131	115	128	71	67	67	50	23	43	55	53	33		60	87	99	107	119	111	125	131	2344
V ₁₈ Velenje	210	205	205	134	191	175	188	131	127	127	110	83	103	105	109	93	60		27	39	47	59	51	65	71	2671
V ₁₉ Slovenjgradec	237	232	232	211	218	207	215	158	154	154	137	110	130	132	135	180	37	27		12	20	32	16	30	36	2648
V ₂₀ Dravograd	249	244	244	233	230	214	227	170	166	166	149	122	142	144	197	132	99	39	12		8	20	4	18	24	3192
V ₂₁ Ravne	257	252	252	231	238	222	235	178	174	134	157	130	150	152	155	140	107	47	20	9		12	12	26	32	3361
V ₂₂ Holmec	269	269	269	237	250	234	247	190	136	186	169	192	162	164	167	152	119	59	92	20	12		24	48	54	3648
V ₂₃ Vič	253	248	248	227	234	218	231	174	170	170	153	126	154	156	151	136	111	51	16	4	12	24		22	28	3317
V ₂₄ Radlje	167	262	262	281	248	232	245	188	184	184	167	140	168	170	165	150	125	65	30	18	26	48	22		6	3613
V ₂₅ Radelj	273	268	268	247	254	238	251	194	190	190	173	146	174	176	171	156	131	71	36	24	32	54	28	6		3405

DOSEGLJIVOST VOZLIŠČ V
CESTNEM OMREŽJU V KM

- 1 KRANJ
- 2 JESENICE
- 3 KRANJSKA GORA
- 4 ŠKOFJA LOKA
- 5 RATEČE
- 6 KOREN
- 7 KAMNIK
- 8 TRŽIČ
- 9 SLOVENJGRADEC
- 10 VELENJE
- 11 LJUBELJ
- 12 BOVEC
- 13 JEZERSKO
- 14 ŽAGA
- 15 PREDEL
- 16 UČEJA
- 17 DRAVOGRAD
- 18 ROBIČ
- 19 KOBARID
- 20 VIČ
- 21 RAVNE
- 22 RADELJ
- 23 TOLMIN
- 24 RADLJE
- 25 HOLMEC

2. ŽELEZNIŠKI IN CESTNI POTNIŠKI IN BLAGOVNI OSNOVNI PROMET V SLOVENSКИH ALPAH

Železniški in cestni potniški in blagovni promet je prikazan samo z vidika obsega in strukture potniškega in blagovnega prometa na pomembnejših mejnih prehodih v tistih območjih, ki smo jih uvrstili v območje slovenskih Alp. Upoštevali smo mejne prehode na jugoslovansko-italijanski in jugoslovansko-avstrijski meji, in sicer tiste mejne prehode, ki so locirani znotraj alpskega območja.

Železniški in cestni potniški in blagovni promet predstavlja seveda le del prometa v slovenskih Alpah - redni in maloobmejni ter tranzitni promet in torej ne upošteva ostalih značilnosti regionalnega in lokalnega obsega in strukture potniškega in blagovnega prometa v posameznih območjih znotraj slovenskih Alp. Prikazan je torej železniški in cestni, obmejni potniški in blagovni promet, kot eden izmed osnovnih pokazateljev prometno-geografskega položaja slovenskih Alp.

Pri analizi železniškega in cestnega obmejnega potniškega in blagovnega prometa smo upoštevali statistične podatke za leto 1970 in 1982, za naslednje mejne prehode:

- železniški promet: Jesenice in Dravograd
- cestni promet:

- jugoslovansko-italijanska meja: Robič, Učeja, Predel
- jugoslovansko-avstrijska meja: Rateče, Korensko sedlo, Ljubelj, Jezersko, Holmec, Vič in Radelj.

2.1. Železniški promet

Leta 1982 je v železniškem obmejnem prometu prestopilo slovensko mejo 4.002,847 potnikov. Od tega jih je prispelo v SR Slovenijo 2.250,400, ali 45,8%, odpotovalo iz SR Slovenije pa 2.242,471 potnikov, ali 45,7%. Delež potnikov v tranzitu je predstavljal 8,3% vseh potnikov, ali 409,978 potnikov.

Med vsemi potniki, ki so prestopili slovensko mejo v železniškem prometu, je bilo kar 4.059,020, ali 82,7% domačih potnikov. Prav tako je delež domačih potnikov prevladoval med potniki, ki so prispeli iz tujine v SR Slovenijo, saj je delež domačih potnikov predstavljal kar 92,0% /2.075,264/ vseh potnikov prispelih iz tujine. Enak odnos med domačimi in tujimi potniki velja tudi za potnike, ki so v železniškem prometu odpotovali iz SR Slovenije. V Letu 1982 je namreč odpotovalo iz SR Slovenije v železniškem prometu 1.980,790 domačih potnikov, ali 88,3% vseh odpotovalih potnikov v tem letu.

V celotnem obsegu železniškega obmejnega potniškega prometa je v celoti prevladoval redni promet, ki je predstavljal več kot 98,0% vsega potniškega prometa leta 1982. To velja tudi za promet domačih potnikov v rednem prometu. Delež maloobmejnega prometa je nekoliko večji le v primeru maloobmejnega železniškega prometa tujih potnikov. Vendar tudi v tem primeru število potnikov ne presega več kot 6,0%. Vzroke je potrebno iskati v "prometnih" značilnostih maloobmejnega prometa italijanskih in avstrijskih potnikov.

Osnovne značilnosti železniškega obmejnega potniškega prometa so bile leta 1982 torej naslednje:

- enak delež odpotovalih in prispelih potnikov
- prevlada domačih potnikov tako med potniki, ki so prispeli kot med potniki, ki so odpotovali iz SR Slovenije
- prevlada rednega prometa nad maloobmejnem pri domačih in tujih potnikih

V primerjavi z železniškim obmejnem potniškim prometom v letu 1970 se je obseg in struktura prometa bistveno spremenila. Leta 1970 je prestopilo slovensko mejo v železniškem obmejnem prometu 135,000 potnikov, v rednem prometu 93000, ali 68,8%, v maloobmejnem 42,000, ali 31,2%.

V železniškem potniškem prometu je v celoti prevladoval promet tujih potnikov. V številu vseh potnikov v železniškem obmejnem prometu je predstavljal delež tujih potnikov 78,5%. V odnosu do celotnega števila potnikov v rednem prometu je bil ta delež celo 81,7%. Število tujih potnikov v celotnem maloobmejnem prometu pa je predstavljalo 71,4% celotnega števila maloobmejnega železniškega prometa.

Delež domačih potnikov se je gibal od 18,2% v rednem, 21,4% v celotnem, do 28,5% v maloobmejnem železniškem prometu.

Obsseg železniškega obmejnega potniškega prometa se je v dvanajstletnem obdobju od 1970 - 1982 povečal torej izključno na račun domačega ter domačega rednega prometa.

Celotni železniški obmejni potniški promet se je v tem obdobju povečal za več kot šestintridesetkrat /36/, v rednem prometu za več kot dvainpetdesetkrat /52/ in v maloobmejnem prometu le za 1.2 krat.

Število domačih potnikov v obmejnem železniškem prometu je porastlo kar za dvestošestintridesetkrat /236/ v rednem in stodevetintridesetkrat /139/ v celotnem prometu domačih potnikov. Število domačih potnikov v maloobmejnem železniškem prometu pa se je povečalo le za približno trikrat /2,8 krat/.

Povečanje števila tujih potnikov je zelo skromno v primerjavi s stopnjo rasti števila domačih potnikov. Med 1970 - 1982 je število tujih potnikov v železniškem obmejnem prometu porastlo za okoli osemkrat /7,9 krat/ v celotnem prometu, oziroma za enajstkrat /10,8 krat/ v rednem prometu, v maloobmejnem prometu pa se je število tujih potnikov celo zmanjšalo za več kot 39,0%.

V omenjenih značilnostih železniškega obmejnega potniškega prometa so imele Jesenice in Dravograd zelo različno vlogo in položaj. Vidnejšo, oziroma pomembnejšo vlogo v železniškem obmejnem prometu so imele Jesenice, preko katerih je prestopilo slovensko mejo okoli 40% vseh potnikov v železniškem obmejnem prometu 1982.

Pomen Dravograda je v tem pogledu skromen, saj je v istem letu prestopilo mejo v železniškem prometu v Dravogradu le 0,8% vseh potnikov v železniškem obmejnem prometu.

Prometno - geografski položaj Jesenic se odraža tudi v tem, da je npr. leta 1982 potekalo preko mejnega prehoda več kot 50% vsega tranzitnega železniškega potniškega prometa, nadalje v celoti ves tranzitni promet domačih potnikov in dobra polovica tranzitnega prometa tujih potnikov.

V rednem železniškem potniškem prometu je bil položaj Jesenic in Dravograda v odnosu do rednega železniškega obmejnega prometa SR Slovenije, podoben deležu Jesenic in Dravograda v celotnem železniškem obmejnem prometu. Preko Jesenic je potekalo okoli 40,0%, preko Dravograda pa okoli 0,6% rednega železniškega potniškega prometa.

V maloobmejnem železniškem potniškem prometu imata Jesenice in Dravograd obrnjeni vlogi. Preko mejnega prehođa na Jesenicah je potekalo leta 1982 samo 3,0% slovenskega maloobmejnega železniškega potniškega prometa, medtem ko je potekalo preko Dravograda 30,0% tega prometa. V maloobmejnem železniškem prometu je leta 1982 prestopilo mejo na Jesenicah dobre 4% domačih potnikov, v Dravogradu pa okoli 43,0% vseh domačih potnikov. Število tujih potnikov v maloobmejnem prometu pa je predstavljalo samo 1,0% celotnega števila tujih potnikov v maloobmejnem železniškem prometu SR Slovenije leta 1982.

Pomen Jesenic v maloobmejnem železniškem prometu torej daleč zaostaja za pomenom v rednem in tranzitnem železniškem obmejnem potniškem prometu SR Slovenije. In seveda obratno za Dravograd, kjer ima maloobmejni železniški promet mnogo večjo "težo" kot pa redni ali tranzitni železniški promet.

2.2.1. Cestni potniški promet

Leta 1982 je prestopilo /pripotovalo in odpotovalo/ na treh jugoslovansko-italijanskih mejnih prehodih: Robič, Meja, Predel in sedmih jugoslovansko-avstrijskih mejnih prehodih: Rateče, Korensko sedlo, Ljubelj, Jezersko, Holmec, Vič, Radelj, 3.332.716 potniških vozil /osebna, avtobusi, motorna kolesa/ ali 12.065.107 potnikov v rednem in maloobmejnem prometu. Odnos med prihodi in odhodi potniških vozil in potnikov je bil skoraj izenačen, saj je znašal delež pripotovalih vozil 50,2%, delež pripotovalih potnikov pa 50,2%. Nadaljna značilnost tega prometa je bila v tem, da je 85,0% vsega prometa na mejnih prehodih potekalo z osebnimi avtomobili in sicer v obliki rednega potniškega prometa. Nekaj več kot 10,0% potniškega prometa je predstavljal avtobusni potniški promet, potniški promet na motornih kolesih pa manj kot 1,0% vsega motornega potniškega prometa na desetih mejnih prehodih. Približno 90,0% potniškega prometa na omenjenih mejnih prehodih je potekalo v obliki rednega potniškega cestnega prometa in le okoli 10,0% v obliki maloobmejnega. To velja tako za potnike in vozila, ki so pripotovala v SR Slovenijo, kot za potnike in vozila, ki so odpotovala leta 1982 iz SR Slovenije.

Regionalna razporeditev cestnega obmejnega potniškega prometa po posameznih mejnih prehodih znotraj območja slovenskih Alp je imela leta 1982 naslednje značilnosti:

- glede na število prihodov in odhodov potniških vozil in potnikov v cestnem obmejnem potniškem prometu, so imeli leta 1982 največji promet mejni prehodi: Ljubelj, Korensko sedlo, Vič in Rateče.

Preko Ljubelja je leta 1982 prestopilo v rednem obmejnem prometu 1.071.492 potniških vozil, oziroma 4.206.699 potnikov, kar je predstavljal več kot 32,0% prometa potniških vozil in potnikov na vseh desetih mejnih prehodih.

Preko Korenskega sedla je potekala nadaljna 1/3 cestnega potniškega prometa, preko Viča in Rateč pa približno po 10,0%.

Tako je torej preko jeseniške občine potekal promet z več kot 4.000,000 potniki, na treh mejnih prehodih v občini Tolmin /Robič, Učeja, Predel/ pa je promet potniških vozil in potnikov predstavljal le okoli 6,0% vsega obmejnega cestnega potniškega prometa na desetih mejnih prehodih v slovenskih Alpah. S tem je dobro izražen pomen prometnih tokov preko jugoslovansko-avstrijskih mejnih prehodov.

- Po številu potniških vozil in potnikov v rednem in maloobmejnem cestnem prometu sta bila najmanj obremenjena mejna prehoda Radelj in Jezersko. Število potniških vozil in potnikov je na prvem predstavljal nekaj več kot 2,0%, na drugem pa nekaj več kot 1,0% celotnega števila potniških vozil in potnikov, ki so prepotovali mejo na vseh desetih mejnih prehodih leta 1982.
- V cestnem obmejnem prometu je v celoti prevladoval osebni, individualni potniški promet, v osebnih avtomobilih, nad avtobusnim prometom in prometom motornih koles. Delež osebnih avtomobilov v celotnem številu potniških motornih vozil je bil na vseh mejnih prehodih večji kot 80,0%. Enako velja seveda tudi za delež števila potnikov, ki so prestopili mejo z osebnimi avtomobili. Edina izjema pri tem je mejni prehod Predel. Leta 1982 je v številu vseh potniških motornih vozil, ki so prestopila mejni prehod na Prečelu, znašal delež osebnih avtomobilov 62,3%, delež avtobusov pa 37,4%. Ta odnos je izražen seveda tudi v številu prepeljanih potnikov. V osebnih avtomobilih je prepotovalo mejo na Predelu 66,3% vseh potnikov, ki so prestopili mejo na Predelu, v avtobusih pa 33,2%. Nekoliko večji delež avtobusnega potniškega prometa so imeli tudi mejni prehodi Korensko sedlo, Ljubelj in Jezersko, vendar ta delež nikjer ni presegel 16,0% celotnega števila motornih vozil in 20,0% prepeljanih potnikov.
- Vse omenjene značilnosti veljajo v celoti tudi za redni obmejni potniški cestni promet. Tako glede obsega prometa, kot glede strukture prometa ali regionalne razporeditve števila potniških motornih vozil in potnikov na posameznih mejnih prehodih.

Razlike obstajajo samo v tem, da so odnosi med posameznimi prehodi samo v rednem prometu še izrazitejši. Preko Jesenic /Korensko sedlo, Rateče/ je potekalo leta 1982 več kot 40,0% vsega prometa potniških motornih vozil in prav toliko tudi potniškega prometa, preko Ljubelja pa več kot 35,0%.

- V maloobmejnem prometu potniških vozil in potnikov je položaj posameznih mejnih prehodov nekoliko spremenjen. V maloobmejnem cestnem prometu so bili v primerjavi s celotnim cestnim potniškim prometom na desetih mejnih prehodih, bolj obremenjeni mejni prehodi na jugoslovansko-italijanski meji. Preko mejnih prehodov Robiča, Učeje in Predela je potekalo 1/3 vsega prometa potniških vozil in potnikov. Ena četrtnina cestnega maloobmejnega prometa potniških vozil in prometa pa je potekala preko mejnega prehoda Holmec v občini Ravne.

Mejna prehoda Radlje in Kranj pa sta tudi v primeru maloobmejnega cestnega prometa vozil in potnikov najmanj obremenjena med vsemi desetimi mejnimi prehodi.

- Maloobmejni promet je potekal v več kot 95,0% v obliki individualnega potniškega prometa. Podobno kot v rednem prometu je tudi v maloobmejnem prometu izjema med mejnimi prehodi, mejni prehod Predel. Preko njega je leta 1982 namreč prestopilo mejo več kot 57,0% potnikov v avtobusnem prometu.

2.2.2. Cestni blagovni promet

Pri cestnem blagovnem prometu smo upoštevali promet števila tovornih vozil in obseg blagovnega prometa /tovor v tonah/ na mejnih prehodih Robič, Rateče, Korensko sedlo, Ljubelj, Jezersko, Holmec, Vič in Radelj.

Na teh mejnih prehodih je leta 1982 prispelo v SR Slovenijo in odpotovalo iz SR Slovenije okoli 56,000 vozil, ki so prepeljala več kot 600,000 ton tovora.

V takem obsegu tovrnega prometa je predstavljal tranzitni promet glede na število tovornih vozil 20,8%, vseh tovornih vozil v rednem in maloobmejnem prometu in glede na obseg prepeljanega blaga 26,5% celotne teže prepeljanega tovora na mejnih prehodih. Največji tovrni promet je bil med omenjenimi mejnimi prehodi leta 1982 zabeležen, tako v številu tovornih vozil, kot v tonaži prepeljanega blaga v rednem in tranzitnem prometu, na mejnem prehodu Ljubelj. Preko njega je prestopilo leta 1982 več kot 27,000 tovornih vozil, z okoli 400,000 tonami tovora. V celotnem tovrnem prometu na osmih mejnih prehodih, je predstavljal tak obseg tovrnega prometa nekaj manj kot 1/2 vsega števila tovornih vozil in približno 40,0% vsega prepeljanega blaga. Tudi v tranzitnem tovrnem prometu je imel mejni prehod Ljubelj med osmimi mejnimi prehodi največji pomen, preko njega je potekalo več kot 50,0% tranzitnega prometa.

Po obsegu tovrnega prometa, številu tovornih vozil in tonaži blaga je sledil Ljubelju mejni prehod Vič z 26,4% celotnega števila motornih vozil in 32,6% vsega prepeljanega tovora leta 1982 na osmih mejnih prehodih. Poleg tega je preko Viča potekalo več kot 44,0% tranzitnega tovrnega prometa. To nam ponazarja relativno skromen pomen ostalih mejnih prehodov v tranzitnem prometu. Preko Ljubelja in Viča je namreč potekalo leta 1982 kar 95,0% vsega cestnega tranzitnega tovrnega prometa.

Mejni prehod Holmec v občini Ravne je bil po obsegu tovrnega cestnega prometa na tretjem mestu, med osmimi mejnimi prehodi, z okoli 8,0% celotnega števila tovornih vozil in okoli 10,0% celotnega števila obsega cestnega blagovnega prometa.

Najmanjši cestni blagovni promet je leta 1982 potekal preko jeseniške občine. Preko Rateč in Korenskega sedla je potekalo le okoli 2,0% cestnega tovrnega prometa. Ta delež je bil v obsegu prepeljanega tovora celo skromnejši, saj ni presegal 1,0% skupnega tovrnega prometa na osmih mejnih prehodih.

POTNIŠKI PROMET V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM PROMETU NA
MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ,
RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - ODHODI

ODHODI IN PRIHODI POTNIKOV

	Vsi potniki	v osebnih avtom.	v avtobusih	na motornih kolesih
<u>Tolmin</u>	636,075	539,041	95,341	1,639
- Robič	381,866	366,942	13,921	1,003
- Učaja	16,655	16,109	521	25
- Predel	228,306	146,742	80,899	665
<u>Jesenice</u>	4.654,893	3.992,887	641,414	10,592
- Rateče	1.151,569	955,909	195,450	210
- Korensko sedlo	3.503,323	3.036,978	445,964	10,381
<u>Tržič</u>	4.206,699	3.476,957	725,732	4,010
- Ljubelj	4.206,699	3.476,957	725,732	4,010
<u>Kranj</u>	171,552	141,568	29,649	335
- Jezersko	111,552	141,568	29,649	335
<u>Ravne</u>	791,325	743,767	46,800	758
- Holmec	751,998	704,440	46,800	758
<u>Dravograd</u>	1.338,969	1.225,511	113,416	42
- Vič	1.318,631	1.205,215	113,416	42
<u>Radlje</u>	265,594	257,470	7,531	593
- Radelj	265,594	257,470	7,531	593
občine skupaj	12.065,107	10.377,201	1.659,883	28,023

PROMET POTNIŠKIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM
PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE,
TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - PRIHODI

PRIHODI POTNIŠKIH VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomob.	avtobusi	motorna kolesa
<u>Tolmin</u>	108,915	106,492	1,622	801
- Robič	76,063	75,233	328	502
- Učaja	3,235	3,225	5	5
- Predel	27,503	25,920	1,259	294
<u>Jesenice</u>	694,534	675,672	10,282	8,581
-Rateče	165,700	162,887	2,710	103
- Korensko sedlo	528,835	512,785	7,572	8,478
<u>Tržič</u>	562,315	549,766	10,879	1,670
- Ljubelj	562,315	549,766	10,879	1,670
<u>Kranj</u>	27,607	26,910	552	145
- Jezersko	27,607	26,910	552	145
<u>Ravne</u>	135,889	134,727	783	379
- Holmec	128,347	127,185	783	379
<u>Dravograd</u>	185,507	183,986	1,506	15
- Vič	181,987	180,481	1,506	-
<u>Radlje</u>	42,966	42,586	123	257
- Radelj	42,966	42,586	123	257
občine skupaj	1.757,729	1.720,139	25,747	11,848

PROMET POTNIŠKIH VOZIL V REDNEM CESTNEM PROMETU NA MEJNIH
PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE,
DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - ODHODI IN PRIHODI

ODHODI IN PRIHODI POTNIŠKIH VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomob.	avtobusi	motorna kolesa
<u>Tolmin</u>	120,977	118,630	1,375	972
- Robič	74,740	74,032	246	462
- Učeja	3,237	3,243	13	17
- Predel	42,964	41,355	1,116	493
<u>Jesenice</u>	1.215,743	1.179,384	19,232	17,227
-Rateče	286,198	280,994	5,036	168
- Korensko sedlo	929,545	898,390	14,196	17,059
<u>Tržič</u>	1.034,819	1.013,444	18,180	3,195
- Ljubelj	1.034,819	1.013,444	18,180	3,195
<u>Kranj</u>	46,457	45,321	882	254
- Jezersko	46,457	45,321	882	254
<u>Ravne</u>	190,441	188,592	1,443	406
- Holmec	190,441	188,592	1,443	406
<u>Dravograd</u>	308,333	305,277	3,056	-
- Vič	308,333	305,277	3,056	-
<u>Radlje</u>	73,078	72,387	199	492
- Radelj	73,078	72,387	199	492
občine skupaj	2.989,948	2.923,035	44,367	22,546

POTNIŠKI PROMET VREDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM PROMETU NA
MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ,
RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - ODHODI IN PRIHODI

ODHODI POTNIKOV

	vsi potniki	v osebni avtom.	v avtobusih	na motornih kolesih
<u>Tolmin</u>	320,233	268,470	50,974	789
- Robič	190,630	183,121	7,030	479
- Učeja	8,568	8,226	325	17
- Predel	116,448	72,536	43,619	293
<u>Jesenice</u>	2.085,333	1.775,569	299,344	10,420
-Rateče	554,186	463,521	90,590	75
- <u>Korensko sedlo</u>	1.531,147	1.312,048	208,754	10,345
<u>Tržič</u>	1.984,253	1.694,463	287,566	2,224
-Ljubelj	1.984,253	1.694,463	287,566	2,224
<u>Kranj</u>	69,681	58,993	10,536	152
- Jezersko	69,681	58,993	10,536	152
<u>Ravne</u>	392,250	369,863	22,008	379
-Holmec	371,765	349,378	22,008	379
<u>Dravograd</u>	642,297	586,248	56,028	21
- Vič	631,906	575,878	56,028	21
<u>Radlje</u>	126,047	122,767	2,997	283
- Radelj	126,047	122,767	2,997	283
 občine skupaj	 5.620,094	 4.876,373	 729,453	 14,268

POTNIŠKI PROMET V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM PROMETU
 NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ,
 KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - Prihodi

PRIHODI POTNIKOV

	vsi potniki	v osebnih avtomob.	v avtobusih	na motornih kolesih
<u>Tolmin</u>	315,842	270,751	44,367	904
- Robič	191,236	183,821	6,891	524
- Učeja	8,568	8,226	325	17
- Predel	111,858	74,206	37,280	372
<u>Jesenice</u>	2.569,560	2.217,318	342,070	10,172
- Rateče	597,383	492,388	104,860	135
- Korensko sedlo	1.972,176	1.724,930	237,210	10,036
<u>Tržič</u>	2.222,446	1.782,494	438,166	1,786
- Ljubelj	2.222,446	1.782,494	438,166	1,786
<u>Kranj</u>	101,871	82,575	19,113	183
- Jezersko	101,871	82,575	19,113	183
<u>Ravne</u>	399,075	373,904	24,792	379
- Holmec	380,233	355,062	24,792	379
<u>Dravograd</u>	696,672	639,263	57,388	21
- Vič	686,725	629,337	57,388	-
<u>Radlje</u>	139,547	134,703	4,534	310
- Radelj	139,547	134,703	4,534	310
<u>občine skupaj</u>	6. 445,013	5.500,828	930,430	13,755

POTNIŠKI PROMET V REDNEM CESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH
V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD
IN RADLJE 1982 - ODHODI IN PRIHODI

ODHODI IN PRIHODI POTNIKOV

	vsi potniki	v osebnih avtomob.	v avtobusih	na motor. kolesih
<u>Tolmin</u>	341,251	289,957	50,165	1,129
-Robič	171,778	163,657	7,624	487
-Učeja	8,403	7,757	521	25
-Predel	161,180	118,543	42,020	617
<u>Jesenice</u>	4.442,364	3.780,358	641,414	20,592
-Rateče	1.048,800	835,140	195,450	210
-Korensko sedlo	3.393,563	2.321,218	258,084	20,381
<u>Tržič</u>	4.093,727	3.364,532	725,467	3,728
-Ljubelj	4.093,727	3.364,532	725,467	3,728
<u>Kranj</u>	165,060	135,080	29,649	331
-Jezerško	165,060	135,080	29,649	331
<u>Ravne</u>	532,549	485,343	46,800	406
-Holmec	532,549	485,343	46,800	406
<u>Dravograd</u>	1.198,918	1.085,502	113,416	-
-Vič	1.198,918	1.085,502	113,416	-
<u>Radlje</u>	241,119	232,995	7,531	593
-Radelj	241,119	232,995	7,531	593
občine skupaj	11.014,988	9.373,767	1.614,442	26,779

PROMET POTNIŠKIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM
 PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE,
 TRŽIČ?, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982
 ODHODI IN PRIHODI

ODHODI IN PRIHODI POTNIŠKIH VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomobili	avtobusi	motorna kolesa
<u>Tolmin</u>	217,738	212,798	3,929	1,511
- Robič	152,033	150,419	654	960
- Učeja	6,629	6,599	13	17
- Predel	54,870	51,574	2,762	534
<u>Jesenice</u>	1.288,935	1.252,477	19,232	17,227
- Rateče	320,037	314,833	5,036	168
- Korensko sedlo	968,899	937,644	14,196	17,059
<u>Tržič</u>	11.071,492	1.049,827	18,188	3,477
- Ljubelj	1.071,492	1.049,827	18,188	3,479
<u>Kranj</u>	48,311	47,171	882	258
- Jezersko	48,311	47,171	882	258 ^š
<u>Ravne</u>	270,836	268,637	1,443	758
- Holmec	255,273	253,072	1,443	758
<u>Dravograd</u>	353,659	350,573	3,056	30
- Vič	346,483	343,427	3,056	-
<u>Radlje</u>	81,743	81,052	199	492
- Radelj	81,743	81,052	199	492
občine skupaj	3.332,712	3.262,535	46,429	23,753

PROMET POTNIŠKIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - ODHODI

ODHODI POTNIŠKIH VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomobili	avtobusi	motorna kolesa
<u>Tolmin</u>	108,823	106,306	1,807	710
- Robič	75,970	75,186	326	458
- Učeja	3,394	3,374	8	12
- Predel	27,367	25,654	1,473	240
<u>Jesenice</u>	594,401	576,805	8,950	8,646
- Rateče	154,337	151,946	2,326	65
- Korensko sedlo	440,064	424,859	6,624	8,581
<u>Tržič</u>	509,177	500,061	7,309	1,807
- Ljubelj	509,177	500,061	7,309	1,807
<u>Kranj</u>	20,704	20,261	330	113
- Jezersko	20,704	20,261	330	113
<u>Ravne</u>	134,947	133,910	660	379
- Holmec	126,926	125,887	660	379
<u>Dravograd</u>	168,152	166,587	1,550	15
- Vič	184,496	162,946	1,550	-
<u>Radlje</u>	38,777	38,466	76	235
- Radelj	38,777	38,466	76	235
občine skupaj	1.574,983	1.542,396	20,682	11,905

POTNIŠKI PROMET V REDNEM CESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH
V OBČINAH **TOLMIN**, **JESENICE**, **TRŽIČ**, **KRANJ**, **RAVNE**, **DRAVOGRAD** IN
RADLJE 1982 - PRIHODI

PRIHODI POTNIKOV

	vsi potniki	v osebnih avtomobilih	v avtobusih	na mot. kolesih
<u>Tolmin</u>	168,301	146,118	21,565	618
- Robič	86,149	82,117	3,769	263
- Učaja	3,941	3,737	196	8
- Predel	78,211	60,264	17,600	347
<u>Jesenice</u>	2.463,161	2.110,919	342,070	10,172
- Rateče	545,864	440,869	104,860	135
- Korensko sedlo	1.917,296	1.670,050	237,210	10,036
<u>Tržič</u>	2.162,674	1.723,017	438,006	1,651
- Ljubelj	2.162,674	1.723,017	438,006	1,651
<u>Kranj</u>	98,730	79,436	19,113	181
- Jezersko	98,730	79,436	19,113	181
<u>Ravne</u>	270,502	245,507	24,792	203
- Holmec	270,502	245,507	24,792	203
<u>Dravograd</u>	627,086	569,698	57,388	-
- Vič	627,086	569,698	57,388	-
<u>Radlje</u>	127,605	122,761	4,534	310
- Radelj	127,605	122,761	4,534	310
občine skupaj	5.918,059	4.997,456	907,468	13,135

POTNIŠKI PROMET V REDNEM GESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH
V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD
IN RADLJE 1982 - ODHODI

ODHODI POTNIKOV

	vsi potniki	v osebnih avtomobilih	v avtobusih	na mot. kolesih
<u>Tolmin</u>	172,950	143,839	28,600	511
- Robič	85,629	81,540	3,855	224
- Učeja	4,362	4,020	325	17
- Predel	82,969	58,279	24,420	270
<u>Jesenice</u>	1.979,203	1.669,439	299,344	10,420
- Rateče	502,936	412,271	90,590	75
- Korensko sedlo	1.476,267	1.251,168	20,874	10,345
<u>Tržič</u>	1.931,053	1.641,515	287,461	2,077
- Ljubelj	1.931,053	1.641,515	287,461	2,077
<u>Kranj</u>	66,330	55,644	10,536	150
- Jezersko	66,330	55,644	10,536	150
<u>Ravne</u>	262,047	239,836	22,008	203
- Holmec	262,047	239,836	22,008	203
<u>Dravograd</u>	571,832	515,804	56,028	-
- Vič	571,832	515,804	56,028	-
<u>Radlje</u>	113,514	110,234	2,997	283
- Radelj	113,514	110,234	2,997	283
 občine skupaj	 5.096,929	 4.376,311	 706,974	 13,644

PROMET TOVORNIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM
PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE,
TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - ODHODI

TOVORNA VOZILA

	skupaj	tovorni avtomob.	tranzit
<u>Tolmin</u>	1,526	1,526	-
- Robič	1,526	1,526	-
<u>Jesenice</u>	572	564	8
- Rateče	209	209	-
- Korensko sedlo	363	355	8
<u>Tržič</u>	10,996	9,396	1,600
- Ljubelj	10,996	9,396	1,600
<u>Kranj</u>	2,507	2,507	-
- Jezersko	2,507	2,507	-
<u>Ravne</u>	2,023	2,015	8
- Holmec	2,023	2,015	8
<u>Dravograd</u>	7,051	5,161	1,890
- Vič	7,051	5,161	1,890
<u>Radlje</u>	294	219	75
- Radelj	294	219	75
občine skupaj	24,969	21,388	3,581

PROMET TOVORNIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM PROMETU
NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ,
RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - PRIHODI

TOVORNA VOZILA

	skupaj	tovorni avtomob.	tranzit
<u>Tolmin</u>	1,495	1,495	-
- Robič	1,495	1,495	-
<u>Jesenice</u>	743	658	85
- Rateče	206	206	-
- Korensko sedlo	537	452	85
<u>Tržič</u>	16,626	12,291	4,335
- Ljubelj	16,626	12,291	4,335
<u>Kranj</u>	1,619	1,612	7
- Jezersko	1,619	1,612	7
<u>Ravne</u>	2,357	2,334	23
- Holmec	2,357	2,334	23
<u>Dravograd</u>	7,744	4,413	3,331
- Vič	7,744	4,413	3,331
<u>Radlje</u>	391	70	321
- Radelj	391	70	321
občine skupaj	30,975	22,873	8,102

PROMET TOVORNIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM CESTNEM PROMETU
 NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ,
 RAVNE , DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - ODHODI IN PRIHODI

TOVORNA VOZILA

	skupaj	tovorni avtomob.	tranzit
<u>Tolmin</u>	3,021	3,021	-
- Robič	3,021	3,021	-
<u>Jesenice</u>	1,315	1,222	93
- Rateče	415	415	-
- Korensko sedlo	900	807	93
<u>Tržič</u>	27,622	21,687	5,935
- Ljubelj	27,622	21,687	5,935
<u>Kranj</u>	4,126	4,119	7
- Jezersko	4,126	4,119	7
<u>Ravne</u>	4,380	4,349	31
- Holmec	4,380	4,349	31
<u>Dravograd</u>	14,795	9,574	5,221
- Vič	14,795	9,574	5,221
<u>Radlje</u>	685	289	396
- Radelj	685	289	396
občine skupaj	55,944	44,261	11,683

PROMET POTNIŠKIH VOZIL V REDNEM CESTNEM PROMETU NA MEJNIH
PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE,
DRAVOGRAD IN RADLJE 1982 - PRIHODI

PRIHODI POTNIŠKIH VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomobili	avtobusi	motorna kolesa
<u>Tolmin</u>	60,534	59,415	589	530
- Robič	37,408	37,032	124	252
- Učeja	1,561	1,551	5	5
- Predel	21,565	20,832	460	273
<u>Jesenice</u>	657,944	639,081	10,282	8,581
- Rateče	148,736	145,923	2,710	103
- Korensko sedlo	509,108	493,158	7,572	8,478
<u>Tržič</u>	542,799	530,390	10,874	1,535
- Ljubelj	542,799	530,390	10,874	1,535
<u>Kranj</u>	26,690	25,995	552	143
- Jezersko	26,690	25,995	552	143
<u>Ravne</u>	95,941	94,955	783	203
- Holmec	95,941	94,955	783	203
<u>Dravograd</u>	162,991	161,485	1,506	-
- Vič	162,991	161,485	1,506	-
<u>Radlje</u>	38,746	38,366	123	257
- Radelj	38,746	38,366	123	257
občine skupaj	1.585,645	1.549,687	24,709	11,249

PROMET POTNIŠKIH VOZIL V REDNEM CESTNEM PROMETU NA MEJNIH
PREHODIH V OBČINAH TOLMIN, JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE,
DRAVOGRAD, IN RADLJE 1982 - ODHODI

ODHODI POTNIŠKOH VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomobili	avtobusi	motorna kolesa
<u>Tolmin</u>	60,443	59,215	786	442
- Robič	37,332	37,000	122	210
- Učeja	1,712	1,692	8	12
- Predel	21,399	20,523	656	220
<u>Jesenice</u>	537,899	540,303	8,950	8,646
- Rateče	137,462	135,071	2,326	65
- Korensko sedlo	420,437	405,232	6,624	8,581
<u>Tržič</u>	492,020	483,054	7,306	1,660
- Ljubelj	492,020	483,054	7,306	1,660
<u>Kranj</u>	19,767	19,326	330	111
- Jezersko	19,767	19,326	330	111
<u>Ravne</u>	94,500	93,637	660	203
- Holmec	94,500	93,637	660	203
<u>Dravograd</u>	145,342	143,792	1,550	-
- Vič	145,342	143,792	1,550	-
<u>Radlje</u>	34,332	34,021	76	235
- Radelj	34,332	34,021	76	235
občine skupaj	1.404,303	1.373,348	19,658	11,297

POMEN OBČIN V REDNEM IN MALOOBMEJNEM BLAGOVNEM PROMETU
NA MEJNIH PREHODIH 1982

v%

	TOVOR		
	skupaj	tovor	tranzit
Tolmin	7,00	9,53	-
Jesenice	0,98	1,31	0,08
Tržič	39,41	35,12	51,27
Kranj	8,08	10,97	0,07
Ravne	10,96	14,78	0,39
Dravograd	32,66	28,23	44,90
Radlje	0,88	0,02	3,26
občine skupaj	100,00	100,00	100,00

BLAGOVNI PROMET TOVORNIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM
 CESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN,
 JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982
 PRIHODI

v tonah

TOVOR

	skupaj	tovor	tranzit
<u>Tolmin</u>	-	-	-
- Robič	-	-	-
<u>Jesenice</u>	833	703	103
- Rateče	-	-	-
- Korensko sedlo	833	703	103
<u>Tržič</u>	160,550	92,307	68,243
- Ljubelj	160,550	92,307	68,243
<u>Kranj</u>	31,319	31,194	125
- Jezersko	31,319	31,194	125
<u>Ravne</u>	40,067	39,583	484
- Holmec	40,067	39,583	484
<u>Dravograd</u>	111,638	63,790	47,848
- Vič	111,638	63,790	47,848
<u>Radlje</u>	5,324	63	5,261
- Radelj	5,324	63	5,261
občine skupaj	349,731	227,640	122,091

BLAGOVNI PROMET TOVORNIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM
 CESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN,
 JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982
 ODHODI

v tonah

	TOVOR		
	skupaj	tovor	tranzit
<u>Tolmin</u>	42,513	42,513	-
- Robič	42,513	42,513	-
<u>Jesenice</u>	5,176	5,172	4
- Rateče	4,890	4,890	-
- Korensko sedlo	286	282	4
<u>Tržič</u>	78,720	64,311	14,409
- Ljubelj	78,720	64,311	14,409
<u>Kranj</u>	17,737	17,737	-
- Jezersko	17,737	17,737	-
<u>Ravne</u>	26,504	26,349	115
- Holmec	26,504	26,349	115
<u>Dravograd</u>	86,676	62,126	24,550
- Vič	86,676	62,126	24,550
<u>Radlje</u>	43	43	-
- Radelj	43	43	-
občine skupaj	257,369	218,251	39,118

BLAGOVNI PROMET TOVORNIH VOZIL V REDNEM IN MALOOBMEJNEM
 CESTNEM PROMETU NA MEJNIH PREHODIH V OBČINAH TOLMIN,
 JESENICE, TRŽIČ, KRANJ, RAVNE, DRAVOGRAD IN RADLJE 1982
 ODHODI IN PRIHODI

	TOVOR		v tonah
	skupaj	tovor	tranzit
<u>Tolmin</u>	42,513	42,513	-
- Robič	42,513	42,513	-
<u>Jesenice</u>	6,009	5,875	134
- Rateče	4,890	4,890	-
- Korensko sedlo	1,119	985	134
<u>Tržič</u>	239,270	156,618	82,652
- Ljubelj	239,270	156,618	82,652
<u>Kranj</u>	49,056	48,931	125
- Jezersko	49,056	48,931	125
<u>Ravne</u>	66,571	65,932	639
- Holmec	66,571	65,932	639
<u>Dravograd</u>	198,314	125,916	72,398
- Vič	198,314	125,916	72,398
<u>Radlje</u>	5,367	106	5,261
- Radelj	5,367	106	5,261
občine skupaj	607,100	445,891	161,209

POMEN OBČIN V REDNEM IN MALOOBMEJNEM POTNIŠKEM PROMETU
NA MEJNIH PREHODIH 1982

▼ %

ODHODI IN PRIHODI POTNIKOV

	vsi potniki	v osebnih avtomobilih	v avtobusih	na motornih kolesih
Tolmin	5,27	5,19	5,74	6,04
Jesenice	38,58	38,47	38,64	73,48
Tržič	34,86	33,50	43,72	14,30
Kranj	1,42	1,36	1,78	1,19
Ravne	6,55	7,16	2,81	2,70
Dravograd	1,09	11,80	6,83	0,14
Radlje	2,20	2,48	0,45	2,11
občine skupaj	100,00	100,00	100,00	100,00

POMEN OBČIN V REDNEM IN MALOOBMEJNEM PROMETU POTNIŠKIH VOZIL
NA MEJNIH PREHODIH 1982

v %

ODHODI IN PRIHODI VOZIL

	vsa vozila	osebni avtomobili	avtobusi	motorna kolesa
Tolmin	6,53	6,52	7,38	6,36
Jesenice	38,67	38,38	41,42	72,52
Tržič	32,15	32,17	39,17	14,63
Kranj	1,44	1,44	1,89	1,08
Ravne	8,12	8,23	3,10	3,19
Dravograd	10,61	10,74	6,58	0,12
Radlje	2,45	2,48	0,42	2,07
občine skupaj	100,00	100,00	100,00	100,00

POMEN OBČIN V REDNEM IN MALOCBMEJNEM PROMETU TOVORNIH
VOZIL NA MEJNIH PREHODIH 1982

v %

ODHODI IN PRIHODI TOVORNIH VOZIL

	skupaj	tov. avtomob.	tranzit
Tolmin	5,40	6,82	-
Jesenice	2,35	2,76	0,79
Tržič	49,37	48,99	50,80
Kranj	7,37	9,30	0,05
Ravne	7,82	9,82	0,26
Dravograd	26,44	21,63	44,68
Radlje	1,23	0,65	3,38
občine skupaj	100,00	100,00	100,00

3. ZAKLJUČEK

Razvejano ali preprosto cestno omrežje slovenskih Alp kljub relativno skromni topološki povezanosti omogača več kot polovici vozlišč v omrežju nadpovprečno prometno dostopnost posameznih središč. To se izraža na eni strani v osrednjem poteku glavnega cestnega omrežja v slovenskih Alpah, ki omogoča relativno dobro dostopnost v prvi vrsti osrednjega dela topološkega omrežja, medtem ko so ostali deli razvejanega omrežja slabo povezani v enotno omrežje. Hkrati so ti deli tudi slabo dostopni celo iz osrednjega omrežja. Tak značaj povezanosti topološkega omrežja in dostopnost vozlišč v omrežju je posledica naravno-geografskih razmer, alpske usmeritve in naravno pogojene prehodnosti, prometno geografski položaj, obmejna lega itd. To omogoča zlivanje prometnih tokov v osrednje prometno omrežje in sicer z vsemi njenimi pozitivnimi in negativnimi posledicami. Na eni strani zaradi značilne topološke razvejanosti omrežja, na drugi strani pa zaradi obsega prometnih tokov, ki so navezana na posamezne vejne vezi proti osrednji osnovni prometni liniji. Podatki o obsegu in strukturi železniškega in cestnega potniškega in blagovnega prometa nam omogočajo zanimivo primerjavo med dejanskim prometnim pomenom posameznih vezi in prometnim omrežjem, njih stopnjo povezanosti in stopnji dostopnosti vozlišč znotraj omrežja. Čeprav nismo upoštevali disperzije prometnih tokov znotraj prometnega omrežja slovenskih Alp, vendarle lahko zaključimo, da je za povezanost omrežja, dostopnost vozlišč v omrežju, v odnosu do dejanskega prometa značilno naslednje: na najdostopnejša vozlišča v topološkem omrežju je direktno navezan največji delež cestnega prometa in to preko relativno slabo dostopnih končnih vozlišč /znotraj omrežja slovenskih Alp/, ki pa imajo hkrati največji prometni pomen, ne samo znotraj alpskih območij, marveč v celotnem obmejnem prometu Jugoslavije.

4. SEZNAM LITERATURE IN VIROV

1. F. Hagget, R. Cnorcey: Network analysis in geography, Arnold 1969
2. R. Hamond, P. Mc.Cullagh: Quantitative techniques in geography, Oxford 1974
3. M. Žagar: Analiza prometnega omrežja v geografiji, Ljubljana 1970
4. Rezultati raziskovanj, Letni pregled prometa in zvez št. 57
Zavod SRS za statistiko, Ljubljana 1971
5. Tabele obdelave za redni in obmejni cestni promet
Zavod SRS za statistiko, Ljubljana 1981
6. Letna obdelava, Zbirke za leto 1981,
Mejni promet potnikov z vlaki, letali in ladjami,
Zavod SRS za statistiko, Ljubljana 1981

IV. TURIZEM IN REKREACIJA

Uvod

V tem delu raziskovalne naloge je bil osnovni namen:

- opredeliti turistično funkcijo naselij v slovenskem alpskem prostoru.

Glede na poseben položaj turizma, ki izvira iz njegove kompleksnosti, je težavno analizirati funkcije, ki so učinek turističnega razvoja. Turizem je namreč v številnih krajih samo dodatna funkcija (oziroma dejavnost), hkrati pa tudi funkcija, ki vpliva samo občasno ali dodatno na razvoj in obstoj različnih funkcij v naseljih. To se odraža zelo pogosto tudi v dodatnih učinkih turizma na različne socio-demografske strukture.

Zaradi tega je na razpolago malo statističnih kazalcev, ki bi omogočali zadovoljivo analiziranje funkcij turizma v naseljih.

Za analizo smo izbrali zato več različnih indikatorjev s katerimi smo skušali po različnih metodoloških oziroma "delnih poteh" funkcijsko tipizirati naselja slovenskega alpskega območja glede na turistično funkcijo.

Splošna metodološka pojasnila

- Uporabljeni podatki se nanašajo na leto 1982, le v izjemnih primerih, če za to leto ni bilo na razpolago ustreznega kazalca smo uporabili podatek za leto 1981. Zaradi tega v končnih rezultatih analize ni prišlo do napačnega rezultata, ker se taki podatki v enem letu skoraj niso spremenili (npr. število počitniških stanovanj).
- Slovenski alpski prostor ali slovenske Alpe, ki je analiziran zajema območje devetih občin SR Slovenije in sicer: Jesenice, Kamnik, Kranj, Mozirje, Radovljica, Ravne na Koroškem, Škofja Loka, Tolmin in Tržič.

- Poimenovanje in členitev naselij temelji na seznamih naselij Zavoda SR Slovenije za statistiko iz leta 1980.

Pojem turistični kraj

Prvo vprašanje neposredno povezano z metodologijo raziskovalne naloge je: katera naselja so turistična naselja?

V literaturi srečamo številne definicije pojma "turistično naselje". Iz teh definicij lahko ugotovimo, da posamezni avtorji ta pojem različno definirajo.

Turistična naselja v širšem smislu so "... za turiste posebej privlačni kraji, katere obiskujejo v večjem številu in v teku več let, običajno v sistem letnem obdobju in ki omogočajo s svojo opremljenostjo in ureditvijo bivanje turistov ter ustvarjanje znatnega dela dohodka (v naselju)". Izhajajoč iz tega, širše definirane pojma, se pogosto navaja še definicija turističnega naselja v ožjem smislu: "turistični kraji v ožjem smislu so tista naselja, v katerih se ne glede na njihovo velikost, v takoj imenovani turistični sezoni zbirajo turisti v takem obsegu, da predstavljajo občasno znaten delež prebivalstva kraja; to so hkrati kraji, ki so posebej zainteresirani za turistično gospodarsko dejavnost, kar pomeni, da je eksistenca pomembnega dela prebivalstva kraja odvisna od turizma". Navedeni dve definiciji izhajata iz ekonomskega izhodišča, to pomeni, da je osnova razvoja turističnih naselij, turistična gospodarska dejavnost.

Izhajajoč iz tega se pod pojmom receptivni turistični faktorji razumejo:

- direktni turistični faktorji ali tudi direktne turistično-receptivne zmogljivosti med katere lahko uvrščamo zlasti: objekte za bivanje turistov, poleg njih pa še objekte za prehrano turistov, trgovske obrate, obrtne obrate in servise, objekte za zabavo in šport, za kulturne prireditve, za

zdravljenje, turistične biroje, sredstva komunalnega prometa, poštne in telekomunikacijske naprave ter specialne turistične dejavnosti (razne šole za turiste) ter službe;

- indirektni turistični faktorji, med katere sodi poleg parkov, posebnih prometnic za turiste vsa komunalna in druga infrastruktura, ki omogoča funkcioniranje prvonavedenih zmogljivosti. Med navedenimi faktorji oziroma funkcijami se turistična funkcija najpogosteje analizira na osnovi objektov za bivanje.

Druga grupa avtorjev sodi, da ni smiselno tako močno poudarjati ekonomski kriterij. Na tej osnovi je "turistični kraj kristalizacijska lokacija turističnega dogajanja; kraj, ki je namenjen predvsem turističnemu bivanju oziroma je cilj in središče turističnega prometa."

Turistični kraj v ožjem smislu je na osnovi te splošne definicije "kraj katerega osnovni namen je konsumiranje turističnih uslug, (mišljeno tudi "konsumiranje" naravnih virov in vrednost okolja). V nasprotju s kraji v ožjem smislu pa so v turističnih krajih v širšem smislu, turistične zmogljivosti in usluge v glavnem samo sredstvo za doseg nekega drugega namena (npr. pri poslovnih potovanjih; pri prenočevanju v takoimenovanem tranzitnem kraju na poti k turističnemu cilju).

Definicija turističnega kraja po kateri je izpostavljen kot primaren ali dominanten kriterij opredeljevanja ekonomski vidik, za geografijo ni ustrezna. Z razvojem mobilnih oblik turističnih potovanj, ki niso več vezana samo na prosti čas, letnih počitnic in dopustov temveč tudi na prosti čas ob koncu tedna ali celo med delovnim tednom se oblikujejo tudi turistični kraji pri katerih ni vedno v ospredju turistična gospodarska dejavnost in z njo povezan eksistenčno pomemben dohodek tamkajšnjega prebivalstva. Taki turistični kraji pa imajo kljub skromnim ekonomskim učinkom lahko pomembno vlogo kot kristalizacijske lokacije oziroma cilji turističnih potovanj kar se odraža v specifični rabi in preobrazbi pokrajine. Najlepši primer so številna naselja in zaselki počitniških stanovanj, ki ne odgovarjajo prvonavedeni definiciji

turističnega kraja, čeprav je osnovni motiv turističnih potovanj v take kraje enak kot pri potovanjih v druge turistične kraje. Tudi taki kraji predstavljajo učinek turističnih migracij in tudi njihova osnovna funkcija je zadovoljevati oziroma omogočati turistično konsumiranje.

Poseben primer so tudi lokacije oziroma kraji, ki so cilj turističnih potovanj in na katerih se koncentrira turistično dogajanje, vendar pa so brez objektov za bivanje turistov. To so zlasti lokacije z zimskošportnimi napravami (z žičnicami in urejenimi smučišči) ob katerih ni ali še ni nastalo tudi naselje z bivalnimi zmogljivostmi in drugo turistično infrastrukturo (razni servisi, trgovine).

Pojem turistični kraj v statistiki

Statistična služba uvršča pri nas med turistične kraje tista naselja v katerih so turistične prenočitvene zmogljivosti (v objektih za bivanje; upošteva pa tudi zmogljivost ležišč v urejenih, javnih šotoriščih) in v katerih registrirajo goste in njih prenočitve. To pomeni, da po statističnih kriterijih med turistične kraje niso uvrščena tista naselja, v katerih so le počitniška stanovanja. Prenoitvene zmogljivosti v počitniških stanovanjih v večini niso všteta med turistične prenočitvene zmogljivosti, razen če niso namenjena oddajanju turistom kot zasebne turistične sobe. To pa je v Sloveniji relativno redko slučaj. Prav tako med turistične kraje po statističnih kriterijih niso uvrščene tiste lokacije ob zimskošportnih infrastrukturnih napravah ob katerih niso hkrati tudi bivalne, to je prenočitvene zmogljivosti.

V zvezi z analiziranjem turističnih krajev je potrebno računati tudi z nekaterimi posebnostmi pri statističnem registriranju turističnih (bivalnih) prenočitvenih zmogljivosti in počitniških stanovanj. Obe kategoriji zmogljivosti sta lahko locirani v območju stalnega naselja, v okviru katerega sta tudi statično

registrirani. V posameznih primerih pa so turistične bivalne zmogljivosti in počitniška stanovanja locirana izven stalnega naselja in to v oddaljenosti, zaradi katere je njihova pripadnost k nekemu stalnemu naselju sporna. Taki primeri so v našem gorskem območju kjer so bivalne zmogljivosti v planinskih kočah ali zaselki počitniških stanovanj locirani, pogosto daleč izven stalnega naselja v območju takoimenovanega sezonsko poseljenega gorskega sveta. V geografskem premostrivanju te zmogljivosti vsekakor ni umestno upoštevati kot del zmogljivosti nekega stalnega naselja (čeprav so v statističnih obdelavah priključena vedno nekemu stalnemu naselju!).

Vrednotenje naselij na osnovi turističnih bivalnih zmogljivosti

Metodološka pojasnila

Izhajajoč iz tega, da ^{so} bivalne zmogljivosti najbolj karakterističen indikator turističnih funkcij naselja smo najprej analizirali njihov obseg, strukturo in prostorsko razmestitev. Pri tem smo upoštevali tudi bivalne zmogljivosti v počitniških stanovanjskih kot del (čeprav specifičen) turističnih prenočitvenih zmogljivosti.

V zvezi z upoštevanjem tudi teh zmogljivosti je bilo potrebno rešiti problem števila ležišč v počitniških stanovanjih. Statistični popis stanovanj iz leta 1981 vsebuje za počitniška stanovanja le kazalce o njihovi razporeditvi, velikosti, o letu zgraditve in komunalni opremljenosti. Zato smo morali število ležišč v teh stanovanjih ugotoviti sami in sicer na podlagi anket, ki so bile izvedene v nekaterih zaselkih s počitniškimi stanovanji v okviru diplomskih in seminarskih nalog študentov geografije. Na tej osnovi smo računali s povprečno 5 ležišči (posteljami) na eno počitniško stanovanje. Ta (povprečna) ocena lahko vpliva

na napake izračunavanja zmogljivosti pri manjših zaselkih počitniških stanovanj, medtem ko je pri velikih lahko kvečjemu nekoliko prenizka, ker se v večjih zaselkih pogosto pojavljajo tudi večja počitniška stanovanja organizacij združenega dela ali drugih družbenih organizacij, ki imajo večjo bivalno zmogljivost. V analizi pa so bila upoštevana le tista naselja oz. **lokacije** počitniških stanovanj z več kot 5 počitniškimi stanovanji, torej tista pri katerih je turistična funkcija preko teh stanovanj pomembneje uveljavljena. Glede na bivalne zmogljivosti so bili posamezni kraji (stalna naselja ter nekatere lokacije oziroma zaselki izven stalnih naselij -) definirani in razvrščeni:

- v velikostne razrede po številu bivalnih zmogljivosti
- v strukturne razrede oziroma strukturne tipe glede na razmerja med deleži zmogljivosti v javnih turističnih obratih (hotelih, javnih počitniških domovih), v šotoriščih, v zasebnih sobah in v počitniških stanovanjih. Sodimo, da je navedena struktura poleg samega števila oz. obsega zmogljivosti pomemben kazalec specifične turistične funkcije posameznih naselij.

Na osnovi izračunanih razmerij med navedenimi kategorijami bivalnih zmogljivosti smo analizirane kraje razvrstili v naslednje strukturne tipe:

1. tip: heterogena uravnotežena struktura; zastopane so vsaj tri vrste bivalnih zmogljivosti: deleži posameznih vrst oz. kategorij zmogljivosti $> 15\%$.
2. tip: heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v javnih turističnih obratih. Delež ^{teh} zmogljivosti v javnih turističnih obratih $> 50 < 90\%$, ostale zmogljivosti so v počitniških stanovanjih.

3. tip: heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v javnih turističnih obratih. Delež zmogljivosti v javnih turističnih obratih $> 50 < 90\%$, ostale zmogljivosti so v počitniških stanovanjih in zasebnih turističnih sobah.
4. tip: enostranska struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v javnih turističnih obratih. Delež zmogljivosti v javnih turističnih obratih $> 90\%$.
5. tip: heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v počitniških stanovanjih. Delež zmogljivosti v počitniških stanovanjih $> 50 < 90\%$, ostale zmogljivosti so v javnih turističnih obratih.
6. tip: enostranska struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v počitniških stanovanjih. Delež zmogljivosti v počitniških stanovanjih $> 90\%$.
7. tip: heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v zasebnih turističnih sobah. Delež zmogljivosti v zasebnih turističnih sobah $> 50 < 90\%$.
8. tip: enostranska struktura, vse bivalne zmogljivosti so v počitniških stanovanjih. Delež zmogljivosti v počitniških stanovanjih $> 100\%$.

Rezultat tipizacije je razviden iz preglednice: Razvrščanje krajev na osnovi kazalcev o bivalnih zmogljivostih.

RAZVRŠČANJE KRAJEV NA OSNOVI KAZALCEV O BIVALNIH ZMOGLJIVOSTIH

Strukturni tip	Kriterij	Velikostni razred po številu bivalnih zmogljivosti (ležišče)					
		< 50	> 50 < 100	> 100 < 300	> 300 < 500	> 500 < 1000	> 1.000
1. Heterogena struktura, zastopane vsaj tri vrste bivalnih zmogljivosti	delež posameznih vrst zmogljivosti > 15%			Preddvor, Begunje, Poljane	Jesenice, Podkoren, Boh. Bistrica	Jezersko, Radovljica, Bovec	Gozd Martuljek Ribčev laz-Stara Fužin Ukanc
2. Heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v javnih turističnih obratih	delež zmogljivosti v javnih turističnih obratih > 50 < 90%, ostale zmogljivosti so v počitniških stanovanjih	Robanov kot, Vincarje	Srednji vrh Ljubno Most na Soči	Javnorniki, Rovt, Logarska dolina, Podvolovljek, Kropa	Mojstrana, Pokljuka		
3. Heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v javnih turističnih obratih	delež zmogljivosti v javnih turističnih obratih > 50 < 90%; ostale zmogljivosti so v počitniških stanovanjih in zasebnih turistič. sobah			Radegunda Podkoren Skofja L. Tržič		Kranj	Bled, Kranjska gora
4. Enostranska struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v javnih turističnih obratih	delež zmogljivosti v javnih turističnih obratih > 90%	Sp. Rečica, Uršlja g., Prevalje, Podbrdo, Vrsno	Okroglo, Mošnje, Črnce	Mežica, Ravne, Ljubelj	Dovje, Tolmin		
5. Heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v počitniških stanovanjih	delež zmogljivosti v počitniških stanov. > 50 < 90%; ostale zmogljivosti so v javnih turističnih obratih	Čerklje, Šmihel, Golnik	Zasip	Gornji grad, Bašelj, Mozirje, Zg. Savica, Čezsoča, Brezje pri T. Trebija, Log pod Mangartom		Krvavec	
6. Enostranska struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v počitniških stanovanjih	delež zmogljivosti v počitniških stanovanjih > 90 %		Davča	Reteče, Soča	Trenta		Goreljek, Podlublje
7. Heterogena struktura s prevlado bivalnih zmogljivosti v zasebnih turističnih sobah	delež zmogljivosti v zasebnih turističnih sobah > 50 < 90%	Dobja vas Sp. Sorica Loka	Zg. Gorje	Solčava	Rateče		

---

8. Enostranska struktura vse
bivalne zmogljivosti so v
počitniških stanovanjih

delež zmogljivosti v
počitniških stanova-
njih = 100%

Doslovče
Rodine
Olšenek
Pševo
St.Urška g.
Zabukanje
Bočna
Homec-Brdo
Savina,
Ter
Nemški rovt,
Podjelje
Radovna
Sp.Gorje
Javorje
Podpeca
Hotovlje
Javorje
Log v Sk.L.
Predmost
Puštal
Sopotnica
Sp.Luša
St.Oselica
Zg.Luša
Breginj,
Čadrg
Kal-
Koritnica
Kred
Lepena
Soča
Kokra
Planica
Rut
Zg.Danje

Brezje
nad K.
Žaga
Čepulje
Hrib
Možjajca
Nova vas
Stiška v.
Tenetiše
Trstenik
Zg.Besnica
Slamniki
Lenart
Podvrh
D.Trebuša
G.Trebuša
Plužna
Strmec na
Predelu

Zg.Radovna
Mače
Zalog
Ljubija
Krnica
Gor.vas
Prihodi
Javornik
Sp.Lipnica

Rezultat vrednotenja

Za slovenske Alpe je glede na uporabljene kriterije o bivalnih zmogljivostih posameznih naselij značilno naslednje:

- Prevladujejo majhni turistični kraji z do največ 300 ležišči; od skupno 133 analiziranih krajev (to je krajev z bivalnimi zmogljivostmi, t.j. ležišči) odpade na kraje z manj kot 300 ležišči kar 109 ali 82% krajev. Ta "drobna" struktura se pokaže še izraziteje če upoštevamo, da znaša delež krajev z do največ 100 ležišči, kar 56% od vseh krajev s turističnimi ležišči.
- Od skupno 799 stalnih naselij v območju slovenskih Alp (v območju predhodno naštetih devetih občin) so bivalne zmogljivosti le v 133-ih ali v 16,6% naselij. Turistično funkcijo ima torej relativno majhen del naših alpskih naselij.
- Od 133 naselij s turističnimi ležišči jih je:
  - 62 ali 46,6% takih, v katerih so turistična ležišča samo v počitniških stanovanjih (strukturni tip 8 v tabeli);
  - 23 ali 16,5% takih v katerih turistična ležišča v počitniških stanovanjih prevladujejo (strukturna tipa 5 in 6);
  - 31 ali 23,3% naselij v katerih prevladujejo bivalne zmogljivosti v javnih turističnih obratih (strukturni tipi 2,3 in 4);
  - 12 ali 9,0% jih je z razmeroma pomembnimi deleži vseh štirih (javni turistični obrati, zasebne turistične šole, počitniška stanovanja) ali vsaj treh kategorij bivalnih zmogljivosti. (strukturni tip 1);
  - le 6 ali 4,5% pa je naselij v katerih prevladujejo bivalne zmogljivosti v zasebnih turističnih sobah.

Značilno je torej:

- majhno število in delež krajev z enakomerno zastopanimi različnimi kategorijami bivalnih zmogljivosti;
- velik delež, sicer razmeroma majhnih krajev, v katerih so v prevladi ali celo edine, bivalne zmogljivosti v počitniških stanovanjih;

- velik delež naselij z majhnim številom ležišč nasploh;
- majhen delež krajev v katerih so zasebne sobe prevladujoča bivalna zmogljivost.

Vloga turističnih počitniških stanovanj

Turistične bivalne zmogljivosti oziroma ležišča v počitniških stanovanjih zavzemajo 36,5% od vseh turističnih ležišč.

Približno dve tretjini ležišč počitniških stanovanj je v naseljih, kjer so tudi druge kategorije turističnih bivalnih zmogljivosti. To pomeni, da je večji del bivalnih zmogljivosti počitniških stanovanj zgoščen v takih naseljih, ki imajo tudi na osnovi drugih bivalnih zmogljivosti turistično funkcijo.

V številnih naseljih slovenskih Alp bivalne zmogljivosti počitniških stanovanj niso samo edina kategorija turističnih ležišč temveč so nasploh, to je v celotnem območju postala pomembna oblika zmogljivosti. Njihov funkcionalni pomen se kaže tudi v relativnem deležu počitniških stanovanj v odnosu do vseh stanovanj posameznih naselij.

Kot kaže naslednja preglednica je ta delež v nekaj naseljih posebej visok.

Delež počitniških stanovanj od skupnega števila vseh stanovanj (v naseljih z več kot petimi počitniškimi stanovanji)

	Delež počitniških stanovanj v %				
	< 10	> 10 < 20	> 20 < 30	> 30 < 50	> 50
število	47	34	19	21	17
naselij					

Vloga zasebnih turističnih sob

V turističnih krajih alpskega območja bivalne zmogljivosti v zasebnih turističnih sobah oddajajo relativno številna gospodinjstva. Še posebej v tistih območjih, kjer se je turizem razvil v starih agrarnih naseljih in kjer je bil oziroma je dominantna gospodarska dejavnost. Zato je kazalec o deležu gospodinjstev, ki oddajajo turistične sobe lahko eden izmed značilnih kazalcev o relativni vlogi oziroma funkciji turizma v kraju ali tudi širšem območju.

Od skupno 133 krajev z bivalnimi zmogljivostmi so le v 30-ih ali v 22,5% tudi ležišča v zasebnih turističnih sobah. V teh naseljih oddaja turistične sobe le 2,8% vseh gospodinjstev. Tudi deleži gospodinjstev, ki oddajajo sobe v posameznih naseljih so majhni, le v dveh naseljih, ki predstavljata izjemi je ta delež relativno visok (v Ribčevem lazcu in Ukancu presega ta delež 50%, v Stari Fužini pa 30%), v šestih naseljih znaša 10-20%, v preostalih 22-ih pa je povsod nižji od 10%.

Delež gospodinjstev, ki oddajajo turistične sobe (v naseljih z zasebnimi turističnimi sobami)

vsa gospodinjstva		gospodinjstva, ki oddajajo sobe		povprečno št. ležišč v zasebnih sobah na eno gospodinjstvo, ki oddaja sobe
št.	%	št.	%	
29.628	100	818	2,8	5,6

Strukturna značilnost bivalnih zmogljivosti

Za osvetlitev turistične funkcije naselij slovenskih Alp je pomembno tudi poznavanje vloge posameznih vrst oziroma kategorij bivalnih zmogljivosti.

Iz priložene preglednice je razvidno, da bivalne zmogljivosti v počitniških stanovanjih niso pomembne samo za turistično funkcijo posameznih naselij, temveč, da v primerjavi z drugimi kategorijami bivalnih zmogljivosti predstavljajo pomembno obliko zmogljivosti. Kar 36,5% vseh bivalnih zmogljivosti slovenskega alpskega območja odpade na ležišča v počitniških stanovanjih. Če bi upoštevali tudi ležišča v počitniških stanovanjih, ki so raztresena posamezno v številnih naseljih bi se ta delež še povečal - kot povedano smo upoštevali le lokalitete oziroma naselja z več kot 5 počitniškimi stanovanji.

Število in delež posameznih kategorij bivalnih zmogljivosti

(glej naslednjo stran!)

Število in delež posameznih kategorij bivalnih zmogljivosti

vsa ležišča		ležišča v javnih turističnih obratih		ležišča v zasebnih turističnih sobah		ležišča v počitniških stanovanjih(v naseljih, kjer so tudi druge kategorije turist. bivalnih zmogljivosti		ležišča v počitniških stanovanjih(v naseljih, kjer ni drugih kategorij bivalnih zmogljivosti	
število	%	število	%	število	%	število	%	število	%
37.173	100	13.824	37,2	4.594	12,3	9.175	24,7	4.360	11,8

ležišča(zmogljivost)v javnih šotoriščih

število	%
5.220	14,0

Vrednotenje naselij na osnovi turističnega prometa

Metodološka pojasnila

V drugem delu smo turistično vlogo naselij v slovenskih Alpah analizirali na osnovi podatkov, ki jih nudi redna statistika o turističnem prometu.

Ta del analize se nanaša na manjše število naselij kot predhodni del in sicer le na naselja v katerih se je beležil turistični obisk gostov, ki so v kraju prenočevali. To pomeni, da v ta del analize nismo mogli zajeti:

- krajev v katerih so samo bivalne zmogljivosti v počitniških stanovanjih in se zato v njih gostje in nočitve sploh ne beležijo;
- krajev v katerih se zbirajo turistični tokovi vendar le kot izletniški tokovi (to velja predvsem za nekatere kraje ob smučarskih žičnicah kjer pa ni bivalnih zmogljivosti).

Turistične kraje v katerih se registrira turistični promet smo ovrednotili in tipizirali na osnovi več indikatorjev hkrati.

Kazalec o relativni intenziteti turističnega prometa

Ta kazalec ilustrira razmerje oziroma odnos med turizmom in naseljem (in s tem v določenem smislu tudi med pokrajino). Naraščanje vrednosti tega relativnega kazalca o razmerju med številom turističnih nočitev in številom stalnih prebivalcev turističnega kraja kaže porast učinkovanja turizma na naselje in obratno. Kazalec se zato pogosto uporablja pri ugotavljanju in primerjanju vloge turizma med posameznimi kraji.

Ta kazalec smo v tipologiji upoštevali za osnovno členitev posameznih krajev. Kraje smo razčlenili glede na relativno stopnjo intenzivnosti turističnega prometa v tri skupine:

A = kraji z nizko intenziteto turističnega prometa, $i < 5$

B = kraji s srednjo intenziteto turističnega prometa $i \geq 5 \leq 100$

C = kraji z visoko intenziteto turističnega prometa $i > 100$

Vrednost $i = \frac{\text{število nočitev v kraju v enem letu}}{\text{število stalnih prebivalcev kraja}}$

Kazalec o razmerju med številom registriranih nočitev v poletni polovici leta (v času od aprila do septembra) ter zimski polovici leta (v času od januarja do marca in od oktobra do decembra)

Ta kazalec izraža časovni potek turističnega prometa v teku leta. Istočasno pa odraža tudi pokrajinske pogoje za turizem (naravni in družbeni izvorni potencial kraja) v poletnem in zimskem času oziroma spreminjanje turistične privlačnosti v posameznih letnih obdobjih.

S tem kazalcem lahko zato izražamo določen aspekt povezav med turističnim prometom in pokrajino.

Na osnovi tega kazalca smo v prvi fazi razvrščene tri skupine krajev (A, B in C na osnovi intenzivnosti turističnega prometa), nadalje razčlenili v po dve grupi:

a = kraji s celoletnim turističnim prometom; $s \leq 3$. V to skupino smo uvrstili kraje kjer število nočitev v poletni polovici ne presega trikratno število nočitev v zimski polovici (ali obratno v krajih, kjer je v zimskih mesecih višek turističnega prometa).

b = kraji s sezonskim turističnim prometom; $s > 3$. V to skupino smo uvrstili kraje, če število nočitev v poletni sezoni več kot trikratno presega nočitve v zimski sezoni.

Kazalec o povprečni dobi bivanja gostov

Ta kvocient izraža sposobnost kraja za zadovoljevanje nagibov turistov. Odraža torej tudi naravno, etnosocialno, prometno in infrastrukturno privlačnost kraja. Zato tudi ta kazalec skupaj z drugimi lahko smatramo kot možni številčni indikator o odnosu med turizmom in naseljem oziroma pokrajino.

Čim daljša je povprečna doba bivanja tem večja je praviloma privlačnost pokrajinskega potenciala.

Ta kazalec smo uporabili v tretji stopnji tipizacije turističnih krajev:

1 = kraji s kratko povprečno dobo bivanja gostov, $d \leq 2$

2 = kraji s srednjo povprečno dobo bivanja gostov, $d > 2$

Samo za dve skupini krajev na osnovi povprečne dobe bivanja smo se odločili zato, ker je analiza pokazala, da krajev z nad 4 dni s povprečno dobo bivanja v slovenskih Alpah skoraj ni.

Na osnovi vseh treh opisanih kazalcev smo turistične kraje tipizirali v dvanajst tipov. Posamezne tipe pa smo nato še rangirali po številu realiziranih nočitev.

Metodološki postopek je razviden iz preglednice: Razvrščanje turističnih krajev na osnovi kazalcev o turističnem prometu.

Razvrščanje turističnih krajev na osnovi kazalcev o turističnem prometu

Poimenovanje	Kraji z nizko intenziteto turističnega prometa				Kraji s srednjo intenziteto turističnega prometa				Kraji z visoko inten. turističnega prometa			
Oznaka	A				B				C			
Kriteriji	$i \leq 5$				$5 < i \leq 100$				$i > 100$			
Poimenovanje	Celoletni		Sezonski		Celoletni		Sezonski		Celoletni		Sezonski	
Oznaka	Aa		Ab		Ba		Bb		Ca		Cb	
Kriterij	$S < 3$		$S > 3$		$S < 3$		$S > 3$		$S < 3$		$S > 3$	
Poimenovanje	kratka sred. povpr.doba bivanja		K S pov.d.biv.		K S pov.d.biv.		K S pov.d.biv.		K S pov.doba biv.		K S pov.d.biv.	
Oznaka	Aa1	Aa2	Ab1	Ab2	Ba1	Ba2	Bb1	Bb2	Ca1	Ca2	Cb1	Cb2
Kriteriji	$d \leq 2$	$d > 2$	$d \leq 2$	$d > 2$	$d \leq 2$	$d > 2$	$d \leq 2$	$d > 2$	$d \leq 2$	$d > 2$	$d \leq 2$	$d > 2$

Rangiranje tipov po številu nočitev: < 1.000, 1.001-3.000, 3.001-10.000, 10.001-30.000, 30.001-100.000, > 100.000.

Rezultat vrednotenja

Tipiziranje krajev na osnovi navedenega metodološkega postopka omogoča naslednje pomembnejše ugotovitve:

- od skupno 84 tipiziranih turističnih krajev odpade na kraje z manj kot 10.000 registriranimi nočitvami letno kar 56 ali 66% krajev, med temi pa je kar 42 ali 50% krajev z manj kot 3.000 nočitvami letno;
- samo štiri kraji so v skupini z več kot 100.000 nočitvami letno;
- kar 41 krajev ali 49% je v skupini z nizko relativno intenzivnostjo turizma, v teh krajih turizem očitno ne pomeni relativno pomembnejše funkcije. Samo 8 krajev ali 9,5% je takih z nad 10.000 nočitvami letno, ^zrelativno visoko intenzivnostjo in so hkrati uvrščeni v tip s celoletno sezono in srednjo povprečno dobo bivanja (tip Ca2 in Cb2).

Prav tako pa je tudi samo nadaljnih 8 ali 9,5% krajev z nad 10.000 nočitvami letno, s srednjo visoko relativno intenzivnostjo in hkrati s celoletno sezono in s srednjo povprečno dobo bivanja. Podrobnejša razvrstitev krajev je razvidna iz preglednice: Tipizacija turističnih krajev.

TIPIZACIJA TURISTIČNIH KRAJEV

Intenziteta	Sezona	Doba bivanja	Tip	Velikostni razred po številu prenočitev					
				<1.000	1.001-3.000	3.001-10.000	10.000-30.000	30.001-100.000	>100.001
Nižka	C	K	Aa1	Ljubno, Železniki, Žiri, Podbrdo	Prevalje		Jesenice, Kamnik	Kranj	
		S	Aa2	Gornji Grad, Zg. Gorje		Mozirje, Tolmin	Črna, Ravne Škofja Loka, Mežica		
	S	K	Ab1	Javorniki, Rovt, Žirovnica, Cerklje, Golnik, Davča, Reteče, Brezje pri T., Robanov kot, Trenta, Sp. Rečica, Vrsno, Brezje	Podvolovljek, Solčava, Dobja vas, Tržič				
		S	Ab2	Šmihel, Zasip, Sp. Sorica, Vinarje, Loka, Kobarid, Čezsoča	Begunje	Kropa			
	C	K	Ba1			Dovje, Most na Soči	Ljubelj	Radovljica	Bled, Bovec
Srednja		S	Ba2		Planina pri G.	Podkoren, Srednji vrh, Polje, Kotlje, Zg. Savica	Mojstrana, Reteče, Jezersko, Boh. Bistrica		
	S	K	Bb1	Strmec, Uršlja gora, Lepena	Ribno	Logarska d., Mozirje	Poljane		
		S	Bb2		Selo pri Ž., Bašelj, Radegunda, Trebija, Log pri Sk.	Okroglo, Podkorn	Preddvor	Lesce	
	C	K	Ca1						
Visoka		S	Ca2		Šoreljek		Pokljuka	Gozd Martuljek, Ukanc, V. Planina, Kamn. Bistrica	Kranjska g., Ribčev l., St. Fužina
	S	K	Cb1						
		S	Cb2				Krvavec		

C = celoletni

K = kratka povprečna doba bivanja

S = sezonski

S = srednja dolga, povprečna doba bivanja

Zaključek

Iz predhodnih analiz je možno povzeti naslednjo shemo tipov turističnih krajev v slovenskih Alpah:

I. Počitniško-rekreacijski kraji

- a) Pravi turistični centri v sklopu stalnih naselij, v katerih je turistična funkcija dominantna. To so kraji z relativno razvito turistično ponudbo (heterogena struktura turističnih bivalnih zmogljivosti, nad 1.000 turističnih ležišč) in z visoko relativno intenzivnostjo in obsegom turističnega prometa. Strukturni tip 1. (po prvi tipizaciji) in tip Ca2 (po drugi tipizaciji). V to skupino lahko uvrstimo naselja: Kranjsko goro in Ribčev laz skupaj s Staro Fužino in Ukancem (kot eno naselje) in Gozd Martuljek.
- b) Pravi turistični center v sklopu stalnih naselij v katerih turistična funkcija ni dominantna. To so kraji za katere je značilno vse zgoraj naštet; edino relativno nižja intenzivnost turističnega prometa kaže, da se v njih turistična funkcija prepleta z drugimi funkcijami. Strukturni tip 1. in 3. in tip Ba2. V to skupino lahko uvrstimo: Bled in Bovec.
- c) Turistični centri izven stalnih naselij v katerih je turistična funkcija dominantna. Med prave turistične centre jih ne uvrščamo zaradi enostranske turistične ponudbe in nižjega obsega turističnega prometa; to so kraji strukturnih tipov 5. in 6. in tipov Ca2 in Cb2. V to skupino lahko uvrščamo kraje: Krvavec, Vel. Planina (skupaj s Kamniško Bistrico), Ljubelj in Goreljekč.
- d) Turistični centri v sklopu stalnih naselij.

V teh krajih je relativna intenzivnost turističnega prometa, nižja v primerjavi s pravimi turističnimi centri, struktura je bolj enostranska, prav tako pa je tudi obseg turistične ponudbe in turističnega prometa manjši. To so kraji predvsem strukturnih tipov 1.2. in tipov Ba1, Ba2, Bb1 ali Bb2. V to skupino sodijo: Jezersko, Boh. Bistrica, Preddvor, Podkoren, Lesce, Rateče s Planico, Logarska dolina.

e) Turistični kraji v sklopu stalnih naselij:

To so drugi kraji, ki jih zaradi nižjega števila zmogljivosti in turističnega prometa, predvsem pa nižje relativne intenzitete turističnega prometa lahko uvrščamo med turistične kraje ne pa med turistične centre. To so kraji v katerih je turistična funkcija postranska ali relativno manj pomembna napram drugim. Med te kraje lahko štejemo po številu največji del krajev.

f) Turistični kraji v sklopu stalnih naselij ali izven njih v katerih so samo počitniška stanovanja. Teh krajev je po številu več kot vseh drugih.

II. Kraji s poslovnim in tranzitnim prometom

a) Kraji s poslovnim in tranzitnim prometom v sklopu stalnih naselij. To so kraji kjer je relativna intenzivnost turističnega prometa, večinoma imajo tudi enostransko strukturo bivalnih zmogljivosti. Povprečna doba bivanja je nizka. To so večji gospodarski in upravni centri v katerih je turistična funkcija očitno postranska, čeprav je obseg turističnega prometa lahko relativno visok. To so kraji Aal, med katere sodijo: Kranj, Jesenice, Škofja Loka, Tolmin, Ravne, Kamnik in nekateri manjši (po obsegu turističnega prometa). Med temi kraji predstavlja izjemo Radovljica, ki tvori vmesni tip napram krajem skupine I.

Ta analitski pregled ilustrira naslednje:

- v slovenskih Alpah se niso razvili veliki, monostrukturni turistični kraji manjše velikosti v katerih turizem, razen izjemoma, ni dominantna funkcija;
- turistične bivalne zmogljivosti v javnih turističnih obratih so se razvile v razmeroma manjšem delu naselij; teritorialno se ne širijo v nova oziroma druga naselja temveč ostajajo v območju "tradicionalnih" turističnih naselij;
- turistične bivalne zmogljivosti se širijo najmočneje v obliki počitniških stanovanj. Število naselij s temi bivalnimi

- zmožljivostmi predstavljajo pomemben delež vseh turističnih ležišč. Predvsem pa so prav te zmožljivosti tiste, ki širijo v zadnjem času turistično funkcijo v nova naselja oziroma območja;
- v novejšem času značilno nastajanje zimsko-športne infrastrukture na nekaterih lokacijah izven stalnih naselij (Ljubelj, Krvavec, Velika Planina, Zatrnik) ni vplivalo na razvoj večjih, kompleksneje razvitih novih turističnih centrov kot je to sicer primer v številnih drugih alpskih območjih.

V. PROBLEMATIKA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V ALPSKEM PROSTORU

Pojav počitniških hiš v alpskem svetu Slovenije ni nov. Tuja lastništva zgradb in parcel, prvenstveno namenjenih oddihu, zasledimo v nekaterih območjih - na primer na Bledu in v Bohinju - že v prvi polovici 19. stoletja (Jeršič, 1967; Vasović, 1969). Nov je le nesluten razmah tega pojava v zadnjih dveh desetletjih. V šestdesetih letih je bilo v visokogorju Slovenije okrog 750 "sekundarnih počitniških bivališč" (Jeršič, 1968), ob popisu leta 1971 so popisovalci registrirali 128 "stanovanj za počitek in rekreacijo", deset let kasneje, leta 1981, pa objavljajo prvi rezultati popisa za devet občin, ki segajo v osrednji del slovenskega alpskega sveta, podatki o 4195 "hišah in stanovanjih, ki niso namenjena stalnemu bivanju". (Diagram). To število počitniških hiš v alpskem svetu pomeni 15,9 % vseh počitniških hiš v Sloveniji. Razpršene so predvsem po pobočjih in planotah osrednjega alpskega sveta in redkeje v dolinah (Jeršič, 1981); to je na območja, ki obsega 4176 km².

Med dvesto šestnajstimi katasterskimi občinami osrednjega slovenskega alpskega sveta ena tretjina ne izkazuje počitniških hiš; v sedmih je opazno upadanje in v petih stagnacija števila počitniških hiš. Kar v 128 katasterskih občinah (59,3 %) pa je število počitniških hiš v zadnjem desetletju poraslo (glej karto).

Več kot ena tretjina počitniških hiš je na nadmorski višini med 400 in 600 metri (37,3 %). V dolinskem svetu, ki ga je okrog 30 %, je le 0,4 % počitniških hiš. Posebno priljubljene so lege nad tristo metri nad dolinskimi ali kotlinskimi dnovi, saj leže

nad jesensko in zimsko inverzijsko meglo. Med 400 in 1000 metri nadmorske višine je zato kar štiri petine počitniških hišic (78,5 %). Karakteristično je tudi, da počitniške hiše ne segajo v visokogorje izven nekdanjih planšarskih in kmečkih naselij: le petnajst odstotkov jih je nad tisoč metrov nad morjem (Gosar, 1981).

Prebivalci Ljubljane, glavnega mesta republike, so prevladujoči lastniki hiš in stanovanj v alpskem svetu Slovenije: več kot polovica počitniških hiš je v njihovi lasti. Vpliv mest v Primorju (Koper, Nova Gorica) je očitno v občini Tolmin, vpliv Celja in Titovega Velenja pa v nozirski občini. Družbeno usmerjena gradnja počitniških bivališč v Kaninski vasi pri Bovcu (in deloma Čikare pri Kranjski gori) je pritegnila lastnike iz drugih republik Jugoslavije.

Zadnji popis kaže, da ima že vsako sedemnajsto gospodinjstvo (3,5 %) počitniško hišo ali stanovanje (apartman). Če upoštevamo, da je okrog osemsto počitniških bivališč v najbolj atraktivnih turističnih območjih (npr. na Pokljuki, v Kranjski gori in v Bovcu) v družbeni lasti (s ca. 50 % zasedenostjo), ocenjujemo, da petina Slovencev izrablja v taki ali drugačni obliki zgradbeno strukturo počitniških bivališč v republiki za rekreacijo in oddih.

Za gradnjo počitniške hiše ali nakup stanovanja se bodoči lastniki odločijo, ko imajo urejene bivalne in delovne razmere, ko so si osnovali družino, si pridobili stanovanje za stalno bivanje ter dosegli določen socialni vzpon in kariero na delovnem mestu. Akumulacija kapitala, ki nastaja zaradi zaposlitve dveh ali več članov v gospodinjstvu oziroma zaradi specifične stanovanjske (družbena ali "socialna" stanovanja ter nizke najemnine) in davčne politike (obdavčenje le vidnega, statistično registriranega

premoženja v individualni lasti) omogoča naložbo v počitniško hišo. Nakup zemlje (parcele) in gradnje hiše so med redkimi možnimi privatnimi investicijami, ki so za družbo sprejemljive in za katere se ne postavlja splošnih omejitev (kot npr. število zaposlenih v drobni industriji) in pogojev (npr. kvalifikacijska struktura). Tako so postale počitniške hiše potreba urbanega človeka (rekreacija kot del regeneracije telesa), dobra naložba presežnega kapitala ter izraz sodobnih teženj določenih socialnih slojev in družbene politike v socialistični Jugoslaviji.

V slovenskem alpskem svetu srečujemo dvoje območij, v katerih se je pod vplivom rekreacije, gradnje in lastništva počitniških hiš oblikovala kulturna pokrajina. Razlikujemo več tipov:

Območja počitniških hiš v in ob večjih turističnih središčih dolinskega sveta v osrčju visokogorja:

Za ta tip kulturne pokrajine je značilno, da živijo tod v simbiozi pravi turizem in počitniške hiše na eni strani ter kmetijstvo in druge dejavnosti, s katerimi se bavijo domačini, na drugi strani. Celo turistične dejavnosti postajajo neredko domena doseljencev, posebno takrat, ko gre za določene poklice in opravila. Počitniške hiše in stanovanja so večinoma v samostojnih zaselkih (Ribčev laz v Bohinju, Kranjska vas v Bovcu, Jasna in Čikare v Kranjski gori). Včasih so lastniki dediči ali imamo družinsko lastništvo nepremičnin v turističnem kraju (primeri iz Blede).

Območja počitniških hiš v svetu gorskih kmetij in zaselkov:

Širjenje počitniških hiš je v teh območjih premo sorazmerno

z ostarevanjem prebivalstva, opuščanjem ali omejevanjem planinske paše, s preslojevanjem gospodinjstev v mešana delavsko-kmečka, z zaposlitvijo v industriji (deloma v turizmu) ter z napredujočo tehnizacijo in motorizacijo v kmetijstvu (Klemenčič-Gosar, 1983). Počitniške hiše so zato prvenstveno nameščene na planinah ali v travno-gozdnih območjih, ki so bila v privatni lasti. Redkeje jim je bila v teh območjih (drugače je bilo v turističnih središčih) na voljo zemlja v družbeni lasti. Informacijo o možnosti gradnje počitniške hiše so posredovale generacije, ki so se v prejšnjih obdobjih odselile v mesta in so sedaj ponovno skupaj z drugimi meščani iskale "korenine" v alpskem svetu. Časovne razlike v preslojevanju posameznih kmečkih gospodinjstev in skladno s tem tudi želje po odprodaji nepremičnin so povzročile, da so gradili počitniške hiše postopoma, da so se na široko razrasle po vaških zemljiščih gorskega sveta in da so bile različne v izgledu in funkciji.

Alpsko okolje je z izjemo robnih predelov že nočno preoblikovano po pretežno stihijskih in anarhičnih razvojnih oblikah industrijsko-urbane družbe (Ilešič, 1978). Počitniške hiše in redka stanovanja za počitek in rekreacijo so sestavni del neenotne in dokaj stihijske občinske razvojne politike v slovenskem alpskem svetu.

V določenih obdobjih in v nekaterih občinah je bila gradnja individualnih hiš tolerirana, drugod so se je otepali. Rezultati take politike so bile številne "črne gradnje", razmeščene v gorskem svetu neplansko in anarhično (Ogorelec, 1978). Čeprav so podobne gradnje kasneje legalizirali, je v nekaterih občinah še vedno okrog dvanajst odstotkov nelegalnih počitniških hiš (Gosar, 1981).

Novejša urbanizacija, ki je segla z izgradnjo počitniških hiš tudi v alpski svet, izkorišča naravne resurse do take mere, da lahko govorimo o njihovi preobremenjenosti. Zaradi turističnih

in rekreativnih potreb prihaja letno v območje naših Alp okrog milijon in pol obiskovalcev, ki ob viških sezona skorajda podvojijo število tukaj živečega prebivalstva. Polucija zraka in vod je dosegla vrednosti, kot da bi v tem območju živelo štirikrat več ljudi (Radinja, 1980).

Po drugi strani pa so zaselki počitniških hiš na planinah in počitniška bivališča v vaseh pripomogli k ohranjanju poselitve visokogorskega sveta, ki je še v začetku sedemdesetih let kazala tendence odmiranja in propadanja. Še več, po pripovedovanju nekaterih avtorjev (Vojvoda, 1975; Avčin) so ponekod postala odločilni dejavniki pri urejanju kulturne pokrajine, saj so graditelji razmeroma mlad živelj, ki je bolj dinamičen in vpliven od domačinov. Njim se je treba zahvaliti za urejanje in asfaltiranje cest in za druge infrastrukturne naprave, objekte in dejavnosti. Zaradi njihove sezonske poselitve je postala oskrba gorskega sveta (pošta, časopisi, živila itd.) skozi vse leto dobra. Investicijska dejavnost občin je v hribovskih predelih sedaj sorazmerno večja, saj so dohodki preko davkov in drugih prispevkov obiskovalcev in lastnikov počitniških hiš dodatno okrepili njihove proračune. Krajevne skupnosti z večjim številom počitniških hiš upravičeno zahtevajo del teh dohodkov za sebe. (Tabele 1-9).

TABELA: Število počitniških hiš in njih lastništvo v osrednjem alpskem svetu Slovenije

Občina	Število počitniških hiš					Lastništvo počitniških hiš (v %)			
	1971	1981	Index 71/81	Letna gostota rast/km ²	Letna gostota rast/km ²	Interreg. lastniki (domača občina)	Ekstra regional. Ljubljana	Druga regional. območja SRS	Druga regional. območ. SFRJ tujina
Tolmin	114	486	426	37	0.52	8.8	32.9	39.4	18.9
Jesenice	170	722	552	55	1.93	22.1	59.2	9.1	9.9
Radovljica	462	1058	596	60	1.65	11.7	59.9	23.4	4.9
Tržič	45	231	513	19	1.49	45.0	32.0	23.0	0.0
Kranj	210	698	488	49	1.54	40.5	48.7	6.7	4.1
Šk. Loka	171	423	247	25	0.83	12.1	72.8	14.3	0.1
Kamnik	47	184	391	14	0.64	28.0	48.2	23.9	
Možirje	64	326	509	26	0.64	4.7	29.9	60.6	4.7
Ravne	∅	67	-	7	0.22	19.5	31.6	41.0	7.9
SKUPAJ	1283	4195	327	291	1.00	20.1	51.4	22.2	6.3
SR Slovenija	4281	27452	641	2317	1.35	x	x	x	x

x) ni podatka.

Opredelitev aktualnih problemov geografskega raziskovanja
počitniških bivališč

Problem počitniških bivališč v slovenski geografski literaturi vse od Jeršičevega članka v Geografskem vestniku (Jeršič, 1968) pred več kot enim desetletjem ni bil eksplicitno obdelan. Resda so posamezna diplomska dela (Plut, 1972; Marn, 1974) na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete obravnavala počitniške hiše kot enega od elementov preobrazbe kulturne pokrajine v subpanonskem in kraškem svetu Slovenije (dolina Krke, Trška gora), a celotnega pregleda po regijah oziroma pokrajinah nismo dobili. Slovenski geografi problema sicer niso prezrli, a obravnavali so omenjeni pojav največkrat v kombinaciji z drugimi pojavi in procesi (urbanizacija, deagrarizacija...), pri čemer je ponekod problem počitniških hiš stopil v ospredje. Tipičen primer je raziskava Klemenčiča in Paka o Rakitni, vasi in kraški planoti v gravitacijskem zaledju Ljubljane (Klemenčič-Pak, 1969). Obrobno sovпада pojav počitniških hiš tudi z obravnavo pastirstva (Vojvoda, 1968, 1975), turizma (Jeršič, 1973), krajinskega planiranja in načrtovanja v Alpah (Jeršič, 1981) itd. Celo poljudne publikacije, ki so jih geografi zasnovali z drugimi težišči, jih v najnovejšem času omenjajo (Gams, 1982).

V nasprotju z nekaterimi geografskimi šolami v Evropi, med katerimi bi v prvi vrsti omenil munchensko socialno-geografsko, pojav počitniških hiš v slovenski geografiji ni izključno domena "geografije turizma in rekreacije". Prej nasprotno: tega aspekta se veliko raje in pogosteje loteva urbana geografija, a tudi geografija podeželja, geografija prebivalstva in planiranje ter varstvo okolja. Vzroke za omenjeno obravnavo problema iščimo v dejstvu, da počitniške hiše v Sloveniji niso prevladujoč izraz

turistične pokrajine in turističnih krajev, temveč pojav, ki je kot izraz urbanega načina življenja prodrel v podeželski prostor, v katerem je zapolnil do neke mere vrzeli, ki so jih ustvarili depopulacija, deagrarrizacija in spremenjeni družbeno-ekonomski pogoji proizvodnje hrane.

Veliko pogosteje kot v geografskem tisku zasledimo laično obravnavo tega problema v tedenskem (npr. "Teleks", 1981/22, 23) in z emocijami obarvane izjave in razmišljanja o "lokacijski primernosti", "ustrezni davčni politiki" in "obremenitvi kulturne pokrajine" v dnevnem časopisju (npr. "Delo", 1983/165). Splošen vtis je, da nastopa javnost, družba - beri tudi "politika" - javno proti nadaljni gradnji počitniških hiš, pri čemer obremenjuje že obstoječe z novimi dajatvami (primer: Kranjska gora) in urbanističnimi pogoji (primer iz občine Radovljica). Novejši študiji Urbanističnega zavoda SR Slovenije (Ogorelec, 1978, 1980) podpirata z omejenimi dokazi tako politiko.

Geografi poizkušamo z nekaterimi dokazi omiliti negativno mnenje, ki ga ustvarjajo take in podobne študije, izjave in ukrepanje znanstvenikov, politikov in organov. Omenjamo pozitiven vpliv na oživitve odmirajočih območij s sezonskimi obiski, deli in preureditvami kmečkih hiš, stanov in zidanic v vikende. V diskusiji na avtorjev referat (Gosar, 1982) na simpoziju o geografiji podeželja omenja Mihevc (Urbanistični inštitut SRS) okrog dvatisoč tristo vaških oziroma kmečkih hiš, ki so spremenile lastnika in izgled oziroma so danes namenjene počitku in rekreaciji. Diskutant omenja tudi okrog šesttisoč opustelih kmečkih domov, ki bi jih lahko preuredili v počitniška bivališča.

Geografi poizkušamo nakazati ekonomsko pozitivne učinke, ki jih prinašajo počitniške hiše občinam oziroma njihovim proračunom, pri čemer pa ne pozabljamo, da omenjen proces celoletnega mestnega lastništva preoblikuje funkcije v klasični agrarni pokrajini in jih podreja (vsaj) v določeni meri svojim interesom. Zavedamo se, da

v določeni koncentraciji, razpršenosti po širšem prostoru in v nekaterih naravno-geografskih enotah pomenijo vprašljiv razvoj, ki neredko obremenjuje naravno ali družbeno strukturo pokrajine.

V nekaterih primerih najdemo potrditev naših razmišljanj tudi v ukrepanju družbe: v Zgornjem Posočju poizkušajo zaustaviti depopulacijo tudi z razvojem turizma in rekreacije (Bovec), pri čemer ima organizirana in koncentrirana rast počitniških hiš (Kaninska vas) pomembno vlogo. Po drugi strani pa razpršeno, v preteklosti divjo gradnjo počitniških hiš na kraški pokljuki omejujejo z zakonskimi določili pred kratkim razširjenega območja Triglavskega narodnega parka.

Statistično zajetje in prostorska razmestitev počitniških hiš v Sloveniji

Počitniške hiše v Sloveniji so bile prvič v zgodovini popisov in štetja prebivalstva in stanovanj v Jugoslaviji zajete ob popisu leta 1971 in obdelane v nekaterih krajših študijah (Pepeonik, 1975). Gradiva nekaterih avtorjev (npr. Jeršič, 1968, 1967), zbrana po občinah ali naseljih poprej, so bila pomankljiva. Popis leta 1981 je ponovno zajel tudi počitniške hiše tako, da s statistično gotovostjo govorimo o razrastu teh infrastrukturnih objektov turizma in rekreacije. Pri opredeljevanju pojma se statistiki in posredno preko njih tudi geografi srečujemo s problemi, ki so jezikovnega in vsebinskega značaja. Neredko vplivajo omenjene razlike na število in proces, ki ga spremljamo.

Statistične publikacije omenjajo ob dveh popisih dvoje različnih naslovov za več ali manj isti pojav: prvič "stanovanja za počitek in rekreacijo" in nazadnje "stanovanja za občasno bivanje". Geografi se spoprijemamo z dvema terminoma v zaporednih ciklih: najprej smo strokovno utemeljili termin "sekundarna počitniška bivališča", nato pa trdovratno vztrajali pri besedi "vikend", ki si je pridobil

ljudsko prislovičnost. Sicer pa v novejšem času pogosto uporabljamo izraz "počitniško bivališče" (če gre za sekundarno počitniško bivališče, kje je potem primarno počitniško bivališče?), ki je včasih identično s "počitniško hišo" ali "počitniško hišico", največkrat pa vključuje slednje in "stanovanja - apartmane za počitek in rekreacijo".

Jugoslovanska statistika in geografi štejemo k počitniškim bivališčem vidne, stalne gradbene izraze omenjene infrastrukture turizma in rekreacije. V nasprotju z nekaterimi tujimi avtorji (J.Maier, K. Ruppert, 1973; Graf, 1981) in tudi z munchensko socialno geografijo je izostalo štetje in vključevanje šotorov, ki so stalno postavljeni na šotoriščih (ker urejenih šotorišč v smislu zahodnoevropskih ne poznamo), jaht in kombijev (mobil-home), ki omogočajo prenočevanje ter počitniških prikolic. Mnenje avtorja je, da prav slednje bistveno vplivajo na turistično-rekreativno obnašanje prebivalstva Slovenije in Jugoslavije, saj so v privatni in družbeni lasti bistven sestavni del turistične infrastrukture obmorskih predelov. V najnovejšem času se stalno nameščene in občasno v rekreativne namene rabljene počitniške prikolice kažejo tudi v alpski pokrajini (šobčev bajer, Bohinj, Bovec). Tabela 21.

Po statističnih podatkih, zbranih ob zadnjem popisu, ima vsako petnajsto slovensko gospodinjstvo počitniško bivališče. Okrog sedemindvajset tisoč si je svoj drugi dom uredilo v Sloveniji, okrog pet tisoč pa v drugih predelih Jugoslavije, predvsem v Zahodni Istri in Kvarnerju. Znotraj Slovenije jih najdemo v vseh prirodno-geografskih enotah in tudi v mestnih središčih (npr. v občini Ljubljana-Center je 18 počitniških hiš). Nikjer pa niso pretežni izraz kulturne pokrajine, kot na primer v nekaterih evropskih alpskih območjih (Barbier, 1974), saj predstavljajo le okrog 4,3 % celotne zgradbene strukture oziroma stanovanj. Celo v turističnih središčih slovenskih Alp, kot so Kranjska gora (33,4 %), Bled (8,7 %), Bohinj (40,6 %) ali Bovec (26,5 %), redko presežejo tretjino vseh stanovanj.

3. Razmere in problemi počitniških bivališč v slovenskem alpskem svetu

Probleme, povezane z demografskim in poselitvenim razvojem v slovenskih Alpah, so dodobra obdelali Klemenčič (1975, 1981), Ilešič (1975) in Medved (1970) v treh Zbornikih iz posvetovanj slovenskih geografov. Učinkovanje demografskih in socialnih struktur na sezonsko poselitev alpskega sveta nikjer ni eksplicitno poudarjeno. Mislim pa, da ne gre zanikati korelacijske zveze med številom počitniških bivališč in socio-ekonomskimi procesi, ki so se odvijali v našem alpskem svetu in ki so preoblikovali tukajšnjo kulturno pokrajino.^{x)}

Ob upoštevanju demografskih indikatorjev v podeželskih naseljih, v katerih je število počitniških hiš visoko, opazimo nekatere značilnosti, ki slutene procese empirično najboljše opredele. Tabela 2.

Industrializacija je odtegnila mlado prebivalstvo iz kmečkih gospodinjstev, v katerih so ostali le ostareli člani, nesposobni takega

---

x) Pojav počitniških hiš je podobno kot drugod v alpskem svetu pretežno sovpadal z razvojem turizma. Najstarejše tovrstne oblike turistične infrastrukture srečujemo v turističnih središčih klasičnega "jezersko-alpskega turizma", ki ga poznamo iz primerov v Bavarskih Alpah (Ruppert, Danz), na Koroškem (Paschinger, Seger), v švici (Veyret, Herbin) in drugod. Po nastanku recenten je pojav počitniških hiš v mestom bližnjih izletniških točkah in v "klimatsko-gorskih" turističnih centrih, v katerih so pričeli razvijati zimsko-športno rekreacijo. Povsem nova pa je omenjena poselitev na kraških visokogorskih planotah, na območju nekdanjega planskega pašništva. Proces v razvoju kulturne pokrajine je na teh območjih karakterističen, saj se v njem zrcalijo vse faze povojnega razvoja družbe in gospodarstva v alpskem svetu Slovenije.

kmečkega dela in obsega opravil kot v času pred drugo svetovno vojno. Število vsega mladega in kmečkega prebivalstva se manjša (Klemenčič, 1981); skladno s tem je število živine manjše, njena struktura je drugačna (Vojvoda, 1975) in obseg polj, ki so služila prehranjevanju domačinov (polikultura za dom), se z leti krči (Medved, 1970). Površine, ki so bile ob odvečni delovni sili na kmetiji (agrarna prenaseljenost) ročno obdelane in do katerih so vodile peš poti in steze, v dobi motorizacije, traktorske obdelave in kamionskega prevoza živine na planino niso bile več zanimive za kmečko produkcijo (Klemenčič-Gosar, 1983). Opuščajo se oddaljene parcele in tiste planine, do katerih v določenem časovnem obdobju ni bilo speljanih gozdnih, za motorni promet prevoznih cest.

Stanje bivanja prebivalstvene strukture in kmečkega gospodarstva je trajalo dve desetletji, dokler se za gorski in planšarski svet niso zainteresirale določene socialne skupine urbanega prebivalstva. Deloma ali povsem opuščene planine so doživele na začetku sedemdesetih let regeneracijo pod vplivom specifične turistične infrastrukture počitniških parcel in hiš, ki so razkosale nekdanjo enotno površino planin. Ovire, ki so prej omejitveno delovale (ceste, pomanjkanje motorizacije, pospeševanje planšarstva) so bile odpravljene, saj so vzporedno z vikendi segle do planin, prej dostopnih le po stezah, široke ponekod asfaltirane ceste. (Gradbeni material je bilo treba pripeljati s tovornjaki.) Klasičnega kmetijstva nove infrastrukturne pridobitve vseeno niso oživile, saj se je gospodarstvo v obdobju stagnacije že preusmerilo na maksimalno izkoriščanje dolinskega dna in hlevsko govedorejo. V visokogorskem svetu zato kmetijsko-planšarska funkcija v pokrajini izumira, oživlja pa turistično rekreativna.

Skladno z naraščajočim pomenom Alp za turizem in rekreacijo so se v slovenskih Alpah razvijale prostorsko in časovno različne oblike specifične turistične infrastrukture, ki jim pravimo "počitniške

hiše, stanovanja in apartmani". Svojstveno so oblikovale pokrajino v okviru naslednjih geografskih enot:

Počitniške hiše in stanovanja v jezersko-gorski pokrajini: so po svojem nastanku najstarejše, saj zasledimo lastništvo nepremičnin na območju obeh jezer, Bleda in Bohinja, že ob koncu prejšnjega stoletja (Jeršič, Vojvoda, Vasovič,). Značilno zanje v prvi fazi razvoja je, da so v lasti višjega socialnega sloja in da se razvrščajo skladno z razvojem primarne turistične infrastrukture. Med vojnama so tudi v domeni srednjega sloja. Po drugi svetovni vojni pa srečujemo dvoje različnih faz razvoja: najprej, vzporedno z zastojem v turizmu, tudi zastoj v izgradnji počitniških bivališč in nato ponovno oživitvev preprodaje nepremičnin in preurejanje hiš in stanovanj v počitniška bivališča (Bled) oziroma izdvojitev lokacij za naselja počitniških hiš (Bohinj). Omenjeni tip alpske kulturne pokrajine, ki ga karakterizirata skladno stacionarni turizem in pojav počitniških hiš in stanovanj zavzema po površini (Bohinj, Radovljiška kotlina) okrog tri odstotke slovenskih Alp. V tem območju se nahaja 21 odstotkov počitniških bivališč v alpskem svetu.

Počitniške hiše in apartmani v zimsko-športnih središčih: so se razvijali skladno z razvojem in modo zimskih športov. Čeprav gre v omenjenih krajih za klasična izhodišča v gore, pred obdobjem zimskih športov niso bila zanimiva za gradnjo počitniških hiš. Ocenjujemo, da je v Sloveniji okrog 300.000 smučarjev, za katere kapacitete večjih zimsko-športnih centrov (Kranjska gora, Bovec) ne zadostujejo. Interes za posedovanje nepremičnine v bližini smučišča je predvsem v zdajšnji energetske krizi velik. Na prostorsko različnih lokacijah se v teh krajih razvijata hotelski turizem in rekreacija, izhajajoča iz počitniških bivališč. Eno-dnevni obiski izletnikov dopolnjujejo sliko kraja in turistične rabe. Omenjeni tip alpske pokrajine, ki ga karakterizirajo na

eni strani mednarodni in masovni turizem ter izletništvo, na drugi strani pa rekreacija obiskovalcev počitniških hiš in apartmanov zavzema po površini (Zg. Savska in Zg. Soška dolina) okrog pet odstotkov slovenskih Alp. V tem območju se nahaja 16 odstotkov počitniških bivališč alpskega sveta.

- c) Počitniške hiše in stanovanja v izletniških krajih in klimatskih letoviščih: se v omenjeni obliki pojavljajo v manjših turističnih krajih, ki so bili svojčas relativno turistično bolj razviti. Tu nadomeščajo klientelo, ki je z leti izostala in oblikujejo svojske, v poletni sezoni večkrat obiskane pokrajine. Podobno velja za izletniške kraje v neposrednem zaledju večjih urbanih aglomeracij, kjer med hišami delavsko-kmečkih gospodinjestev ali na posameznih lokacijah ob vaseh rastejo počitniške hiše in zaselki počitniških hišic. Omenjeni, že deloma predalpski tip pokrajine, zavzema po površini (Zgornje Sorška, Kokrška, Kamniško-bistriška in Savinjska dolina) okrog devet odstotkov slovenskih Alp. V tem območju se nahaja 31 odstotkov počitniških bivališč.
- d) Počitniške hiše in stanovanja na območju planšarij, gorskih kmetij, zaselkov in vasi: so tipičen izraz slovenske alpske pokrajine med dolinskim dnem in gozdno mejo. Predhodno smo omenili že glavne značilnosti razvoja te kulturne pokrajine, ki mu sledimo od klasičnega tipa kmečko-planšarskega gospodarjenja preko deagrarnizacije, depopulacije in preslojevanja do dokaj stabilnih oblik v pokrajini. V njej združujejo interese in funkcije gorsko kmetijstvo, kmečki turizem in rekreacija, izhajajoča iz številnih počitniških hiš, zgrajenih v preteklih dvajsetih letih. Sliko omenjene kulturne pokrajine opredeljujejo več ali manj razpršene gradnje počitniških hišic, ki v nekaterih območjih že občutno presegajo število stalno naseljenih domov. Restriktivni ukrepi občin alpskega območja so zavrli gradnje samostojnih in novih zgradb, toliko bolj pa zadnja leta napreduje obnova in preureditev staj, delov kmečkih domov in hlevov ter gospodarskih poslopij za sezonsko poselitev. Zaradi razpršenosti počitniških hiš

takega tipa po planinah (npr. Krvavec) in visokogorskih kraških planotah (Pokljuka, Jelovica, Mežakla) ter na pragovih fluvio-glacialnih dolin (npr. Vrsnik) cenimo, da zavzema območje tega tipa sezonske poselitve okrog ene tretjine našega gorskega sveta in da je v njem 32 odstotkov počitniških hiš.

Slovenski alpski svet, ki se razteza na površini devetih občin in obsega 4176 km², je že močno preoblikovan po počitniških hišah in stanovanjih. Okrog 4306 počitniških bivališč direktno ali indirektno vpliva na razvoj in funkcijo okrog polovice alpskega teritorija na Slovenskem. Ostala območja so po značaju dolinska s prevlado stalne poselitve, klasične industrije in ravninskega kmetijstva ali pa so visokogorska, skalnata in gozdnata in s tem nezanimiva za turistično-rekreativno infrastrukturo tega tipa.

Počitniška bivališča v Bohinju - primer intenzivne preobrazbe alpske pokrajine^{x)}

Bohinj je pokrajinsko ime za nekdanj funkcijsko enoten svet dolin in uravnav ob Bohinjskem jezeru in Savi Bohinjki ter planin na okoliških planotah in pobočjih Julijcev. Vanj je na začetku stoletja z izgradnjo Bohinjske proge iz Dunaja v Trst prodrel turizem in z njim redke letoviške zgradbe ljubiteljev gora. Šele povojna doba je odprla na stežaj vrata turizmu in postopni izgradnji počitniških hiš in naselij. V Bohinju imamo devet naselij, pet na območju planin in kraških planot (Koprivnik, Zajamniki, Uskovnica, Gorjuše in Goreljek), štiri pa v dolinskem svetu (Ukanc, Ribčev laz, Polje,

---

x) Več let zapored opravljajo študentje višjih letnikov geografije terenske vaje v Bohinju in na Bledu. Med drugim proučujejo tudi vpliv in strukturo sezonske poselitve. Rezultati tega dela so večinoma zajeti v seminarskih in diplomskih delih študentov.

Stara Fužina), v katerih so počitniške hiše že pomemben, če že ne prevladujoč, izraz kulturne pokrajine, vaških naselij in turistične infrastrukture.

V dolinskem svetu srečujemo dva tipa gradenj počitniških hiš:

- družbeno usmerjeno in vodeno gradnjo počitniških hiš, ki tvorijo zaključeni naselji v zaledju Bohinjskega jezera (Ukanc, Ribčev laz) in
- individualno pridobljeno in izgrajeno zvrst počitniških hiš in stanovanj v vaških naseljih in njih parcelah Bohinjskega kota (Stara Fužina, Polje).

Podobno so počitniška bivališča spremenila izgled vaških naselij in območij na višje ležečih kraških planotah, posebno na Pokljuki (Koprivnik, Gorjuše), obenem pa so vdrla v območje planin, kjer so s preureditvijo stanov za živino in z gradnjo počitniških hiš (Uškovnica, Goreljek, Zajamniki) spremenila izgled in funkcijo pokrajine.

Kmečka zemlja, ki je bila prvotno v rokah domačih kmetov oziroma njihovih sorodnikov (72 %), je s spremembo lastništva, ki je sedaj mestno (več kot 75 %) in po socialni oziroma izobrazbeni strukturi pretežno akademsko izobraženo (37,5 %), prešla v drugo funkcijsko kategorijo izrabe. Struktura za kmečko produkcijo zadržanih parcel kaže, da so lastniki v povprečju odprodali že več kot polovico parcel. Novi lastniki pa so si izbrali območje Bohinja zaradi "lepote kraja, miru, svežega zraka in ugodne klime (?)" - 60,9 %, "rekreacije in turizma" - 17,1 % in "naložbe kapitala" - 10,5 %. Kmetovanje jim je manj zaželen, vendar avtentičen izraz te pokrajine.

V Bohinju anketirani lastniki počitniških hiš (n je 381) žive v družbenem stanovanju (44,6 %) ali pa so si v povojnem času izgra-

dili zasebno hišo (35,4 %). Za nakup parcele so se odločili predvsem po letu 1960 (69,6 %), pri čemer je bilo desetletje med leti 1965 in 1975 tudi gradbeno najbolj aktivno (40,8 %). Velikost posamezne parcele precej presega 500 m² površine (60,8 %), čeprav imajo parcele v povprečju le 571 m². Počitniška hiša je v nasprotju s tem po velikosti dokaj skromna, saj ima večina manj kot 50 m² stanovanjske površine (84 %) v brunaricah (44 %) ali v skromnem alpsko-vilskem tipu hiše.

Obisk počitniške hiše z leti upada in se preusmerja le na en ali dva letna časa. Nekdaj tako popularno izletništvo iz Ljubljane k počitniškemu bivališču v Alpah ob koncu tedna, po čemer je počitniško bivališče pridobilo tudi ljudsko ime "vikend", je zamrlo. Zanimivo pa je, da v pomembnejših mesecih zimske sezone obisk ni nadpovprečen. V pred in posezonskem obdobju, februarja ter maja (prazniki), junija in septembra, je število obiskov mnogo večje. V obeh poletnih mesecih preživi polovica lastnikov počitniških bivališč v Bohinju po mesec dni. Za počitnikovanje na morju je interes manjši, a vseeno kar 64 % gospodinjstev lastnikov nameni najmanj en teden oddihu v Istri in Slovenskem Primorju (35 %). Izmed sedemnajstih zvrsti aktivnosti je najbolj priljubljeno planinarjenje (sprehajanje) tako v dolini kot na planinah. V dolini prevladujejo vodni športi (čolnarjenje, plavanje) v poletnem in alpsko smučanje (Vogel, Kobla) ter teki v zimskem času. Na Pokljuki je vse poletje in jesen namenjena nabiranju gozdnih sadežev, zima pa pritegne le omejeno število smučarjev (med 66,7 in 75 %). (glej tabele 10-18).

Primeri iz Bohinja kažejo, da se je slovenski alpski svet v zadnjih dvajsetih letih intenzivneje funkcijsko preslojeval kot kdajkoli doslej. V nemajhni meri gre zasluga za to relativno težavnim razmeram gospodarjenja na kmetijah (vključujoč socialne in demografske pokazatelje), možnostim, ki so jih nudili industrija in turizem in nenazadnje romantična zanesenost prebivalcev mest do alpskega

prostora, ki se je kazala v nakupu parcel za gradnjo počitniških hiš. Obdobja funkcijske transformacije slovenskih Alp iz kmetijsko-industrijske v rekreativno-turistično (na približno polovici alpskega ozemlja pri nas) gre počasi h koncu. Deloma so k temu prispevali omejitveni ukrepi v politiki poseljevanja alpskega sveta oziroma ukrepi varstva narave in kulturne dediščine. Deloma pa gre pripisati zastoj v gradnji počitniških bivališč upadanju standarda, krizi družbeno-ekonomske ureditve in energetskega problema. Veliko več prebivalcev Slovenije se obenem zaveda pomembnosti zaščite in varovanja okolja. Prav to pa je problem, ki ga ravno v slovenskem alpskem svetu, posebno še na območju Bohinja, nismo rešili.

Specifičnost počitniških hiš v alpskem svetu Jugoslavije je resda njihova statistično zasnovana stagnacija, a obenem tudi večja rast števila tistih počitniških bivališč, ki so v zadnjih letih spremenila lastništvo oziroma se preslojila (na papirju) v stalna bivališča. S tem so deležna ugodnosti obmejnih območij (prehodi preko meje s propustnico) in v okviru predvidene davčne politike. Atraktivnost počitniške hiše v slovenskem alpskem svetu ni le v njenem naravnem, temveč tudi v družbenem okolju.

I. SLOVENSKI ALPSKI SVET:

Tabela 1: POČITNIŠKE HIŠICE

<u>Starost lastnika počitniške hišice</u>		
do 30 let	2	1,9 %
od 30-40 let	2	1,9 %
od 40-50 let	20	19,6 %
od 50-60 let	56	54,9 %
nad 60 let	22	21,6 %
Skupaj	102	100,0 %

Tabela 2: POČITNIŠKE HIŠICE

<u>Člani lastnikove družine</u>		
do dva člana	36	35,3 %
do 3 člani	18	17,6 %
do 4 člani	30	29,6 %
do 5 članov	6	5,9 %
več kot 6 članov	12	11,8 %
Skupej	102	100,0 %

Tabela 3: POČITNIŠKE HIŠICE

<u>Izobrazbena struktura lastnikov počitniških hišic</u>		
1. osnovnošolska	8	7,8 %
2. obrtna poklicna srednja šola	12	11,8 %
3. srednja šola (gimnazija)	28	27,5 %
4. višja šola	16	15,6 %
5. univerza	38	37,2 %
Skupaj	102	100,0 %

II. SLOVENSKI ALPSKI SVET:

Tabela 4: POČITNIŠKE HIŠICE:

<u>Velikost parcele s počitniško hišico</u>		
do 500 m ²	24	23,5 %
500-1000 m ²	46	45,1 %
1000-1500 m ²	18	17,6 %
1500-2000 m ²	4	3,9 %
nad 2000 m ²	10	9,8 %
Skupaj	102	100,0 %

Tabela 5: POČITNIŠKE HIŠICE:

<u>Velikost počitniške hišice</u>		
do 20 m ²	8	7,8 %
20-30 m ²	26	25,5 %
30-40 m ²	30	29,4 %
40-50 m ²	22	21,6 %
nad 50 m ²	16	15,7 %
Skupaj	102	100,0 %

Tabela 6: POČITNIŠKE HIŠICE:

<u>Velikost osnovnega stanovanja</u>		
do 50 m ²	4	3,9 %
50-75 m ²	52	50,9 %
75-100 m ²	30	29,4 %
100-150 m ²	16	15,7 %
nad 150 m ²	0	0,0 %
Skupaj	102	100,0 %

III. SLOVENSKI ALPSKI SVET

Tabela 7: POČITNIŠKE HIŠICE:

<u>Kraj bivanja lastnika počitniške hišice</u>		
Ljubljana	52	50,9 %
Kranj	14	13,7 %
Radovljica	30	29,4 %
Zagreb in drugi kraji SFRJ	20	19,6 %
Od drugod v SRS	6	5,9 %
Skupaj	102	100,0 %

Tabela 8: POČITNIŠKE HIŠICE:

<u>Obiski v počitniških hišah</u>		
v mesecih 12, 1, 2,	32	14,8 %
v mesecih 3, 4, 5,	28	12,8 %
v mesecih 6, 7, 8,	98	44,9 %
v mesecih 9, 10, 11,	60	27,5 %
Skupaj	218	100,0 %

Tabela 9: POČITNIŠKE HIŠICE:

<u>Vzroki za izgradnjo počitniške hiše</u>		
mir	40	19,8 %
dober zrak	32	15,8 %
možnost rekreacije	29	14,3 %
možnost počitka	28	13,8 %
živeti z naravo	16	7,9 %
izogniti se vsakdanjemu stresu	14	6,9 %
uživati v panorami	13	6,4 %
biti neodvisen	10	4,9 %
biti na svojem	10	4,9 %
zdravstveni razlogi	6	2,9 %
ostati aktiven	4	1,9 %
Skupaj	202	100,0 %

Tabela 10: Počitniške hiše glede na nadmorsko višino v Julijskih Alpah

Področje glede na nadmorsko višino	Število počitniških hiš glede na nadmorsko višino po občinah							
	Julijske Alpe		Jesenice	Radovljica	Tržič	Kranj	Kamnik	Šk.Loka
	absol.	relat.						
pod 400 m	72	6,4 %	-	1	-	18	2	51
400-600 m	417	37,3 %	12	198	22	98	10	77
600-800 m	214	19,1 %	71	74	7	17	29	16
800-1000m	247	22,1 %	87	122	1	6	6	25
1000-1200m	86	7,7 %	-	31	15	37	-	3
nad 1200 m	82	7,3 %	-	36	-	46	-	-
SKUPAJ	1118	100,0 %	170	422	45	222	47	172

Vir: Podatki popisa 1971.

Tabela 11: Lastniki počitniških hiš v Bohinju glede na sedež stalnega bivališča (n=286)

Kraj počitniškega bivališča	K r a j s t a l n e n a s e l i t v e			
	Gorenjska	Ljubljana	Kranj	Drugod
Polje	9,9	73,2	14,1	2,8
Ūkanc	3,2	90,3	-	6,5
Ribčev laz	8,8	88,2	-	3,0
Stara Fužina	6,2	82,9	-	10,9
Koprivnik	8,7	39,1	43,5	8,7
Gorjuše	20,0	73,3	-	6,7
Goreljek	6,3	65,3	15,8	12,6
Uskovnica	17,2	82,8	-	0,0
Zjamniki	11,8	76,5	11,8	0,0
BOHINJ	9,2	75,7	3,9	11,2

Tabela 12: Lastniki počitniških bivališč glede na zvrst stalnega bivališča (n=130)

Kraj počitniškega bivališča	družinska hiša %	najemniško stan. %	lastniško stan. %	drugo %
Polje	45,0	30,0	20,0	5,0
Ukanc	17,4	47,8	30,4	4,4
Ribčev laz	15,4	61,5	23,1	-
Stara fužina	18,2	81,8	-	-
Koprivnik	62,5	37,5	-	-
Gorjuše	16,7	50,0	33,3	-
Goreljek	57,6	30,3	9,1	3,0
Uskovnica	30,0	50,0	10,0	10,0
Zajamniki	16,7	83,3	0,0	-
BOHINJ	34,4	44,6	17,1	3,6

Tabela 13: Vzroki prodaje zemlje lastnikom počitniških hiš v Bohinju (n=125)

Kraj počitniškega bivališča	socialni motivi prodajalca					gospodarski motivi				drugi motivi	
	stara-rost	smrt	bole-zen	seli-tev	delo	dénar	dra-ginja	moder-nizacija	pre-log	dedo-van.	
Ukanc	4,4	-	-	4,4	-	-	-	4,4	60,9	13,0	13,1
Ribčev laz	-	7,7	-	-	-	16,1	-	-	7,7	-	38,5
Stara Fužina	12,5	12,5	-	-	12,5	50,0	-	12,5	-	-	-
Polje	-	-	-	10,0	-	65,0	-	5,0	-	-	20,0
Koprivnik	11,6	-	-	-	-	37,5	12,5	-	12,5	12,5	33,4
Gorjuše	-	-	-	-	-	16,7	-	16,7	-	-	66,6
Goreljek	9,4	3,1	3,1	9,4	-	37,5	-	9,4	-	9,4	18,7
Uskovnica	33,3	22,2	-	-	-	-	-	-	11,1	11,1	22,2
Zajamniki	33,3	-	-	-	-	33,3	-	-	16,7	16,7	16,7
BOHINJ	7,2	3,2	1,6	4,8	0,8	44,0	0,8	5,6	3,2	7,2	20,6

Tabela 14: Vzroki za izgradnjo počitniške hiše v Bohinju (n=125)
(v %)

Kraj počitniškega bivališča	Klima	Le-pote nara-ve	je-zero	mir	zrak	raz-gled	srpo-stiti se	poči-vati	de-lati na pro-stem	aktiv-na re-kreac.	na-ložba denar.	dedo-vanje	poce-ni ži-vljen.	prom.-do-stop-nost	drugo
Ukanc	14,6	14,6	14,6		14,6	6,7	-	-	0,7	10,6	4,4	1,3	2,6	6,6	-
Ribčev laz	16,3	16,3	7,5		16,3	-	1,25	1,25	2,5	7,5	-	-	-	7,5	7,5
Stara fužina	12,5	14,3	-		14,3	-	-	-	-	14,3	14,3	-	14,3	7,1	5,4
Polje	14,5	14,5	-		14,5	0,8	-	-	0,8	11,5	13,7	-	-	6,8	7,8
Koprivnik	15,9	18,2	-		18,2	18,2	-	-	-	4,5	6,8	2,3	-	4,5	11,4
Gorjuše	17,6	17,6	-		17,6	17,6	-	-	8,9	-	5,9	-	-	2,9	17,6
Goreljek	14,9	14,9	-		14,9	14,9	-	0,5	3,3	11,2	3,3	-	-	9,7	12,1
Uskovnica	14,5	14,5	-		14,5	14,5	-	-	-	3,6	-	1,8	-	7,3	14,5
Zajamniki	17,6	17,6	-		17,6	17,6	-	-	5,9	-	-	-	-	-	8,8
BOHINJ	15,3	15,0	3,5		15,3	15,3	0,2	0,2	1,8	9,2	5,3	0,6	0,2	8,6	7,9

Tabela 15: Izbrani socialni in demografski kazalci, ki opredeljujejo lastnosti lastnikov počitniških hiš in prodajalcev parcel v Bohinju. (n=45, n=125) (v %)

Kraj počitniškega bivališča	Socialna struktura prodajalcev								socialna struktura kupcev				
	Kmetje	De- lavci	Urad- niki	Obrt- niki	Upo- koj.	Soro- dniki	Znan- ci	Za- druga	Osn. šola	Obrt. šola	Sred. šola	Visoka šola	Brez navedbe
Ukanc	82,6	4,4	-	4,4	-	8,7	-	-	8,1	8,1	22,6	43,5	10,7
Ribčev laz	53,6	-	2,2	2,2	-	7,7	-	23,1	20,6	8,8	17,6	47,1	5,9
Stara fužina	37,5	25,0	12,5	-	25,0	-	-	-	2,9	2,9	22,9	62,9	8,6
Polje	65,0	10,0	20,0	-	-	-	5,0	-	5,6	9,9	18,3	40,8	25,3
Koprivnik	37,5	12,5	-	-	-	37,5	12,5	-	4,4	21,7	30,4	17,4	26,1
Gorjuše	66,7	-	-	-	-	16,7	16,7	-	6,7	26,7	40,0	20,0	6,7
Goreljek	56,3	-	18,8	-	-	12,5	3,1	9,3	11,6	20,0	29,5	28,4	10,5
Uskóvnica	66,3	-	11,1	-	-	22,5	-	-	3,5	27,6	24,1	34,5	10,3
Zajamniki	50,0	-	-	-	-	16,7	16,7	16,7	11,8	5,9	29,4	29,4	23,5
BOHINJ	60,8	3,2	10,4	1,6	1,6	11,2	5,6	5,6	8,7	13,9	24,7	37,5	15,2

Tabela 16: Karakteristike počitniških hiš v Bohinju (n=125)

Kraj počitniškega bivališča	bivalna površina (v m ²)				tip gradnje		v gra- dnji	dovršena izgradnja poč.hiče			
	pod 20	20-40	40-60	nad 60	bru- narica	alp- ski		do 1950	1950/60	1960/70	po 1970
Ukanc	4,3	47,8	26,1	21,7	8,7	87,0	4,3	21,7	21,8	34,8	21,8
Ribčev laz	-	53,9	30,8	15,4	-	92,3	7,7	-	-	46,2	53,8
Stara fužina	-	-	87,5	12,5	25,0	75,0	-	37,5	-	25,0	37,5
Polje	-	35,0	55,0	10,0	20,0	80,0	-	5,0	-	5,0	90,0
Koprivnik	-	87,5	12,5	-	87,5	12,5	-	12,5	12,5	37,5	37,5
Gorjuše	16,7	50,0	16,7	16,7	83,3	16,7	-	16,7	-	50,0	33,3
Goreljek	15,6	53,2	31,2	-	90,6	9,4	-	9,4	3,1	15,6	71,8
Uskovnica	11,1	44,4	33,3	11,1	33,3	55,6	11,1	22,2	-	44,4	33,3
Zajamniki	33,3	66,7	-	-	50,0	50,0	-	-	-	33,4	66,6
BOHINJ	8,0	48,0	34,7	9,6	44,0	53,6	2,6	12,8	5,6	27,2	54,4

Tabela 18: Raba prostega časa lastnikov počitniških hiš v Bohinju (n=125)

Kraj poč.bivališča	Povprečna dolžina bivanja(po dnevih)												+Vrsta izrabe prostega časa				
	meseci												Plani-	Smu-	Sonče-	Nabi-	Druge
	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	narje-	čanje	nje,	ranje	dejav-
													nje	- tek	kopanje	sadežev	nosti
Ukanc	10	5	6	7	9	7	20	22	9	7	8	4	8	8	10	10	6
Ribčev laz	12	8	5	6	6	7	17	22	6	5	8	8	1	8	10	10	5
Stara fužina	14	5	5	6	13	11	26	23	10	6	9	5	9	5	9	10	6
Polje	13	5	6	6	9	8	18	15	6	6	8	5	8	9	8	6	5
Koprivnik	8	6	5	5	7	7	11	14	6	5	7	7	6	8	5	8	2
Gorjuše	10	2	2	2	4	3	14	13	3	3	3	2	9	9	8	9	6
Goreljek	12	4	3	4	5	8	14	18	8	4	5	4	9	9	7	9	3
Uskovnica	8	5	3	3	4	4	12	16	8	3	4	3	10	9	8	7	2
Zajamniki	2	2	1	3	4	3	26	30	21	3	4	1	7	5	5	10	1
BOHINJ	10	5	4	5	7	7	18	19	9	5	6	4	8	8	8	9	4

+vrednotenje od 1 - 10.

TABELA 20: Pocitniske hise v Sloveniji

REGIJA/OBMOCJE	STEVILO OSICIN	STEVILO IN DELEZ		RAST POCITNISKIH HIS		
		POCITNISKIH HIS		V LETIH 1971/81		
		1971	1981			<indeks>
alpska obmocja	9	1284	28.3%	4309	15.2%	336
predalpska obmocja	14	703	15.5%	4828	17.1%	687
kraska obmocja	9	668	14.7%	3378	11.9%	506
oziarska obmocja	6	591	13.0%	2772	9.8%	469
sabeamska obmocja	17	1295	28.9%	12980	15.9%	1002
SLOVENIJA		4541		28267		622

TABELA 21: Socio-ekonomski dejavniki razvoja v nekaterih podezelskih naseljih z vecjim stevilom pocitniskih his (izbran kraj v pos. alpskih obc.)

NASELJE/ZASELEK	STEVILO POCIT:HIS 1981	STEVILO		STEVILO		DELEZ		PREBIVALCEV	
		PREBIVALSTVA		CISTIH		PO STAROSTI			
		1953/61/71/81		KMETBU		1961	1971		
				1961	1971	>40?<40 let	>40?<40 let		
Trenta	60	267	260	183	157	23	8	152:108	94:89
Planina pod Golico	58	360	298	256	234	18	9	198:100	165:91
Koprivnik-Gorjuse	178	647	568	498	413	191	117		
Lom pod Storzicem	22	203	244	230	228	23	17	171:73	149:81
Ambroz pod Kravcem	69	58	67	49	44	16	19	50:17	32:18
Zg. Sorica	19	240	207	180	155	29	18	119:88	92:88
Crna pri Kmanuku	40	178	276	251	235	10	5	228:48	178:73
Gornji Grad	38	680	718	722	900	33	37	454:264	415:307
Podpeca	9	820	710	502	330	12	8	491:219	298:204

Literatura:

1. Bernot F., Klima Gorenjske, v "Gorenjska", Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, str. 107-119, Ljubljana, 1981.
2. Blažević I.-Pepeonik Z., Turistička geografija, Zagreb, 1979.
3. Bračić V., Turistična geografija, Maribor, 1964.
4. Gams I., Geomorfološke in klimatske razmere v Jugovzhodni Koroški, v "Jugovzhodna Koroška", str. 27-61, Ljubljana, 1970.
5. Gams I., Pokrajinsko-ekološka sestava Gorenjske, v "Gorenjska", Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, str. 18-30, Ljubljana, 1981.
6. Gams I., Gore, v "Slovenske gore", str. 9-67, Ljubljana, 1982.
7. Gosar A., Die Frequenz der grenzüberschreitenden Touristenströme nach Jugoslawien bzw. Slowenien, v "Tourism and Borders", Frankfurter Wirtschafts und Sozialgeographische Schriften 31, str. 25-30, Frankfurt/Main, 1979.
8. Gosar A., Urban Growth and Recreation in Slovenia, v "Studies in the Geography of Tourism and Recreation II", Wiener Geographische Schriften 53/54, str. 176-185, Wien, 1979.
9. Ilešič S., Slovenske pokrajine (Geografska regionalizacija Slovenije), v "Geografski vetnik XLIV", str. 9-31, Ljubljana, 1972.

10. Ilešič S., Redakcijska zasnova in struktura regionalno-geografske monografije Slovenije, v "Geografski vestnik LIII", str. 103-114, Ljubljana, 1981.
11. Jeršič M., Snežna odeja in reliefne značilnosti, glavna dejavnika za razvoj zimskega turizma, v "Turistični vestnik 5", str. 192-201, Ljubljana, 1966.
12. Jeršič M., Vpliv turizma na razvoj naselja Bled, v "Geografski vestnik XXXIX", str. 101-122, Ljubljana, 1967.
13. Jeršič M., Povezava med kmetijstvom in turizmom na osnovi tujih izkušenj, v "Turizem na vasi", str. 20-24, Ljubljana, 1971.
14. Jeršič M., Primerjalna analiza splošne in turistične razvisti slovenskih občin, v "Geographica Slovenica 3", str. 132-141, Ljubljana, 1974.
15. Jeršič M., Rekreatija, koncept izrabe geografskega prostora, Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje, Ljubljana, 1976.
16. Jeršič M., Zum Problem der Fremdenverkehrsfunktionen, dargestellt am Beispiel von Bled, v "Zur Geographie des Freizeitverhaltens", Muenchner Studien zur Sozial und Wirtschaftsgeographie 6, str. 49-55, München, 1976.
17. Kalan M., Počitniške hiše v Bohinju, diplomatska naloga - tipkopis, Ljubljana, 1983.
18. Katnič N., Razvoj poselitvene strukture v občinah slovenskega alpskega sveta, seminarska naloga - tipkopis, Ljubljana, 1983.
19. Klemenčič V., Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, v "Geografski zbornik XII", str. 135-220, Ljubljana, 1971.

20. Klemenčič V., Bevölkerungsentwicklung in den slowenischen Alpen, v "Die Zukunft der Alpen I", Schriftenreihe des Alpen Institutes 4, str. 40-48, Muenchen, 1975.
21. Klemenčič V., Poselitev in razvoj prebivalstva na Gorenjskem v zadnjih treh desetletjih, v "Gorenjska", Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, str. 55-62, Ljubljana, 1981.
22. Kočevar R., Kranjska gora - naravne danosti za razvoj turizma, tipkopolis, Ljubljana, 1977.
23. Kočevar R., Zimskoturistična središča v Sloveniji, magistrsko delo - tipkopolis, Ljubljana, 1978.
24. Kočevar R., Zimski turizem na Gorenjskem glede na trajanje snežne odeje, v "Geografski vestnik LII", str. 79-84, Ljubljana, 1980.
25. Kočevar R., Gorenjska in turizem, v "Gorenjska", Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, str. 47-55, Ljubljana, 1981.
26. Kočevar R., Ski Atlas Alpen - nekateri geografski pripomočki, v "Geografski vestnik LIII", str. 148-149, Ljubljana, 1981.
27. Krišelj M., Valorizacija prostora za potrebe kmečkega turizma na primeru škofjeloške občine, magistrska naloga - tipkopolis, Ljubljana, 1979.
28. Ladava A., Oris družbeno-ekonomskih problemov občine Tolmin in osnovna izhodišča njenega razvoja, Zbornik 10. zborovanja slovenskih geografov, Tolmin-Bovec 1975, str. 15-33, Ljubljana, 1978.

29. Medved J., Nekaterne družbeno-geografske značilnosti Jugovzhodne Koroške, v "Jugovzhodna Koroška", str. 61-75, Ljubljana, 1970.
30. Melik A., Slovenski alpski svet (607 strani), Ljubljana, 1954.
31. Ogorelec P., Počitniška stanovanja I in II v krajinskem prostoru Slovenije, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Ljubljana, 1978.
32. Pak M., Die Versorgungsfunktion als Element des grenzüberschreitenden Fremdenverkehrs, v "Tourism and Borders", Frankfurter Wirtschafts-und Sozialgeographische Schriften 31, str. 31-36, Frankfurt, 1979.
33. Plut D., Odlagališča odpadkov v Blejskem kotu kot degradacijski element turistične pokrajine, v "Gorenjska", Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, str. 186-195, Ljubljana, 1981.
34. Ruppert K., Raumstrukturen der Alpen, Thesen zur Bevölkerungs- und Siedlungsentwicklung, v "Geographische Rundschau 34", str. 386-388, 1982.
35. Vasović M., Bohinj i Triglav u svetlu turizma, v "Zbornik radova XVI", str. 101-116, Beograd, 1969.
36. Vasovič M.-Jovičić Ž., Važnije turističko-geografske regije Evrope, Beograd, 1974.
37. Vintar J., Terciarne in kvartarne dejavnosti v slovenskem alpskem svetu..., seminarska naloga - tipkopis, Ljubljana, 1983.
38. Vojvoda M., Almgeographische Studien in den slowenischen Alpen, v "Munchner Studien zur Sozial-und Wirtschaftsgeographie 5", str. 5-55, Muenchen, 1969.

39. Vojvoda M., Dosedanje integracije med kmetijstvom in turizmom v Bohinju, v "Turizem na vasi", str. 24-26, Ljubljana, 1971.
40. Vrišer I., Razvoj industrije na Gorenjskem, v "Gorenjska", Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, str. 31-46, Ljubljana, 1981.
41. Žagar M., Turistične struje u Sloveniji, Zbornik VI. kongresa geografov FNRJ, str. 3-7, Ljubljana, 1964.
42. Žagar M., Prometne in turistične značilnosti obmejne regije, v "Jugovzhodna Koroška", str. 75-86, Ljubljana, 1970.
43. Žagar M.-Kunaver J., Nekateri vidiki turistično-prometnega razvoja Bovškega, v "Zgornje Posočje", Zbornik 10. zborovanja slovenskih geografov, Tolmin-Bovec 1975, str. 219-227, Ljubljana, 1978.

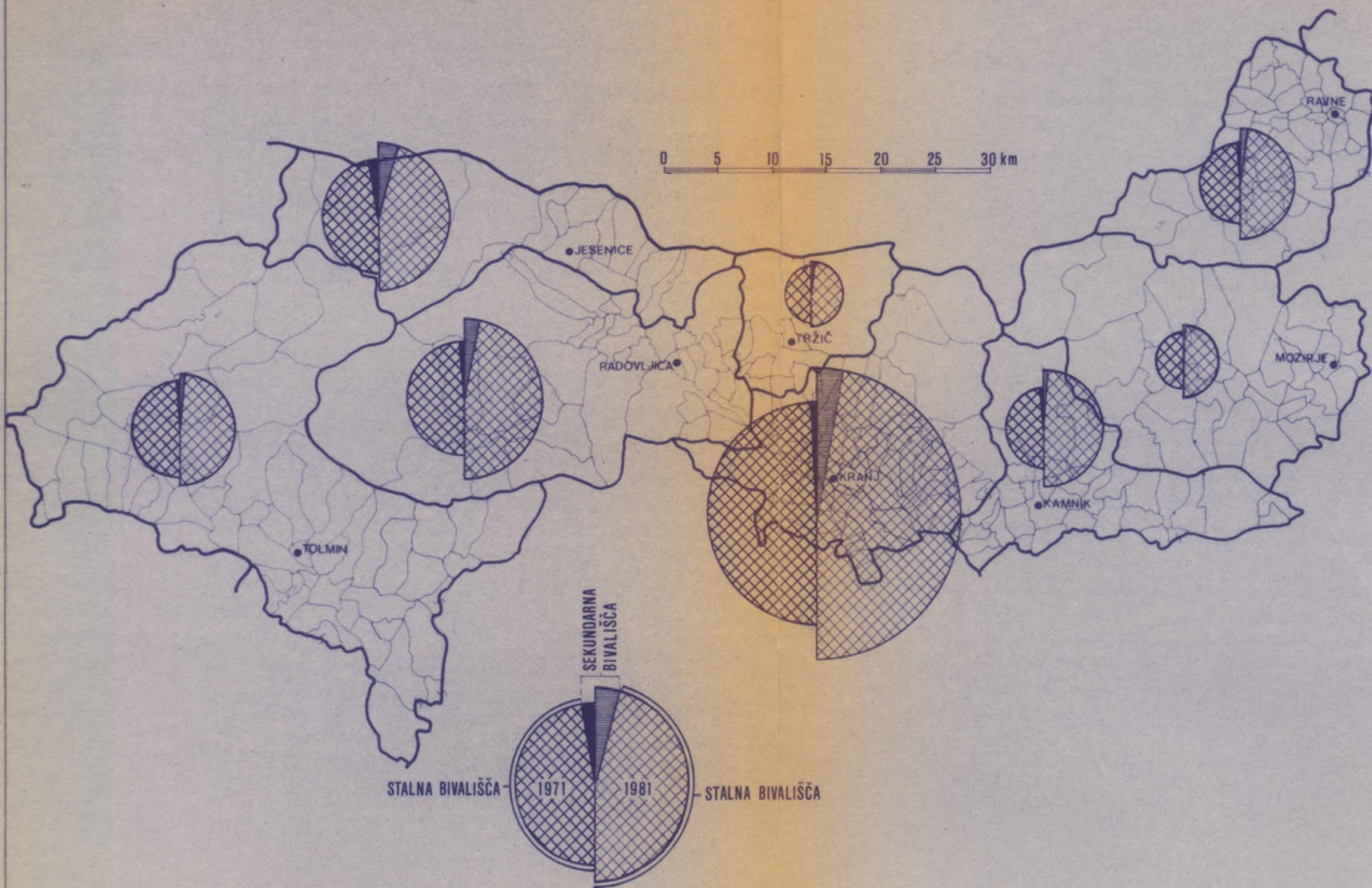
Viri:

1. Statistični letopis SR Slovenije 1981, pogl. "Gostinstvo in turizem", str. 379-403, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1981.
2. Letni pregled turizma 1980, "Rezultati raziskovanja 242", Ljubljana, 1981.
3. Letni pregled turizma 1970, "Statistično gradivo št. 9/72", Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1971.

4. Letni pregled turizma 1960, "Statistično gradivo", Zavod LR Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1961.
5. Statistične informacije, štev. 4-286, zavod SR Slovenije za statistiko, januar 1981-maj 1983, Ljubljana, 1983.
6. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 3.3.1981, podatki po naseljih, v "Rezultati raziskovanj 228", Ljubljana, 1981.
7. Ski-Atlas, poglavje "Jugoslawien-Slowenien", str. 248-249, Deutscher Ski-verband, Stuttgart, 1979.

TEMA : PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI
RAZISKAVA : PROBLEMATIKA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V ALPSKEM PROSTORU

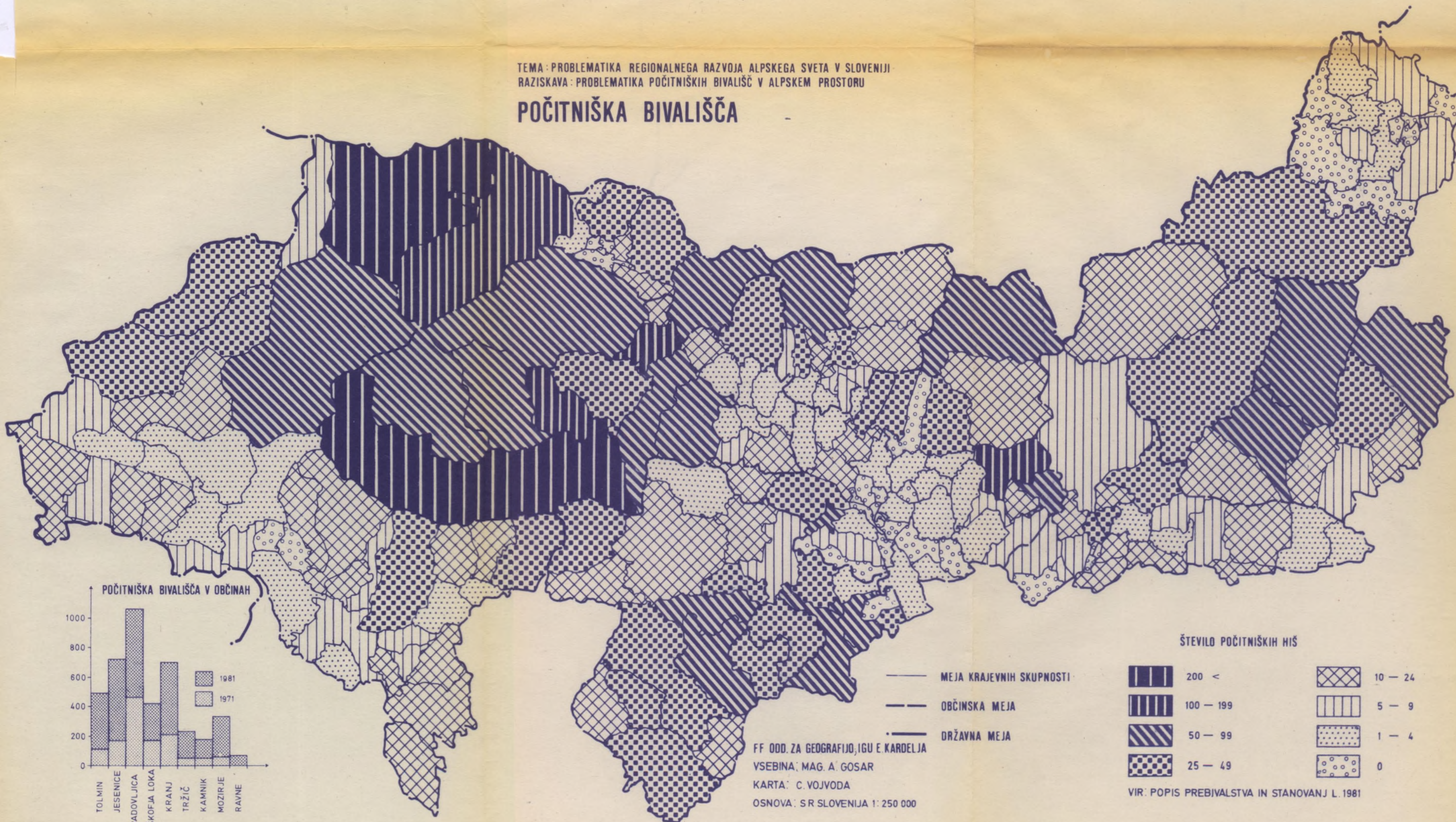
RAZMERJE MED STALNIMI IN SEKUNDARNIMI BIVALIŠČI PO OBČINAH LETA 1971 IN 1981

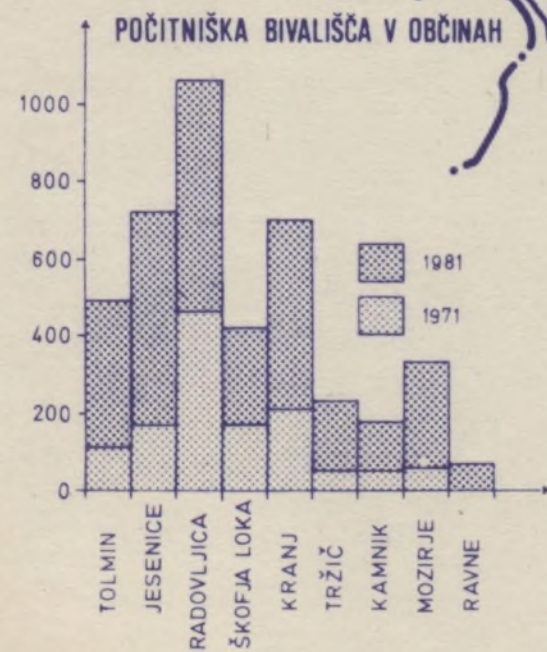
TEMA: PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI
 RAZISKAVA: PROBLEMATIKA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ V ALPSKEM PROSTORU

POČITNIŠKA BIVALIŠČA

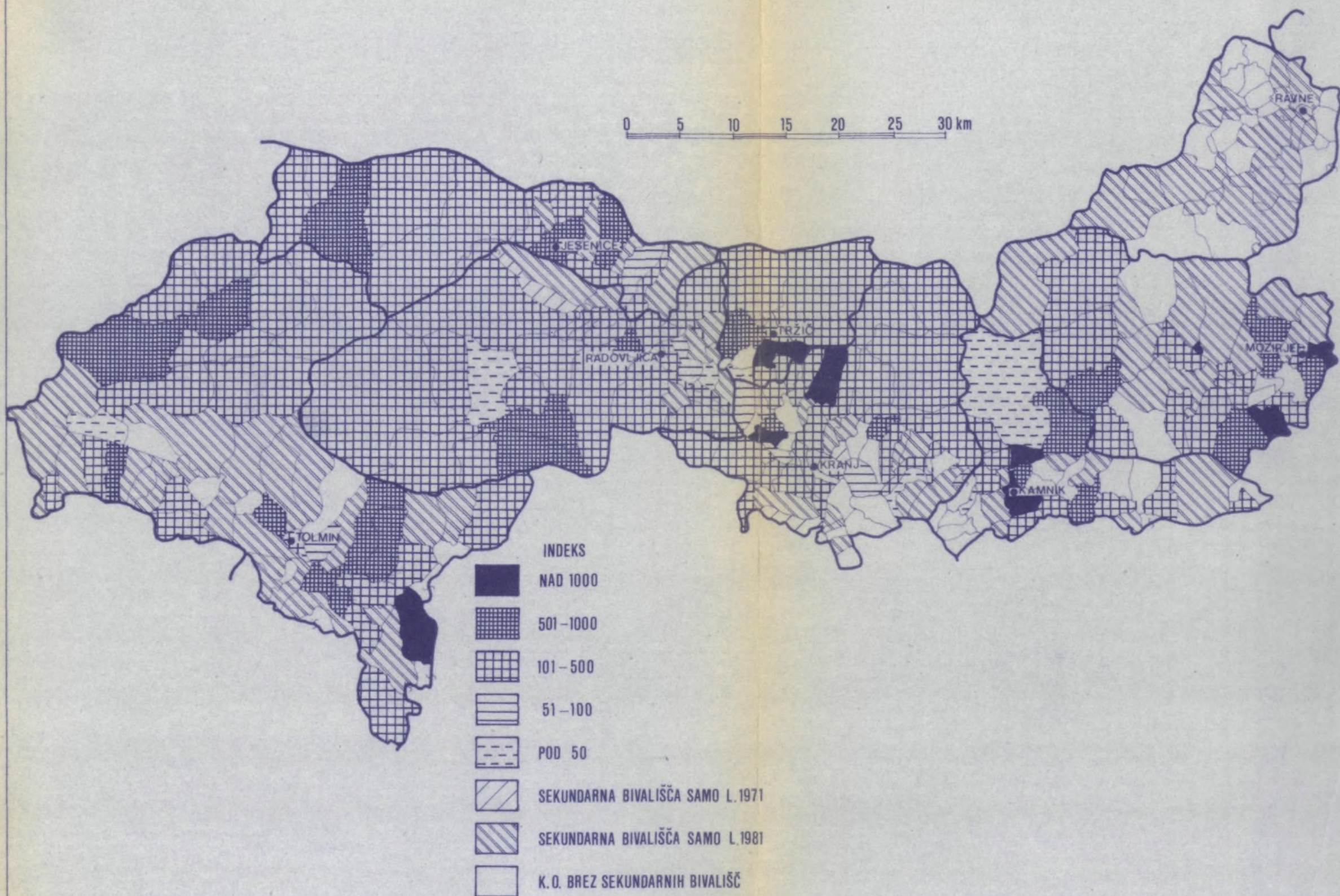
FF ODD. ZA GEOGRAFIJO, IGU E. KARDELJA
 VSEBINA: MAG. A. GOSAR
 KARTA: C. VOJVODA
 OSNOVA: SR SLOVENIJA 1: 250 000

POČITNIŠKA BIVALIŠČA V OBČINAH

VIR: POPIS PREBIVALSTVA IN STANOVANJ L. 1981

GIBANJE ŠTEVILA SEKUNDARNIH BIVALIŠČ MED LETOMA 1971 IN 1981 PO K.O.

SLOVENSKI ALPSKI SVET — TRGOVINA

VI. STANJE IN NOVEJŠI RAZVOJ PASTIRSKEGA GOSPODARSTVA V SLOVENSkih ALPAH

Oris problematike planinskega gospodarstva

Planinsko pašništvo je tradicionalen način izrabe gorskega sezonsko poseljenega ali neposeljenega prostora v slovenskih Alpah. Bistvo te oblike gospodarjenja je bila v preteklosti navezava dolinskih kmetijskih površin z visoko v gorah ležečimi pašniki v enoten gospodarski obrat. Tradicionalne oblike organizacije planinskega pašništva se dolgo niso spreminjale, dokler niso velike družbene in gospodarske spremembe po II. svetovni vojni posegle v sistem planinske paše. Planinsko gospodarstvo je bilo podvrženo čedalje hujšemu propadanju praktično do danes, saj je moč večje nove impulze zaslediti šele nekaj zadnjih let.

Vzroki, ki so povzročili tako uničujoče propadanje nekoč cvetočega planšarstva, so v veliki večini družbene narave. Velike družbeno gospodarske spremembe po drugi svetovni vojni so spremenile lastniško-posestne razmere, zanemarile zasebno kmetijstvo in ostro razmejile živinorejske in gozdarske interese v planinskem območju. Leta 1948 je bil sprejet zakon o gospodarjenju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti, ki je le-tem odvzel lastništvo nad pašnimi površinami, ki so bile proglašene za splošno ljudsko premoženje. Ta zakon pa seveda v ničemer ni spremenil pašnih pravic na pašnikih in pravic sevitutne paše v gozdovih. Udarec pašništvu je bil odlok o prepovedi gozdne paše leta 1958, ki pravzaprav ni imel strokovnega opravičila, gmotno pa je prizadel veliko kmetov in zbudil dvom v dobre namene občinskih odborov (Bertoncelj, 1983). Seveda pa ni mogoče trditi, da je bilo le to krivo čedalje hujšemu propadanju planšarstva. Glavne vzroke je treba iskati v dejavnostni preslojitvi prebivalstva, ki je bilo tradicionalno vezano na to obliko gospodarjenja. V Sloveniji se je zmanjšal delež kmečkega prebivalstva v obdobju 1948 do 1981 od 44% na 10%. Industrializacija je s svojimi učinki posegla

tudi v alpske doline in mladina je videla boljše in sigurnejše možnosti preživljanja pri delu v tovarnah. Kmetje so začeli dati veliko več poudarki enostavnejši dolinski živinoreji. O tem nam govori tudi dejstvo, da na primer v Bohinju, kjer je bilo nekoč eno najbolj cvetočih planšarskih središč, oddajo kmetje danes več mleka kot takrat, ko je planšarstvo še cvetelo (Bertoncelj, 1980). Ravno za Bohinj smo tudi v zadnji raziskavi ugotovili, da je to praktično edino planinsko območje, kjer se je število živine na planinah v desetletju 1973-1983 še nadalje zmanjševalo.

Globje vzroke za nazadovanje planšarstva je torej treba iskati v izredno težkem delu in premajhni socialni varnosti ljudi, ki se ukvarjajo s planšarstvom. Vsi razpoložljivi podatki nam govorijo o čedalje manjšem številu ljudi, ki so pripravljene za planšarska opravila na planini. Zavedati se je treba, da je planinsko gospodarstvo zaradi dragega vzdrževanja pastirskih objektov in pašnikov draga oblika kmetijske proizvodnje, ki je mnogo dražje od paše živine na skupnih dolinskih pašnikih. Primerjava današnjega stanja s preteklim nam kaže, da pašne skupnosti opuščajo izrabo odročnih in težko dostopnih planin in izrabo teh zemljišč raje nadomeščajo z intenziviranjem pašnih površin v bližini hlevov. Tako je v zadnjem desetletju nastalo precej novih skupnih planinskih pašnikov z združevanjem zasebnih senožeti ali celo travnikov, ko se kmetije povezujejo v manjše pašne skupnosti (Rabič in Schlamberger, 1983).

V zadnjih letih se je med drugimi tudi zaradi splošnih gospodarskih težav začel spreminjati odnos do kmetijstva. Sprejeti so bili novi zakoni o kmetijskih zemljiščih (1979) in njihovem varstvu (1982), združevanju kmetov (1979) in o zagotavljanju in usmerjanju sredstev za usposabljanje zemljišč za organizirano kmetijsko proizvodnjo in pospeševanje primarne proizvodnje hrane (1982).

V ta okvir spadajo tudi naloge za ureditev in intenziviranje planinskih pašnikov. Zveza kmetijskih zemljiških skupnosti Slovenije razpisuje natečaj za dodelitev sredstev za agromelioracije in ureditev pašnikov v hribovitih območjih.

Povečalo se je tudi moderniziranje perspektivnejših planin s strokovno ter materialno pomočjo ter sredstvi kmetijskih zadrug, občin in gozdnega gospodarstva. Povedati pa je treba, da so družbene pomoči (materiala, kreditov in nepovratnih sredstev) deležni bolj nižinski pašniki ali vaški pašniki v bližini hribovskih vasi ter perspektivne planine prometno odmaknjene in težko dostopne planine ter manjše zasebne planine pa praviloma ostajajo samo na skrbi lastnikov živine. Uspešnost pospeševalne službe pa je precej različna, če primerjamo med seboj posamezna planinska območja. Velik pomen za revitalizacijo planin pomeni zlasti izboljššana prometna dostopnost, saj se je v zadnjem desetletju dodatno močno povečalo število planin, ki so postale dostopne vsaj s traktorjem. Hribovske kmetije doživljajo različne ureditvene programe. Seveda pa trend propadanja planšarstva ne pojenjuje tam, kjer je ta oblika gospodarjenja ostala samo stara tradicija brez ustreznih gospodarskih rezultatov. Težje možnosti zaposlovanja mladih, predvsem pa višje cene mesa so začele stimulirati tudi nekmečko prebivalstvo za vzrejo živine za zakol, ki ponovno izkorišča že močno ali povsem opuščene planine. Pričakovati je, da bo tovrstnega zanimanja še več.

Stopnjevana urbanizacija po vojni je sprožila večje potrebe po rekreacijskih območjih. Kakor so bile planine tradicionalno svet planšarskega gospodarstva, se danes na tem območju srečujejo in si tudi nasprotujejo tudi druge dejavnosti. Predvsem gre za različne aktivnosti v zvezi s potrebo po izrabi prostega časa. Čedalje večje prodiranje turistično-rekreativnih aktivnosti na planini se je odražalo tudi v izgradnji različnih turističnih

ter športno-rekreacijskih objektov, sekundarnih počitniških bivališč in infrastrukturnih naprav. Te nove dejavnosti pa vnašajo v ekološko zelo občutljiv gorski svet vrsto novih problemov. Pomenijo sicer oživljanje planin, vendar oživljanje s čisto drugačno funkcijo, ki pa večinoma ne prispeva dosti k oživljanju tradicionalne funkcije, lahko pa predstavlja celo moteč element za samo planšarstvo.

Splošna metodološka pojasnila

S proučevanjem pastirskega gospodarstva se lahko srečamo v raziskavah kmetijskih strokovnjakov, ekonomistov, gozdarjev, urbanistov, etnologov in drugih. Praviloma te raziskave obravnavajo le manjša območja in so pisane z vidika posameznih strok. Veliko pozornost so planšarstvu v preteklosti posvečali predvsem etnologi.

Ta problematika je vseskozi privlačila pozornost geografov v celotnem alpskem prostoru, katerega integralni del so tudi slovenske Alpe. Izsledki raziskave so tudi publicirani v številnih publikacijah, aktualnost te problematike pa dokazujejo tudi razni geografski simpoziji posvečeni tej problematiki (npr. Rottach-Eggern leta 1962, Schliersee leta 1978), kjer so stanje po posameznih alpskih deželah podajali tudi naši raziskovalci.

Nekateri naši geografi so svojo pozornost usmerjali samo v nekatere predele našega gorskega sveta. Tu velja omeniti predvsem raziskave Jordana Čerčka, Fajglja ter v novejšem času Vojvode in Jeršiča. Spet drugi so obravnavali tudi izvenalpske planine (Melik, Leban, Klemenčič) ali pa planine v zamejstvu (Ilešič, Piry). Najbolj velikopotezno se je od starejših avtorjev ukvarjal s planšarstvom Melik, ki je naredil tudi splošen pregled čez vse Julijske Alpe. V zadnjem času je treba omeniti tudi prve raziskave z namenom sanirati obstoječe stanje (M.Klemenčič, Piry).

Najobsežnejši pregled celotnega alpskega pastirskega gospodarstva je pri nas s poudarkom na socialno-geografskem proučevanju v okviru raziskav na Inštitutu za geografijo Univerze opravil M.Vojvoda v sodelovanju z L.Tončičem. Narejena sta bila dva pregleda čez celotne slovenske Alpe, in sicer veljajo podatki za leti 1966 in 1973. Obe študiji (Spreminjanje gospodarskih funkcij in fiziognomije sezonsko poseljenega pasu v slovenskih Alpah iz leta 1967 in Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije) predstavljata temelj za kvantitativno in kvalitativno primerjavo današnjega stanja s preteklim, kar je eden glavnih ciljev naše raziskave.

Danes se zbirajo podatki o pastirskem gospodarstvu na različnih nivojih in rečemo lahko tudi, da njihova točnost precej varira za posamezna območja. Podatke ponekod dosti skrbno vodijo pri raznih pašnih skupnostih, drugod pa je organizacija pašnih skupnosti precej neurejena in temu ustrezni so tudi njihovi podatki. Podatke pašnih skupnosti zbira tudi zadružna organizacija oziroma pospeševalne službe. Največji problem je pomanjkljiva statistika za majhne zasebne planine, kjer sploh še niso organizirane pašne skupnosti, po drugi strani pa zadružne organizacija vodijo skupno statistiko za vse pašnike, tako za nižinske kot za visoko ležeče planinske.

Pri svojem delu smo tako uporabili podatke zbrane pri zadružnih organizacijah in na občinah, se posvetovali s pospeševalci, predvsem pa smo se pri zbiranju podatkov obrnili na neposredne negovalce kulturne pokrajine na planinah - to je na lastnike živine. S posebnim vprašalnikom smo zajeli vse predsednike pašnih skupnosti v slovenskih Alpah in tudi na lastnike zasebnih planin, kjer niso ustanovljene pašne skupnosti. To je terjalo veliko zahtevnega terenskega dela, toda glavne probleme smo tako spoznali iz prvih ust. Anketiranje najetega pastirskega osebja ne bi prineslo zaželenih rezultatov, saj gre pretežno za ostarele ali

tudi socialno problematične ljudi. Poleg tega so lastniki živine, ki so predsedniki pašnih skupnosti, veliko bolj na tekočem s točnimi podatki. Nekaj vprašalnikov so nam izpolnili tudi pospeševalci na terenu.

Za raziskavo smo uporabili tudi analitično gradivo študentskega raziskovalnega tabora v Lučah julija 1983, kjer je geografska skupina z anketiranjem proučevala prav planšarstvo. Pri Savinjskem planinskem območju veljajo podatki za leto 1982 (zbrani na kmetijski zadrugi in z anketiranjem), ker pašne skupnosti poleti še niso imele točnih podatkov za letošnje leto. Za ostala območja pa smo zbrali podatke za leto 1983. Zbrali smo ogromno podatkov za vsako posamezno planino in jih analitično obdelali. V tem prikazu posredujemo samo najvažnejše ugotovitve, večino podatkov iz obsežnega zbranega gradiva pa bomo uporabili v nadaljevanju raziskave. Marsikateri podatki (npr. o površinah, številu vikendov itd.) so potrebni preverjanja ali tudi podrobnega terenskega kartiranja, kar bomo izvedli v naslednji fazi raziskave. Zavedamo se, da je problematično, ker velja del podatkov za leto 1982 in večina za 1983, vendar smatramo, da to bistvenih ugotovitev glede najnovejšega razvoja v ničemer ne zmanjšuje.

Število aktivnih planin in teritorij proučevanja

Preden spregovorimo o točnem številu aktivnih planin, se je treba ustaviti pri problemu, kaj sploh šteti pod pojem "planina". Melik (1950), ki se je podrobneje ustavil ob problemu opredeljevanja "planin", označuje "planino" kot enoto gorskih pašnikov, kamor ženejo čez poletje živino na pašo. Živina ostane tam po več tednov ali celo mesecev, zanjo so urejeni hlevi in za pastirje stanovi ali kakršne koli zgradbe za bivanje v dobi paše. Seveda je na paši prisotno tudi pastirsko osebje. V svoj obseg proučevanja pa je Melik vključil tudi druge variante planin, to

je takšne, ki so brez pastirskih objektov in kjer je živina brez nadzora. Izpustil pa je nekdanje vaške srenjske pašnike, ki ležijo v okolici vasi. Ljudsko pojmovanje marsikje gorskih pašnikov, ki so namenjeni samo jalovi živini, ne smatra za planine. Spričo propadanja planinskega gospodarstva v preteklosti se je do danes vseskozi večalo število nekdanjih mlečnih planin, ki se danes uporabljajo le še za jalovino. Seveda jih zaradi porušene tradicionalne organizacija planinskega gospodarstva ne moremo kar tako izločiti iz obravnave. Vojvoda (1967 in 1975) je v svojih raziskavah registriral kot planine tudi gorske pašnike, ki so nastali iz opuščenih kmetij. Ta proces nastajanja "novih planin" se je danes še pospešil. Na drugi strani nastajajo "nove planine" iz nekdanjih gorskih senožeti, ki so jih nekoč kosili, danes pa so jih preuredili v pašnike za jalovo živino brez stalnega nadzorstva. V obseg te raziskave smo tako vključili nekaj "novih planin", ki so nastale na ta način.

Ker je eden osnovnih ciljev te raziskave ugotoviti novejši razvoj planinskega pašništva po letu 1973 in ga tudi podrobno kvantitativno in kvalitativno ovrednotili, smo skušali zaobjeti v raziskavo isti teritorij proučevanja, kot sta ga imela Vojvoda in Tončič (1975). Na istem območju pa so se v zadnjem desetletju načrtno uredili nekateri novi gorski pašniki, ki jih kaže obravnavati kot planine. V tej fazi nismo obravnavali nekdanjih vaških srenjskih pašnikov, ki jih danes uporabljajo pašne skupnosti, čeprav se na njih prepase veliko živine. Nekateri od takšnih pašnikov služijo le za pomladansko in jesensko pašo živine, ki se seli čez poletje na planine (npr. območje Blejskega kota in Dobrav). To so izraziti nižinski pašniki. Druga skupina vaških pašnikov, ki jih tudi nismo vključili v prikaz zbranega gradiva, pa so vaški pašniki visoko nad dolino ležečih hribovskih vasi, kjer pa se mlečna živina vsakodnevno vrača v vas (npr. na Kobariškem).

Pri registriranju "novih planin" pa se takoj znajdemo pred problemom, katere na novo urejene pašnike v občinah slovenskega alpskega sveta označiti kot "planine". Na kmetijskih zadrugah vodijo evidenco o delovaju pašnih skupnosti skupaj za nižinske in višinske pašnike. Za pašništvo se na novo vgrajujejo in čistijo nekdanje senožeti ali pa opuščene kmetije tako čisto v dolini ali vsaj v neposredni bližini naselij kot tudi na višjih in bolj odmaknjenih področjih. Z nadmorsko višino si ne moremo pomagati dosti, saj ležijo naselja od koder se žene živino na planine, na Tolminskem komaj nad 200 m nadmorske višine, v Zgornjesavski dolini pa tudi čez 800 m. Kot kriterij smo zato vzeli odmeknjenost oziroma nekaj stometrsko višinsko razliko od naselij v dolini. Na teh "novih planinah" se je lahko v manjšem obsegu paslo tudi prej, vendar jih v omenjenih Vojvodovih raziskavah še ni. Da bi bila primerjava z letom 1973 in tudi leti prej čim bolj natančna, smo pri tabelaričnem prikazu ločili "stare planine", ki so jih registrirali prejšnji raziskovalci in pa te "nove planine", pri katerih kaže v bodoče spremljati njihov razvoj. Te "nove planine" smo registrirali predvsem v občini Tolmin.

Pri določitvi točnega števila aktivnih planin pa se znajdemo tudi pred problemom združevanja planin. Nekdanji lastniško-posestni odnosi so se spremenili. Spričo opustitve velikega števila planin in zmanjševanja števila prebivalstva, ki je bilo vezano na planinsko pašništvo, so sčasoma nekdanje strogo določene pašne pravice izgubile na veljavi. Pašne površine so se množično zaraščale, zmanjšal se je pritisk na travno rušo in danes se živina iz ene vasi pase tudi na bližnjih planinah, kjer se nekoč ni smela. Planinske pašnike, ki so jih nekoč smatrali kot dve ali več ločenih planin, danes smatrajo tako kmetje kot pospeševalci na kmetijskih zadrugah za en pašni obrat oziroma eno planino. Če hočemo kvantitativno primerjati današnje stanje s preteklim, smo te združene pašnike pri obravnavi zopet razbili na nekdanje planine.

Kot aktivne planine smo vzeli vse tiste, na katerih se je poleti pasla živina na glede na to, če jo kmetje ali pospeševalci smatrajo za opuščeno planino, ker tamni pastirskega nadzora nad živino in že nekaj let na planini niso bila opravljena nobena dela.

Pri primerjavi števila aktivnih planin smo se držali seznama planin, ki jih je obravnaval Vojvoda (1967). Izjemo smo naredili edino pri planinskem območju Menine. Prebivalstvo iz G.vasi v Tuhinjski dolini je imelo nekoč 106 majhnih zasebnih planin na Menini. Pri vseh prikazih so te planine združene v 6 skupin glede na vas, iz katere so lastniki. V našem prikazu smo jih obravnavali kot združene planine (po ena planina na vas) in temu ustrezno smo priredili tudi skupno število aktivnih planin leta 1966 in 1977.

Skupno se je v letih 1982/83 živina pasla na 234 planinah (tabela št.1), od tega na 216 nekdanjih planinah in 19 na novo registriranih. Opuščanje planin se je v zadnjem desetletju sicer še nadaljevalo, vendar še zdaleč ni imelo več tako katastrofalnega obsega kot v prejšnjih obdobjih. Samo v obdobju 1966-1973 znaša indeks gibanja števila planin 74,8, če pa primerjamo razdobje 1973-1982/83 pa je indeks 93,1. Če primerjamo današnje skupno število aktivnih planin s številom leta 1973, sta danes celo dve planini več. Seveda pa je ta podatek treba jemati kritično, saj so v skupno število vštete novo registrirane planine in tudi delno aktivne planine. Pod slednjimi smo upoštevali tiste, na katere je živina zašla le prehodno, sicer pa se je pasla na drugih planinah.

Tabela 1: ŠTEVILO AKTIVNIH PLANIN PO PLANINSKIH OBMOČJIH 1973, 1966
1982/83

Planinsko območje	Št. planin v letih:				
	1966	1973	1982/83		
			vse pl.	stare p.	novi registrirane
Bohinjsko	29	27	26	26	-
Tolminsko	35	27	31	23	8
Kobariško	10	7	9	8	1
Bovško	11	6	6	5	1
Baška grapa	8	2	2	1	1
Dolinsko	24	21	17	16	1
Bled in Dobrave	26	21	28	27	2
Selška dolina	8	3	4	4	-
SV Karavanke	7	8	8	6	2
Srednje Karavanke	32	30	28	26	2
Jezersko in Kamniške Alpe	21	17	14	14	-
Menina	19	18	15	15	-
Savinjsko	77	45	46	45	1
SKUPAJ	310	232	234	216	19

Tabela št.2: ŠTEVILO ŽIVINE V GNŽ 1982/83 PO PLANINSKIH OBMOČJIH

Planinsko območje	krave, breje telice	GNŽ	plemenska mlada živina	GNŽ	voli	GNŽ	ovce, koze	GNŽ	konji	GNŽ	prašiči	GNŽ	Skupaj GNŽ
Bohinjsko	343	343,0	494	345,8	12	14,4	3	0,3	23	29,9	2	0,8	734,2
Tolminsko	407	407,0	315	220,5	37	44,4	144	14,4	1	1,3	6	2,4	690,0
Kobariško	484	484,0	191	133,7	2	2,4	707	70,7	1	1,3	10	4,0	696,1
Bovško	53	53,0	72	50,4	-	-	1210	121,0	1	1,3	2	0,8	226,5
Baška grapa	35	35,0	35	24,5	13	15,6	-	-	-	-	-	-	75,1
Dolinsko	98	98,0	370	259,0	12	14,4	1646	164,6	4	5,2	-	-	541,2
Bled in Dobrave	361	361,0	476	333,2	12	14,4	520	52,0	42	54,6	-	-	815,2
Selška dolina	88	88,0	107	74,9	1	1,2	295	29,5	-	-	-	-	193,6
SV Karavanke	40	40,0	290	203,0	33	39,6	-	-	-	-	-	-	282,6
Srednje Karavanke	227	227,0	848	593,6	-	-	1430	143,0	57	74,1	6	2,4	1040,1
Jezersko in Kamniške Alpe	368	368,0	508	355,6	60	72,0	110	11,0	1	1,3	47	18,8	826,7
Menina	172	172,0	497	347,9	85	102,0	253	25,3	9	11,7	-	-	658,9
Savinjsko	118	118,0	719	503,3	130	156,0	576	57,6	48	62,4	-	-	897,3
Skupaj	2794	2794,0	4922	3445,4	397	476,4	6894	689,4	187	243,1	73	29,2	7677,5

Število in struktura živine na planinah

Glede na strukturo živine lahko planine razdelimo na mlečne planine, kombinirane planine, jalovne planine in ovčje planine. Danes močno prevladujejo jalovne planine, kar je spričo pomanjka planinskega personala razumljivo. Na marsikateri mlečni planini pa molzejo kar lastniki živine, ki se menjavajo na planini ali pa se vsakodnevno vračajo v dolino. Leta 1973 je bilo število vseh planin, na katerih so molzli in sirili 59, do danes pa se je to število zmanjšalo na 55. V to številko niso vštete ovčje planine. Največ planin, kjer se je še molzlo, je na Tolminskem planinskem območju. Tam je 16 ali 29,1% vseh tovrstnih planin. Sledijo Bohinjsko območje (20%), Kobariško območje (16,4%), Srednje Karavanke (14,5%) in planinsko območje Jezerskega in Kamniških Alp (12,7%). Na vseh ostalih območjih skupaj pa so molzli le še na 4 planinah. Pri ovčjih planinah pa so molzli na 4 planinah na Bovškem.

Tabela št.2 nam prikazuje število živine v GNŽ za leti 1982/83. Kot je bilo že omenjeno, veljajo podatki v veliki večini za leto 1983. Skupno se je prepaslo 7.677,5 GNŽ, če pa ne upoštevamo novih planin pa 7.308,7 GNŽ. V vsakem primeru pa lahko rečemo, da je število živine na planinah v zadnjih nekaj letih prvič po desetletjih zopet v porastu. Na prvem mestu je planinsko območje Srednjih Karavank, kjer se je prepaslo kar 1.040,1 GNŽ. Z nad ~~1~~ 800 GNŽ mu sledijo Savinjsko planinsko območje, območje Jezerskega in Kamniških Alp ter območje Blejskega kota in Dobrav.

Gibanje števila živine v razdobju 1973-1982/83

Zanimiva je primerjava z letoma 1966 in 1973 (tabela št.3). Če se je od leta 1966 do 1973 zmanjšalo število živine na planinah za več kot eno tretjino (indeks 62,1), pa se je v zadnjem

Tabela 3: GIBANJE ŠTEVILA ŽIVINE V GNŽ PO PLANINSKIH OBMOČJIH
V OBDOBJIH 1966-1973 in 1973-1982/83

Planinsko območje	1966	1973	Indeks 73/66	vse plan.	ind. 83/73	stare plan.	indeks
Bohinjsko	1220,5	894,1	73,3	734,2	82,1	734,2	82,1
Tolminsko	925,9	633,65	68,4	690,0	108,9	601,9	94,8
Kobariško	958,8	359,75	37,5	696,1	193,5	639,6	177,8
Bovško	450,2	187,7	41,7	226,5	120,6	196,4	104,6
Baška grapa	197,5	19,8	10,0	75,1	379,3	17,7	89,4
Dolinsko	598,5	348,3	58,2	541,2	155,4	527,2	151,4
Bled in Dobrave	597,25	499,65	83,7	815,2	163,2	795,6	159,2
Selška dol.	284,3	93,9	33,1	193,6	206,2	193,6	206,2
SV Karavanke	215,0	144,75	67,3	282,6	195,2	207,0	143,0
Srednje "	840,15	708,5	84,3	1040,1	146,8	1040,1	146,8
Jezersko in Kamn.Alpe	965,5	705,3	73,1	826,7	117,2	826,7	117,2
Menina	7424,0	565,2	76,2	658,9	116,6	658,9	116,6
Savinjsko	1180,25	517,8	43,9	897,3	173,3	869,8	168,0
SKUPAJ	9151,9	5678,5	62,1	7677,5	135,2	7308,7	128,7

Tabela 4 : ŠTEVILLO PLANIN GLEDE NA GIBANJE ŠTEVILA ŽIVINE 1973-1982/83 IN LASTNIŠTVO PO PLANINSKIH OBMOČJIH

Planinsko območje	porast			stagnacija			padec			delno akt.			nove planine						
	družb.	zaseb.+ družb.	zaseb. Skup.	družb.	zaseb.+ družb.	zas. Skup.	družb.	zas.+ družb.	zas. Skup.	družb.	zas.+ družb.	zas. Skup.	družb.	zas.+ družb.	zas. Skup.				
Bohinjsko	11		11	7		7	7		1	8									
Tolminsko		1	5	6	3	2	7	2	2	6	10		2	6	8				
Kobariško	2		4	6				2			2		1		1				
Bovško	2	1		3	1	1	1	1			1		1		1				
Baška grapa			1	1									1		1				
Dolinsko	7	4	3	14				2					1		1				
Bled in Dobrava	16		3	19		2	2	1	1	2	2	1	3	2	2				
Selška dolina	3			3	1		1												
SV Karavanke	3			3	2		2		1		1			2	2				
Srednje Karavanke	17			17	5		5	2		2	2		2	2	2				
Jezersko in Kamn.Alpe	12			12	1		1	1			1								
Menina	7	1		8		1	1	1		5	6								
Savinjsko	18		10	28	2	12	14	2		1	3			1	1				
Skupaj	98	7	26	131	22	3	16	41	21	3	14	38	4	1	5	7	3	9	19
%	74,8	5,3	19,8	100,0	53,7	7,3	39,0	100,0	55,3	7,9	36,8	100,0	80,0	20,0	100,0	36,8	15,8	47,4	100,0

Tabela 5 : SKUPNO ŠTEVILLO PLANIN GLEDE NA GIBANJE ŠTEVILA ŽIVINE 1973-1982/83 IN LASTNIŠTVO

Gibanje št. živine	L a s t n i š t v o							
	družbena	%	zas.+ družb.	%	zasebna	%	Skupaj	%
porast	98	64,4	7	41,2	26	40,0	131	56,0
stagnacija	22	14,4	3	17,6	16	24,6	41	17,5
padec	21	13,8	3	17,6	14	21,5	38	16,2
delno akt.planine	4	2,6	1	5,9	-	-	5	2,1
nove planine	7	4,6	3	17,6	9	13,8	19	8,1
S k u p a j	152	100,0	17	100,0	65	100	234	100

desetletju za okroglo tretjino povečalo. Že če primerjamo samo stare planine, znaša indeks 128,7, če pa vključimo v primerjavo še nove planine, pa je indeks kar 135,2. Zanimiv je tudi razvoj glede na strukturo živine. Število krav se ni bistveno spremenilo, pač pa se je skoraj podvojilo število jalove mlade živine, več kot podvojilo pa se je število ovac. Vse to je odraz intenzifikacije živinoreje in še zlasti povečanega interesa za ovčerejo. Po drugi strani pa je ta porast treba pripisati večjemu številu jalove živine, ki se pase tudi brez pastirja.

Če primerjamo gibanje števila živine v zadnjem desetletju po posameznih planinskih območjih opazimo, da se je število živine na planinah zmanjšalo pravzaprav le na Bohinjskem planinskem območju (indeks 82,1). Če vzamemo za primerjavo samo stare planine, se je število živine zmanjšalo tudi na Tolminskem območju in območju Baške grape. Po drugi strani beleži to zadnje področje zaradi ene nove planine največji porast. Zelo visoke poraste (v vsakem primeru indeks nad 150) imajo Kobariško in Dolinsko območje, območje Blejskega kota in Dobrav, Savinjsko območje in pa planinsko območje Selške doline, kjer se je število živine več kot podvojilo. Največje povečanje absolutnega števila živine na planinah so izkazovala Kobariško območje, območje Blejskega kota in Dobrav, Srednje Karavanke in Savinjsko območje, kjer znaša porast preko 300 GNŽ.

Za vsako planino posebej smo ugotavljali, kakšen razvoj je doživela v zadnjem desetletju. Topogledno smo planine razdelili v pet skupin (tabela št.4). Glede na gibanje števila živine na planini v obdobju 1973-1982/83 smo ločili planine, ki so izkazovale porast, stagnacijo ali pa padec števila živine. Četrto skupino predstavljajo delno aktivne planine, peto pa nove planine. Pri delno aktivnih planinah je težko govoriti o porastu ali padcu, ker se je na njih živina zadrževala le občasno in včasih niti ni moč ugotoviti njenega števila.

Skupno je porast izkazovalo 56% vseh planin, 17,5% stagnacijo in 16,2% padec števila živine v zadnjih 10 letih. Zabeležili smo tudi 19 novih planin, kar znaša 8,1% vseh planin. Vsekakor je to zelo pozitivno, saj v razdobju 1966-1973 nikjer v slovenskem alpskem prostoru ni bila urejena niti ena nova planina. Vprašljivo pa je tudi, če se ni katera od novo registriranih planin prej le izmuznila registraciji, saj so nam opažanja na terenu potrdila, da so marsikje sicer že prej malo pasli, vendar ne v takem obsegu, predvsem pa pašnikov niso načrtno uredili.

Zanimiva je medsebojna primerjava posameznih planinskih območij glede na število planin, ki so doživljale porast, stagnacijo ali padec števila živine v zadnjem desetletju. Poleg Baške grape, ki je imela že leta 1973 le še dve aktivni planini, je moč največje število planin, ki so beležile padec, opaziti na Bohinjskem in Tolminskem planinskem območju. To pa sta ravno območji, ki imata še danes največ mlečnih planin. Na Bohinjskem je 42,3%, na Tolminskem pa 32,2% planin beležilo padec. Očitno je to odraz neugodnega položaja mlečnih planin zlasti v Bohinju in tudi na Tolminskem, boljši razvoj pa doživljajo mlečne planine na območju Kamniških Alp, na Kobariškem in ovčje planine na Bovškem planinskem območju. Po drugi strani pa je ravno Tolminsko tisto območje, kjer smo registrirali največ (42,1%) novih planin. Obenem pa je Tolminsko edino območje, kjer število planin s padcem števila živine presega število tistih s porastom. Primerjavo lahko zaključimo z ugotovitvijo, da je tako veliko število planin s porastom števila živine v zadnjem desetletju treba pripisati zvečanju števila nemlečne živine, ki ne rabi vsakodnevne molže, za nove planine pa lahko postavimo trditev, da so praviloma v nižjih legah in tudi prometno so povečini ugodno dostopne.

Zanimiva je tudi primerjava gibanja števila živine glede na lastništvo planin. Planin, ki so v družbeni lasti je 65%, v zasebni lasti jih je 27,8%, ostalo (7,2%) pa so planine, ki so

deloma v zasebni in deloma v družbeni lasti. Planine, ki so v družbeni lasti uporabljajo pašne skupnosti, za katere pa ni nujno, da so vedno že registrirane na občinskih uradih. Brez organiziranih pašnih skupnosti so nekatere večinoma manjše zasebne planine, vendar se vedno več kmetov odloča za ustanavljanje oziroma registracijo pašnih skupnosti.

Tabela št. 5 nam prikazuje odnos med lastništvom planin in gibanjem števila živine. Porast števila živine je bolj opazen na družbenih (pri 64% planin) kot pa na zasebnih planinah (pri 40% planin). Obratno pa je padec bolj izrazit na zasebnih planinah (pri 26,6% planin) kot pa na družbenih (pri 13,8% planin). Planine, ki so obenem v zasebni in družbeni lasti, pa tvorijo tudi glede gibanja števila živine neko vmesno kategorijo. Delno aktivne planine so razen ene vse v družbeni lasti. Kar se tiče novih planin, jih je večina (47,4%) zasebnih, 36,8% je družbenih, 15,8% pa ima dvojno lastništvo.

Problemi pastirskega osebja

Marsikje so navajali in še navajajo kot enega glavnih vzrokov opuščanje planšarstva, pomanjkanje pastirjev in sirarjev. Iz leta v leto je število planinskega personala upadalo, saj je to težko delo, ki so se ga zlasti mladi izogibali. Pred vojno je bilo na slovenskih planinah čez 1000 oseb. Plančarska opravila so pomenila vir zaslužka socialno ogroženim, kmečkim delavcem, ki so si po vojni raje poiskali stalen zaslužek v neagrarnih poklicih. Leta 1966 je bilo na planinah 485 oseb, leta 1973 pa le še 294. Tudi starostna struktura je bila čedalje slabša. Leta 1973 je bilo kar 85,5% vsega najetega osebja starega nad 50 let, nad 70 let pa 13%.

Tabela št. 6 : STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA NAJETEGA PASTIRSKEGA OSEBJA 1982/83

Ločeno po spolu	S t a r o s t																Skupaj			
	nad 20		20-29		30-39		40-49		50-59		60-69		70-79		80 in več				ni znano	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
	1	1	4	1	3	-	16	5	25	2	29	3	8	3	2	1	5	-	93	16
Skupaj	2		5		3		21		27		32		11		3		5		109	
%	1,8		4,6		2,7		19,3		24,8		29,4		10,1		2,8		4,6		100,0	

Tabela št. 7 : POKLICNA(SOCIALNA) STRUKTURA NAJETEGA PASTIRSKEGA OSEBJA 1982/83

Poklicna (socialna) struktura	št.	%
Upokojenci	45	41,3
Neagrarni delavci	19	17,4
Preužitkarji, kmečki člani družine (gospodinje in kmetijski delavci)	11	10,1
Brez poklica	3	2,7
Ni znano	14	12,8
Kmečki gospodarji	17	15,6
S k u p a j	109	100,0

Zaradi vedno hujšega pomanjkanja pastirjev oziroma zaradi neustreznosti pastirjev (alkoholiki, ljudje brez poklica), so začeli kmečki gospodarji problem reševati tako, da se sami zvrstijo po nekaj dni na planinah, pač glede na to, koliko glav živine ima kdo. Ker pomagajo pasti tudi družinski člani, bi bilo zelo težko podati za danes povsem realno število pastirjev. Lastniki z zelo malo živine dostikrat rajši kar plačajo sosedu, ki ostane kak dan dlje na planini.

V tabelah št. 6 in 7 smo tako prikazali le najet (plačan) planinski personal, ki je bil stalno na planini. Gospodarjev, ki so se menjavali na nekaj dni, nismo upoštevali. Upoštevali pa smo tiste gospodarje, ki so bili vseskozi na planini, bili pa so tudi plačani za skrb za vso ostalo živino. Takšnih je bilo 15,6% vsega osebja (tabela 7).

Skupno je bilo 109 najetih planšarjev. Od teh je bilo 14,6% ženk. Še bolj zanimiva je starostna struktura osebja. 67,1% osebja je bilo starega nad 50 let (leta 1973-85,5%) in 12,9% nad 70 let (leta 1973-13,0%). Čeprav so podatki o starostni strukturi bolj približni (ocene posameznih predsednikov pašnih skupnosti) pa morda vendar lahko rečemo, da se je najet personal nekoliko pomladil. Gotovo je to tudi odraz današnjih gospodarskih težav, za dobrega pastirja pa so lastniki živine marsikje pripravljene tudi dobro plačati.

Večinoma so pastirji še vedno upokojenci (41,3%), na drugem mestu z 17,4% so različni neagrarni delavci, ki imajo včasih stalno bivališče tudi več 10 km stran v večjih urbanih središčih. Najeto osebje, ki je bilo stalno na planini, je bilo na 48,7% vseh planin. Največ takih planin je na območju Selške doline (100%) in Srednjih Karavank (96,1%), kjer le ena sama planina ni imela najetega personala. Nad polovico planin z najetim osebjem je na Bohinjskem in Bovškem planinskem območju ter na območju Blejskega

kota in Dobrav. Skupno je bilo letos 25 (10,7%) planin, kjer so se menjavali samo lastniki živine brez najetega osebja, kar 92 ali 40,6% vseh planin pa je bilo brez pastirskega osebja. Lastniki si pomagajo tako, da dajejo na planine krave s teleti vred, ali pa večinoma mlečna živina ostaja doma, na planino pa gre le jalova živina.

Dostopnost in opremljenost planin

Dobra prometna dostopnost in opremljenost planine z ustreznimi pastirskimi objekti (hlevi, kočami za pastirje, napajališči, ograjo itd.) sta nujna pogoja za uspešno funkcioniranje planine. Danes je kar 70,5% vseh planin dostopnih vsaj s traktorjem, če že ne z dobro cesto za kamionski prevoz (tabela št.8). Čeprav so podatki o letu izgradnje ceste nekoliko netočni, smo kar za 34,6% planin ugotovili, da so dobili prometno povezavo vsaj s traktorjem v zadnjih 10 letih. Najbolje so prometno dostopno območje Baške grape, Blejskega kota in Dobrav, Menine in Savinjsko planinsko območje. Pod polovico planin je dostopnih s cesto ali s traktorjem na Bohinjskem in Dolinskem območju. Nadaljuje propadanje planšarstva v Bohinju lahko gotovo utemeljimo tudi z najslabšo prometno dostopnostjo. Zanimivo je, da je kar 49,1 vseh planin dobilo ugodnejšo prometno povezavo z dolino šele v zadnjem desetletju. Takšnih planinskih območij, kjer je nad polovico planin dobilo povezavo z dolino v zadnjem desetletju, je kar 8 od vseh 13. Kljub temu, če so podatki verjetno nekoliko pretirani, pa nam razodevajo velik pozitivni zasuk, ki se je izvršil v zadnjem desetletju.

Pri evidentiranju pastirskih koč in hlevov na planinah smo pozornost poleg drugega posvetili tudi novogradnjam ali vsaj kompletnim adaptacijam pastirskih koč in hlevov. Vojvoda (1975)

Tabela št.8: ŠTEVILO PLANIN PO PLANINSKIH OBMOČJIH 1982/83 GLEDE NA DOSTOPNOST PLANINE, NOVOGRADNJE, TURISTIČNE OBJEKTE NA PLANINI TER OSKRBO Z ELEKTRIKO IN VODO

Planinsko območje	Dostopnost planine		zgrajena po letu 1973		Pastirski obj. zgrajen.pol. 1975 ali obnov.		Turistič.obj. na planini		oskrba z elektriko (agregat)		Zadovolj. oskrba z vodo		Skupaj
	cesta	traktor	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	
Bohinjsko	11	42,3	6	23,1	-	-	21	80,8	5	19,2	17	65,4	26
Tolminsko	20	64,5	13	41,9	6	19,4	1	3,2	7	22,8	28	90,3	31
Kobariško	7	77,8	4	44,4	3	33,3	4	44,4	3	33,3	8	88,8	9
Bovško	3	50,0	-	-	1	16,7	2	33,3	1	16,7	4	66,7	6
Baška grapa	2	100,0	1	50,0	1	50,0	-	-	2	100,0	1	50,0	2
Dolinsko	8	47,1	1	5,9	-	-	3	17,6	-	-	15	88,2	17
Bled in Dobrave	25	89,3	12	42,8	4	14,3	12	42,8	-	-	16	57,1	28
Selška dolina	4	100,0	-	-	1	25,0	2	50,0	3	75,0	4	100,0	4
SV Karavanke	8	100,0	6	75,0	-	-	2	25,0	2	25,0	6	75,0	8
Srednje Karavanke	16	57,1	9	32,1	3	10,7	10	35,7	-	-	21	75,0	28
Jezersko in Kamniške Alpe	9	64,3	6	42,9	1	7,1	6	42,9	4	28,6	12	85,7	14
Menina	14	93,3	1	6,7	1	6,7	3	20,0	-	-	11	73,3	15
Savinjsko	38	82,6	22	47,8	2	4,3	13	28,3	3	6,5	44	95,6	46
	165	70,5	81	34,6	23	9,8	79	33,8	30	12,8	187	80,0	234

ugotavlja, da je bil v razdobju 1966-1973 zgrajen na vseh planinah samo en nov hlev. Z veseljem lahko ugotovimo, da so se v zadnjem desetletju kar na 23 planinah (9,8% vseh planin) pojavili novi hlevi, kočje ali skupni objekti, ali pa so bili stari in dotrajani res temeljito obnovljeni. Vsekakor to priča o oživljanju planšarstva na mnogih območjih. Največ novogradenj je bilo na Tolminskem.

Poleg druge opremljenosti smo proučili tudi oskrbo z elektriko (lahko je samo agregat), ki je na 12,8% planin. Pri oskrbi z vodo so na voljo bolj približni podatki, ki kažejo, da ima 80% planin kolikor toliko zadovoljivo oskrbo z vodo (tabela št.8).

Opravila na planini

Posebno pozornost smo namenili opraviлом na planini, kar je prikazano na tabeli št.9. O skrbi za živino ter predelavi mleka je bilo že govora. Danes sirijo še na 50 (21,4%) planin, na 13 (5,6%) planinah pa je organiziran prevoz v dolino. V te številke so nekatere planine vštete dvakrat, saj del osebja mleko predeluje na planini, del pa ga prepusti organiziranemu prevozu v dolino. Največ mleka predelujejo danes na Bovškem (na 83,3% planin). Vojvoda (1975) ugotavlja, da so leta 1973 le malokje gnojili. Današnje stanje nam kaže, da so delno vsaj malo gnojili na polovici planin, vsaj malo pa so planine krčili in čistili na 61,5% planin. Gotovo je, da se planine še dalje zaraščajo, toda v primerjavi s stanjem pred lo leti gre gotovo za napredek. Poleg gnojenja in čiščenja smo spremljali tudi druga večja dela na planini. Tu niso mišljena le popravila ali novogradnje hlevov ali koč, ampak gre tudi za ureditev ograj, izgradnjo cest, ureditev napajališč in druga večja opravila, ki poleg veliko živega dela zahtevajo tudi finančna sredstva ali vsaj večjo pomoč v materialu. Pri vseh teh večjih delih smo spraševali

Tabela št.9: ŠTEVILO PLANIN PO PLANINSKIH OBMOČJIH 1982/83 GLEDE NA SKRB ZA ŽIVINO, PREDELAVO MLEKA, OPRAVILA NA PLANINI IN PERSPEKTIVE PLANINE

PLANINSKO OBMOČJE	Skrb za živino				Predelava mleka				Opravila na planini				Večja druga dela				Perspektive planine				Skup.				
	občasno		vsak dan		najeta del.sila		sirijo na planini		organiz. prevoz		gnoje-nje		čišče-nje		v pret. 3 l.		v prih. 3 l.		ugodne-razširj.			stagna-cija		slabe propad.	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%		št.	%	št.	%
Bohinjsko	6	23,1	5	19,2	15	57,7	9	34,6	3	11,5	6	23,1	7	26,9	7	26,9	7	26,9	8	30,8	8	30,8	10	38,5	26
Tolminsko	14	45,2	8	25,8	9	34,6	16	51,6	2	6,4	17	54,8	19	61,3	19	61,3	18	58,1	13	41,9	17	54,8	1	3,2	31
Kobariško	1	11,1	4	44,4	4	44,4	4	44,4	5	55,5	2	22,2	4	44,4	8	88,8	8	88,8	5	55,6	4	44,4	-	-	9
Bovško	1	16,7	1	16,7	4	66,7	5	83,3	-	-	1	16,7	1	16,7	4	66,7	3	50,0	3	50,0	2	33,3	1	16,7	6
Baška grapa	-	-	2	100,0	-	-	-	-	1	50,0	2	100,0	2	100,0	2	100,0	1	50,0	2	100,0	-	-	-	-	2
Dolinsko	11	64,7	-	-	6	35,2	-	-	-	-	4	23,5	13	76,5	12	70,6	10	58,9	8	47,1	6	35,3	3	17,6	17
Bled in Dobrave	6	21,4	-	-	22	78,6	2	7,1	-	-	12	42,9	11	39,3	13	46,4	9	32,1	14	50,0	6	21,4	8	28,6	28
Selška dolina	-	-	-	-	4	100,0	-	-	-	-	3	75,0	4	100,0	3	75,0	4	100,0	1	25,0	3	75,0	-	-	4
SV Karavanke	6	75,0	-	-	2	25,0	-	-	-	-	7	87,5	8	100,0	8	100,0	7	87,5	3	37,5	5	62,5	-	-	8
Srednje Karavanke	1	3,6	-	-	27	96,4	6	21,4	2	7,1	18	64,3	18	64,3	16	57,3	21	7,1	27	96,4	-	-	1	3,6	28
Jezersko in Kamniške Alpe	5	35,7	5	35,7	4	28,6	7	50,0	-	-	13	92,9	11	78,6	10	71,4	9	64,3	7	50,0	6	42,9	1	7,1	14
Menina	14	93,3	-	-	1	6,7	-	-	-	-	10	66,7	14	93,3	4	26,7	7	46,7	9	60,0	4	26,7	2	13,3	15
Savinjsko	30	65,2	-	-	16	34,8	1	2,2	-	-	23	50,0	32	69,6	15	32,6	21	45,7	29	63,0	14	30,4	3	6,5	46
	95	40,6	25	10,7	114	48,7	50	21,4	13	5,6	118	50,4	144	61,5	121	51,7	125	53,4	129	55,1	75	32,1	30	12,8	234

tudi za bodoče načrte v naslednjih 3 letih. Pri vseh opravilih in tudi večjih delih v preteklosti in prihodnosti se je najslabše (razen predelave mleka) odrezalo Bohinjsko planinsko območje, ki je pokazalo tudi na večji padec števila živine. Drugače pa so večja dela opravljali v preteklih 3 letih ali pa jih bodo opravljali na približno polovici planin.

Bodoče perspektive planin

Ocene o bodočih perspektivah posameznih planin so seveda zelo subjektivne in jih je treba jemati le kot orientacijske (tabele 9). Po teh ocenah, ki so jih dajali lastniki živine, ima daleč najslabše perspektive zopet Bohinjsko planinsko območje, kjer naj bi kar 38% planin tudi v bodoče grozilo propadanje. Na drugem mestu je območje Blejskega kota in Dobrav, vendar je treba pripomniti, da smo tu všteli danes le delno aktivne planine, saj se drugače planšarstvo na zares aktivnih planinah zelo dobro drži. Perspektive "razširjanje" oziroma "stagnacijo" pomenijo ugoden bodoči razvoj. Tudi pod prvo oznako se marsikje skriva stagniranje števila živine v bodoče, vendar je to število dovolj veliko, da pomeni čvrsto obliko izrabe gorskega planinskega prostora.

Turizem in rekreacija na planinah

S širjenjem industrializacije in urbanizacije po drugi svetovni vojni je stalno naraščala potreba urbaniziranega prebivalstva po izrabi prostega časa v naravi. Večinoma lahko prostočasovne aktivnosti, ki so začele prodirati na planine in povzročati njihovo preobrazbo, uvrstimo med športno-rekreacijske aktivnosti. Planinstvo, ki je kljub izredno širokemu razmahu v Sloveniji še vedno v porastu, se je v glavnem orientiralo na visoko ležeče planine nad gozdno mejo, ki pa so danes iz razumljivih vzrokov že pretežno opuščene. Nižje planine so postale zanimive predvsem za krajši oddih v naravi, sprehajanje, piknike, gobarjenje in seveda tudi smučanje. Turno smučanje je vezano predvsem na med gozdno mejo

ležeče planine.

Interes urbanega prebivalstva pa preživljanju prostega časa izven urbanih središč na prometno dostopnih planinah se je odrazil v izgradnji sekundarnih počitniških bivališč, počitniških domov, izrabljanju pastirskih stanov tudi s turistično funkcijo, v izgradnji hotelov ter smučarskih naprav.

Vse te nove dejavnosti pa vnašajo v ekološko zelo občutljiv gorski svet vrsto novih problemov. Nove dejavnosti spreminjajo funkcijo nekdanjih planin, ne pomenijo pa oživljanja tradicionalne oblike izrabe.

Te nove dejavnosti se v največji meri naslanjajo na kulturno pokrajino in so izraziti porabniki prostora. Na drugi strani pa se planinsko pašništvo predstavlja predvsem kot negovalec kulturne pokrajine. Moč oživljanja planšarske funkcije s turizmom se je precenjevala. Dejansko stanje nam kaže drugačno sliko.

Pri naši raziskavi smo sicer evidentirali tudi vse turistično-rekreacijske objekte na planinah kot so vikendi, počitniški domovi, pastirski objekti v najemu turistov, planinski domovi, gostinski objekti, žičnice in vlečnice, kot tudi zasledovali razne tipe rekreacijskih aktivnosti. Ker pa je za točno število teh objektov potrebno opraviti podrobno kartiranje nekaterih turističnih žarišč, bo to potrebno opraviti v naslednji fazi raziskave.

Turistično-rekreacijske objekte smo zasledili na 79 planinah, kar znaša 33,8% vseh planin (tabela 8). Rekreacijska aktivnost pa se odvija še na večih planinah. Opažanja na terenu pa so nam tudi potrdila, da vplivi turizma predstavljajo v marsičem moteč faktor za lastnike živine. Predvsem je treba omeniti, da je največ turizma (na 80,8% planin) ravno v Bohinju, kar pa planinskega

gospodarstva očitno ne rešuje.

Zaključek

Planinsko gospodarstvo, ki je zaradi sprememb po drugi svetovni vojni doživljalo čedalje hujše propadanje, je v zadnjem desetletju začelo spreminjati svoj negativni trend razvoja. Kakor po eni strani lahko zasledujemo še nadaljnje propadanje posameznih elementov te tradicionalne oblike izrabe prostora, smo na drugi strani priča novim velikim pozitivnim impulzom, ki govore, da se je tok razvoja v marsičem obrnil čisto v drugo, to je v pozitivno smer. Prometno oddaljene in neperspektivne ter tudi manjše in slabše produktivne zasebne planine se ponekod opuščajo, vendar smo po drugi strani priča ponovnemu pasenju na že opuščeni planinah in celo nastajanju novih planin. Pričakovati je, da se bo nastajanje novih planin še nadaljevalo.

Problemi s planinskim personalom ostajajo podobni kot pred lo leti. Pri številu mlečnih planin oziroma številu mlečne živine na planinah žal ne moremo govoriti o pozitivnemu preokretu. Nasprotno pa lahko trdimo, da se je planšarstvo preusmerilo na jalovo govedo in na ovce, ki ne rabijo pastirje, saj lahko beležimo velikanski porast števila tovrstne živine na planinah. O velikih pozitivnih premikih nam govorijo tudi podatki o velikem napredku pri prometnih povezavah planin z dolino, o novogradnjah pastirskih objektov in rednejšem in skrbnejšem vzdrževanju planin.

Vzroke za vse to je treba iskati v spremenjenem odnosu do kmetijstva v zadnjih letih, to je v strokovni in materialni podpori, ki jo dobivajo pašni interesanti, predvsem pa tudi v večji rentabilnosti živinoreje in tudi planinskega planšarstva. Višje odkupne cene mesa so ob slabšanju gospodarskih razmere v zadnjih letih stimulirale celo nekmečko prebivalstvo, da se je začelo ukvarjati s to obliko gospodarjenja. Ugodne perspektive planšarstva so se

začele povsod tam, kjer na planinah pasejo živali, s katerimi je manj dela kot s kravami in katerih pridelki imajo na trgu ceno, ki zadovoljuje proizvajalce.

Turistično-rekreacijska dejavnost je v marsičem posegla na planine in včasih skoraj povsem preobrazila njihovo funkcijo, toda v interakcijo s planšarstvom skoraj nikjer ni stopila. Vzroke za današnje oživljanje planšarstva ni moč iskati v interakciji med porabniki prostora in negovalci kulturne pokrajine, ampak so za to odločilni drugi vzroki.

Viri in literatura

1. M.Bertoncelj: Kam, bohinjsko planšarstvo? Sodobno kmetijstvo, letnik 7, št. 4/1974.
2. M.Bertoncelj: Ali lahko pričakujemo oživitev našega planšarstva, Sodobno kmetijstvo, letnik 13, št.2/1980.
3. M.Bertoncelj: Planšarstvo v Bohinju nazaduje, Sodobno kmetijstvo, letnik 14, št. 9/1981.
4. M.Bertoncelj: O planšarstvu in gozdni paši, Sodobno kmetijstvo, letnik 16, št. 1/1983.
5. E.Čerček: Planine v južnih Kamniških Alpah, Geografski vestnik, Ljubljana 1948-49.
6. V.Fajgelj: Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp, Geografski vestnik, Ljubljana 1953.
7. S.Ilešič: Planine ob dolnji Zilji, Geografski vestnik, Ljubljana 1930.
8. B.Jordan: Planine v Karavankah, Geografski vestnik, Ljubljana 1945.
9. M.Klemenčič, I.Piry: Revitalizacija planinskega pašništva na Tolminskem, IGU, Ljubljana 1978.
- 10.V.Klemenčič: Die geographische Probleme der Almwirtschaft in Jugoslawien, Almgeographie, Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964.
- 11.A.Melik, Planine v Julijskih Alpah, Dela 1 SAZU, Ljubljana 1950.
- 12.A.Pirc, Gospodarski pojem planine na Slovenskem, Geografski vestnik, Ljubljana 1954.
- 13.I.Piry: Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega slovenskega etničnega področja zunaj SR Slovenije, IGU, Ljubljana 1977.
- 14.T.Robič, V.Schlamberger:Problematika planin in pomen planinske paše v prehrani govedi in ovac. Razvojne možnosti in proizvodne usmeritve v živinoreji, Kmetijski inštitut Slovenije, Prikazi in informacije, Maribor 1983.

15. J. Spiller-Muys: Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah, Ljubljana 1926.
16. M.Vojvoda: Spreminjanje gospodarskih funkcij in fiziognomije sezonsko poseljenega pasu v slovenskih Alpah, IGU, Ljubljana 1967.
17. M.Vojvoda in L.Tončič: Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije, IGU, Ljubljana 1975.
18. Podatki, zbrani z anketiranjem pri predsednikih pašnih skupnosti in zasebnih lastnikih planin.
19. Podatki zbrani na občinah in kmetijskih zadrugah.
20. Analitično gradivo študentskega raziskovalnega tabora v Lučah, 1973, kjer so sodelovali študentje geografije: Dovč Franci, Zmago Drole, Slekovec Eva, Irena Gantar, Gabrovec Matej in Uroš Horvat.

I.

Gibanje števila prebivalstva med letoma 1971 in 1981 po k.o.

Gostota prebivalstva po k.o. leta 1981

Delež kmečkega prebivalstva po k.o. leta 1981

II.

Slovenski alpski svet - trgovska funkcija

Slovenski alpski svet - trgovina

Slovenski alpski svet - obrt

Slovenski alpski svet - oskrbna središča 1983

III.

Topološki grafikon cestnega omrežja v slovenskih Alpah

V.

Počitniška bivališča

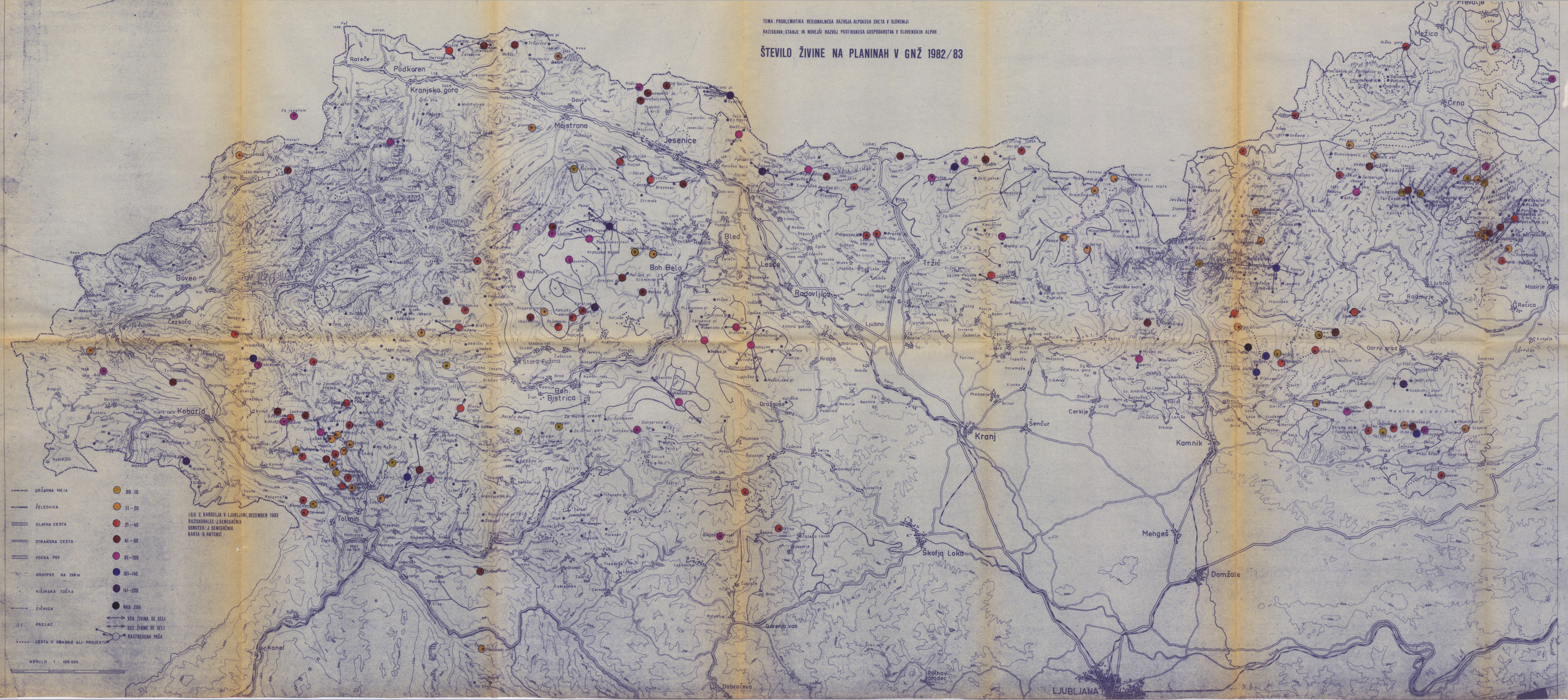
Gibanje števila sekundarnih bivališč med letoma 1971 in 1981 po k.o

Razmerje med stalnimi in sekundarnimi bivališči po občinah leta
1971 in 1981

VI. Število živine na planinah v GNŽ 1982/83

Gibanje števila živine na planinah v GNŽ v razdobju 1973 - 1982/83

ŠTEVILO ŽIVINE NA PLANINAH V GNŽ 1982/83

TEMA: PROBLEMATIKA REGIONALNEGA RAZVOJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI
RAZISKAVA: STANJE IN NOVEJŠI RAZVOJ PASTIRSKEGA GOSPODARSTVA V SLOVENSkih ALPah

GIBANJE ŠTEVILA ŽIVINE NA PLANINAH V GNŽ V RAZDOBJU 1973-1982/83

- DRŽAVNA MEJA
- ŽELEZNICA
- GLAVNA CESTA
- STRANSKA CESTA
- VOZNA POT
- IZOHIPSE NA 250m
- VIŠINSKA TOČKA
- ŽIČNICA
- PRELAZ
- CESTA V GRADNJI ALI PROJEKTU
- PORAST
- STAGNACIJA
- PADEC
- ★ NOVA PLANINA
- ▲ PLANINA JE DELNO V UPORABI

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI, DECEMBER 1983
RAZISKOVALEC: J. SENEGAČNIK
OSNUTEK: J. SENEGAČNIK
KARTA: J. ANTONIČ

MERILO 1 : 400 000

LJUBLJANA